

TAMPEREEN YLIOPISTO

**Mielikuvia musliminaisten osallistumisesta koulutukseen ja
työelämään Suomessa**

Kasvatustieteiden yksikkö
Kasvatustieteiden pro gradu – tutkielma
MIRVA SIKANEN
Toukokuu 2014

Esipuhe

Niin vähän on aikaa vaeltaa. Aurinko laskee äsken ja nyt jo sarastaa.

Niin vähän on aikaa kysellä, kun vastauksen etsimiseen kuluu elämä.

Niin vähän on aikaa rakastaa, kesken jäävät kaikki ihmistarinat.

Niin vähän on aikaa taistella. Aamu vei miehen vuorille, ilta toi vainajan.

Niin vähän on aikaa odottaa. Jos myöhästyit, se toinen jo kiittää radallaan

ja sinä kiidät radallasi, ihminen. Kuin tuuli kiidät iltaan ja vaikenet.

(”Niin vähän on aikaa”: Pepe Willberg, sanoitus Matti Rossi 1972)

Tutkimukseni aihe on muotoutunut vähitellen työskennellessäni maahanmuuttajien ohjaavana kouluttajana sekä suomen kielen opettajana ja kansainvälisten asioiden koordinaattorina useiden vuosien ajan eri oppilaitoksissa. Olen työssäni ohjannut maahanmuuttajia suomalaisen työelämän ja opintojen pariin ja nähnyt heidän arkipäiväänsä raskaiden opintojen ja suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumisen paineissa. Suomeen sopeutuminen voi olla yllättävän vaikea ja hankala prosessi suomen kielen vaikeuden, ilmaston, byrokratian, tietämättömyyden ja monen muun seikan vuoksi. Lisäksi suomalaiset ihmiset koetaan kylmiksi ja vaikeasti lähestyttäviksi. Ystävystyminen ja sosiaalisten suhteiden solmiminen voi olla vaikeaa ja onnistunut integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan voi kestää vuosia tai integraatio voi jopa epäonnistua.

Usein myös ympäristön odotukset maahanmuuttajilta voivat olla epärealistisia ja sinänsä mahdottomia toteuttaa. Ympäristön voi olla vaikeaa tai mahdotonta ymmärtää, että kouluttamattoman ja kielitaidottoman maahanmuuttajan tie suomalaisen, individualistisen kulttuurin edustajaksi on pitkä ja raskas. Ympäristössä voi olla myös runsaasti stereotyyppisiä ennakkoluuloja ja asenteita maahanmuuttajia ja erityisesti muslimeja kohtaan. Median antama kuva islamista ja muslimeista on usein monoliittinen, yksipuolinen ja väkivaltainen. Islam ja siihen liitetyt käsitteet ja symbolit tulevat esiin terrorin tai muun väkivallan yhteydessä. Myös maahanmuuttajan omat odotukset elämästä Suomessa voivat olla epärealistisia: ”opin nopeasti suomea ja saan hyvän työpaikan itselleni”. Tämä on kuitenkin Suomessa mahdotonta ammattikouluttamattomalle ja aiempaa työkokemusta omaamattomalle ulkomaalaiselle. Jopa hyvin koulutettujen maahanmuuttajien on nykyään vaikea löytää koulutustaan ja kokemustaan vastaavaa työtä Suomesta.

Lähestyn aihetta koulutuksen ja työelämän lisäksi sosiaalityön näkökulmasta sekä kulttuurien tuntemuksen kautta, koska työ maahanmuuttajien parissa koostuu myös näistä elementeistä ja kulttuurien tuntemus on ensisijaisen tärkeää.

Tutkimukseni aineisto on osittain empiiristä ja hankittu noin 20 vuoden ajalta pakolaisopetuksen ja maahanmuuttajakoulutuksen piiristä eri puolilta Suomea eri oppilaitoksista. Lisäksi käytän aineistona aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, erilaisia selvityksiä ja raportteja, tilastoja sekä eri lehdistä kerättyjä artikkeleita. Artikkelit edustavat

musliminaisten haastatteluja heidän kokemuksistaan koulutuksesta ja työelämästä Suomessa sekä heidän integraatiostaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Tarkoitukseni on ollut toimintatutkimuksellisesti vaikuttaa siihen miten musliminaisista puhutaan ja millaisia mielikuvia heistä muodostuu. Haluan myös oikaista vääriä ja jo syntyneitä mielikuvia. Lisäksi olen tutustunut Tampereella ALMA - projektiin (alueellisen maahanmuuttajatyön kehittämisprojekti) vuonna 2009 sosiaalityön opintojeni parissa, jonka kautta olen saanut aiempaa tietoa aiheesta.

Pepe Willbergin kappaleen sanojen myötä voin todeta, että niin vähän on aikaa integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan. Pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla usein aamu on vienyt miehen vuorille ja ilta tuonut vainajan... taustalla on dramaattisia ja vaikeita kokemuksia. Vaikeasta taustasta huolimatta olisi aloitettava uusi elämä uudessa yhteiskunnassa ja suomalaisen yhteiskunnan vaatimusten mukaan.

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö/ Aikuiskasvatus, elinikäinen oppiminen

MIRVA SIKANEN: Mielikuvia musliminaisten osallistumisesta työelämään ja koulutukseen Suomessa.

Kasvatustieteiden pro gradu – tutkielma, 110 sivua

Toukokuu 2014

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella mielikuvia musliminaisten osallistumisesta työelämään ja koulutukseen Suomessa sekä stereotyyppisiä oletuksia ja mielikuvia, joita media on heistä luonut. Mielikuvien lisäksi pyrin uuden ja oikeanlaisen tiedon tuottamiseen ja sitä kautta vaikuttamaan siihen, millaista puhetta musliminaisista tuotetaan ja millaisia mielikuvia heistä rakennetaan kirjallisuudessa, mediassa ja erilaisissa tutkimuksissa.

Musliminaisilla, toisin kuin muilla valtaväestöön ja – kulttuuriin kuuluvilla, on rajoituksia työelämässä ja koulutukseen osallistumisessa kulttuurinsa ja uskontonsa vuoksi. Muslimien määrä, kuten myös muiden uskontokuntien edustajien määrä, on viime vuosina lisääntynyt Suomessa. Voidakseen orientoitua suomalaiseen yhteiskuntaan sen täysivaltaisina jäseninä on myös musliminaisten osallistuttava koulutukseen ja mahdollisesti myös työelämään Suomessa. Periaatteessa kaikki maahanmuuttajat, jotka hakeutuvat suomalaisille työmarkkinoille ja ilmoittautuvat työnhakijoiksi TE- toimistossa, osallistuvat Suomessa maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseen ja suomen kielen opetukseen. Itse varsinaisen kotoutumisen lähtökohtana on maahanmuuttajien kohtelu suomalaisessa yhteiskunnassa tasavertaisina jäseninä muiden suomalaisten kanssa. Maahanmuuttopolitiikan peruspyrkimys Suomessa on kaikkien maahanmuuttajien tehokas ja joustava sopeutuminen/ kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Maahanmuuttajille opetetaan suomen kieltä, annetaan tietoa yhteiskunnan toimintaperiaatteista sekä erilaisista palvelujärjestelmistä ja palveluista (Kela, TE - toimisto...). Kotouttamisen tavoitteet ja siihen käytettävät resurssit määrittää kunkin maahanmuuttajan asuinkunta yhteistyössä eri viranomaisten kanssa. Kotouttaminen voi olla luonteeltaan työvoimapolitiittista tai siihen rinnastettavaa tai jokin muu toimenpide, joka edistää maahanmuuttajan integraatiota suomalaiseen yhteiskuntaan.

Naisten lähtökulttuurin piiriin kuuluviin maissa naiset osallistuvat usein vain perusopetukseen (eivät aina edes tähän) ja ammatilliseen koulutukseen ja työelämään osallistuminen on vähäistä. Suomen ulkomaalaisväestö on keskittynyt suuriin kaupunkeihin ja niin myös muslimiväestö.

Tutkimuksessa mielikuvia musliminaisista lähestytään eri lehdistä koottujen musliminaisten haastattelujen kautta. Artikkeleita on yhteensä 12 kappaletta ja ne on kerätty eri aikakauslehdistä: Me Naiset, Ekspressi - lehti, Kotiliesi, Kodin Kuvalehti, Kotimaa, Sara ja Opettaja – lehti. Lisäksi kaksi tarinaa on julkaistu sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisemassa kirjasssa viisi kertomusta pakolaisuudesta vuodelta 1993. Aikajana vuodesta 1993 vuoteen 2014 osoittaa sen, että monien maahanmuuttajien asema Suomessa ei ole oleellisesti parantunut, vaan asenteet maahanmuuttoa kohtaan ovat jopa kiristyneet. Lisäksi pakolaisuus ei ole kadonnut maailmasta, vaan uusia kriisipesäkkeitä ilmaantuu edellisten vaimetessa vuosien saatossa (Somalia – Syyria). Myös Suomen on vastattava näihin globaaleihin ongelmiin.

Varsinaiset artikkelit on valittu satunnaisesti niin, että ne kuvaisivat kotoutumisprosessia mahdollisimman realistisesti etsimättä erityisesti kotoutumisen menestystarinoita, vaan niin, että vaatimattomatkin ja tuskalliset tarinat saavat ”äänensä kuuluviin”. Lehtiartikkeleiden ohella käytössä on erilaista kirjallisuutta, raportteja, suosituksia ja tilastoja.

Erialaisten lähteiden valossa voidaan todeta, että maahanmuuttajien työllisyystilanne ja sosiokulttuurinen asema yhteiskunnassa paranee oleellisesti jo yhden Suomessa asutun vuoden ja kotouttamiskoulutuksen jälkeen. Ulkomaalaisten työllistyminen on kuitenkin hankalampaa kuin kantaväestön, mistä osoituksena on heidän kohtuullisen pieni osuutensa työvoimasta. Maahanmuuttajamiesten asema työmarkkinoilla on parempi verrattuna naisiin, kun taas naisten osallistuminen kotoutumiskoulutukseen on yleisempää kuin miesten. Musliminaisten osuus työmarkkinoilla Suomessa on muihin maahanmuuttajajaisiin verrattuna häviävän pientä. Työllistyneiden ikäryhmä on nuorentunut ja tämä johtuu mm. maahanmuuttajien koulutustason paranemisesta. Hyvin suuri osa maahanmuuttajista Suomessa työllistyy puhdistuspalvelu-, majoitus- ja ravitsemus-, kuljetus- ja asiakaspalvelualoille.

Maahanmuuttajien keskuudessa yleisin odotus kotoutumiskokeilujen ja jatkokoulutuksen osalta on suomen kielen (usein) nopea omaksuminen, sopeutuminen yhteiskuntaan, työelämään ja normaaliin elämään siirtyminen sekä tutustuminen ympäristöön ja uusiin ihmisiin, myös suomalaisiin. Monien mielestä suomen kielen taito ja sen omaksuminen on koulutukseen ja työelämään osallistumisen tärkein edellytys. Monet uskovat olevansa myös ulkomaalaistaustansa vuoksi erityisasemassa työmarkkinoilla; työllistyminen on heille vaikeaa. Kuitenkin, jos työllistyminen jollain tavoin onnistuu, uskovat maahanmuuttajat työllistymisen jatkossa olevan helpompaa kuin siihen saakka.

Asiasanat: maahanmuuttaja, musliminainen, stereotyyppiset mielikuvat, koulutus, työllistyminen, työmarkkinat, integraatio

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe

Tiivistelmä

1.	JOHDANTO	8
2.	KOULUTUS, TYÖELÄMÄ JA INHIMILLINEN PÄÄOMA	10
3.	AIKUISKOULUTUKSEN KEHITTYMINEN JA KOULUTUSPOLITIikka 2000 – LUVULLE	12
4.	VAR SINAINEN TUTKIMUS	16
4.1	Oman tutkimuksen aihepiiri	16
4.2	Aiheeseen liittyvä kirjallisuus ja materiaali	17
4.3	Tutkimusaineiston kerääminen ja tutkimusongelmat	18
4.4	Aiheen yhteiskunnallinen merkitys	20
4.5	Tutkimusmenetelmät, metodologiset lähtökohdat	21
5.	MAAHANMUUTTO SUOMESSA, MAAHANMUUTTOON LIITTYVIÄ KÄSITTEITÄ	24
5.1	Maahanmuuttajien osuus maamme tulevassa kehityksessä	24
5.2	Maahanmuuttajat Suomessa lukuina	25
5.3	Suomen maahanmuuttopolitiikka, Suomeen kotoutuminen,	28
5.4	Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelma	33
5.5	Maahanmuuttajasanastoa	36
5.6	Maahanmuuton ja maahanmuuttajaväestön piirteitä	38
5.7	Marginaalisuus, köyhyys ja maahanmuuttajat	39
6.	ISLAM, ISLAMIN VAIKUTUS NAISTEN ELÄMÄÄN JA KOULUTUKSEEN	44
6.1	Koraanin näkemys naisten asemasta yhteiskunnassa	48
6.2	Musliminaiset Suomessa, nainen islamissa	53
6.3	Naisten osallistuminen työelämään ja koulutukseen Saudi – Arabiassa ja ajatusmaailman heijastuminen muualle maailman muslimikulttuureihin	57
6.4	Tieteellisestä tutkimuksesta arabimaissa, vaikutuksesta naisten asemaan ja koulutukseen	59
7.	TYÖELÄMÄN MUUTOKSIA VIIME VUOSIKYMMENINÄ; TYÖN MÄÄRITELMÄ JA LUTERILAINEN ETIIKKA SUOMALAISESSA TYÖKULTTUURISSA	62

7.1	Työttömyys Euroopassa ja Suomessa vuonna 2014	64
7.2	Toimenpiteitä työttömyyden ratkaisemiseksi	65
8.	MAAHANMUUTTAJINEN OSALLISTUMINEN KOULUTUKSEEN SUOMESSA	67
8.1	Maahanmuuttajien suuntautuminen työmarkkinoille	70
8.2	Musliminaiset työmarkkinoilla Suomessa	71
8.3	Tutkimustuloksia	75
9.	MIELIKUVIA MUSLIMINAISISTA TYÖMARKKINOILLA , NAISTEN OSALLISTUMINEN KOULUTUKSEEN JA TYÖELÄMÄÄN SUOMESSA	78
9.1.	Ongelmat integroitumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan, odotukset työmarkkinoista	
9.2	Kotiäidit ja kotoutumiskoulutus	83
9.3	Maahanmuuttajanaisten mielipiteitä ja odotuksia heidän asemastaan työmarkkinoilla	85
10.	LOPUKSI : ONNISTUNUT INTEGRAATIO SUOMALASEEN YHTEISKUNTAAN	91
10.1	Mezirovin näkemys vanhan skeeman muuttamisesta uudeksi onnistuneessa integraatiossa	94
10.2	Nykyinen kehitys aikuis- ja maahanmuuttajakoulutuksessa	97
Lähteet		103

1. Johdanto

Maahanmuutto, ulkomaalaiset Suomessa ja pakolaisuus ovat asioita, joista suomalaisilla ja Suomessa on vielä paljon opittavaa. Suomi on kauan ollut yhtenäiskulttuurin ja yhden, samanlaisen kansan maa. Suomessa on edelleen vähän ulkomaalaisia muihin maailman ja Euroopan maihin verrattuna, vain noin 4,2 % koko väestöstä, runsaat 224 000 henkilöä. Maahanmuuttonäkökulma on vielä hyvin tuore asia Suomessa: Suomi vastaanotti ensimmäiset pakolaiset Chilestä 1970 – luvulla, mutta varsinaisesti pakolaisten muutto Suomeen alkoi 1990 – luvun alussa somalialaisten paetessa veristä sisällissotaa kaikkialle maailmassa. 2000 – luku on ollut kiihtyvässä tahdissa maahanmuuton aikaa Suomessa, mutta tänne saapuvien määrä on edelleen melko vähäistä verrattuna mm. Etelä – Eurooppaan, Saksaan tai muista pohjoismaisittain Ruotsiin.

Suomessa ihailaan muita kulttuureita, televisiosta seurataan amerikkalaisia ja brittiläisiä sarjoja. Täällä ajetaan saksalaisilla ja japanilaisilla autoilla, syödään kiinalaista ruokaa ja ostetaan italialaisia kenkiä. Suomalaiset myös matkustavat runsaasti ulkomaille, opiskelevat kieliä ja ostavat jopa asuntoja toisista maista. Kuitenkin kaikesta tästä huolimatta monet suomalaiset pitävät ulkomaalaisia uhkana suomalaisuudelle ja Suomelle ajatellen, että maahanmuuttajat vievät työpaikat ja käyttävät sosiaaliturvaa väärin hyväkseen. Tietynlaiset stereotyyppiset ja usein jopa vääristyneet mielikuvat hallitsevat puhetta ja ajattelua maahanmuuttajista. Media tuo myös esille kielteistä väkivaltaa ja uhkaavuutta heijastelevaa journalismia erilaisuudesta, jolloin negatiiviset mielikuvat vain vahvistuvat. Erityisesti tämä yhdistetään islamiin: islam ja väkivalta. Negatiivisen imagon ja mielikuvan muuttamiseksi voitaisiin tuoda sen sijaan esille islamilaisen kulttuurin ja maiden monimuotoisuutta ja selittää keskeisiä käsitteitä. Mihin pelko oikein perustuu ja miksi suhtautuminen on usein kielteisestä maahanmuuttajiin, varsinkin jos henkilö on vääränvärisen tai edustaa väärää uskontoa; pelko voi siis perustua tietämättömyyteen ja kaikkeen muuhun kuin tosiseikkoihin.

Käsite maahanmuuttaja on saanut ainakin osittain kielteisiä sävyjä: sana kategorisoi hyvin erilaiset maahanmuuttajat ja ihmiset samaan ryhmään, johon liitetään tietynlaisia ominaisuuksia. Maahanmuuttaja – käsite ilmaisee ja pitää sisällään ajatuksen ”toisista suhteesta meihin”. Arkipäivän puheessa termi tarkoittaa kaikkia Suomessa asuvia ulkomaalaisyntyisiä tai – taustaisia tai ulkonäöltään suomalaisista erottuvia henkilöitä riippumatta siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa tai onko hän jo saanut Suomen kansalaisuuden. Maahanmuuttajuus ei ole ihmiselle sisäsyntyinen ominaisuus, vaan tietyn yhteisön (tässä tapauksessa suomalaisten) antama leima sen ulkopuolisiksi ymmärrettäville ihmisille (Katisko 2011, 53 - 54).

Suomessa maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä hyvin koulutetuista luku- ja kirjoitustaidottomiin ja myös kaikkea näiden ääripäiden välillä. Työmarkkinoita ajatellen heidät voi jakaa kahtia: niihin, jotka muuttavat tänne työn vuoksi ja niihin, jotka muuttavat muiden syiden kuin työn vuoksi. Näihin lukeutuvat pakolaiset, erilaiset paluumuuttajat ja avioliiton tai perhesyiden vuoksi muuttavat. Heistäkin osa on kuitenkin jollain tapaa mukana työelämässä. (Forsander 2000.)

Suomalaisilla työnantajilla on melkoisesti ennakkoluuloja ulkomaalaisia työnhakijoita kohtaan. Ilmeisesti negatiivisiin asenteisiin maahanmuuttajia kohtaan on vaikuttanut mm. Suomen muodostuminen maahanmuuttomaaksi melko myöhäisessä vaiheessa verrattuna muuhun Eurooppaan sekä maahanmuuttajien äkillisen määrän kasvu. Tämä ajoittui 1990 – luvun alkupuolelle taloudellisen laman aikoihin. Suurin osa tuolloin muuttaneista oli pakolaisia (Somalian sisällissota), joita täytyi auttaa ja tukea yhteiskunnan varoin. Näin syntyi ajatus ja pelko maahanmuuttajien aiheuttamista ylimääräisistä kuluista yhteiskunnalle, joita veronmaksajien varoilla yritettiin rahoittaa. Asenteiden ja yleisen negatiivisen ilmapiirin lisäksi maahanmuuttajien työllistymistä ja myös koulutukseen sijoittumista säätelevät oleskelu- ja työluvut. Huono taloudellinen tilanne vaikuttaa taas asenteisiin (Paananen 1993).

Koulutukseen osallistuminen ja työllistyminen ovat elintärkeitä elementtejä maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta. Tämä heijastelee myös perhesuhteisiin ja mielekkääseen vapaa – aikaan. Lisäksi tulevaisuudessa näyttää, että demografisten

indikaattoreiden valossa vanheneva Suomi tarvitsee ”uutta verta” vanhenevan väestön tilalle ja uutta työvoimaa työvoimapulan vaivaamille aloille, kuten sosiaali- ja terveystalalle. Maahanmuuttajien osuus ilmeisesti lisääntyy jatkuvasti Suomessa ja he joutuvat olemaan osa Suomen koulutustarjontaa ja työvoimaa. Asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat olleet pitkälti negatiivisia, mutta ovat vähitellen parantuneet 2000 – luvulla. Tämä on välttämätöntä, jotta heidät saataisiin koulutettua mahdolliseksi työvoimareserviksi mm. suuren tulevan vanhusväestön hoitajina (Trux 2000).

Taloudellisen näkökulman mukaan maahanmuutto on kannattavaa vain, jos yli puolet maahanmuuttajista sijoittuu oikeaan, tuottavaan työhön. Erilaisten laskelmien mukaan maahanmuuttajatyöntekijän tuottavuus on hänen aloitettuaan työskentelyn Suomessa noin kahdeksan prosenttia alhaisempi kuin suomalaisen kollegan mm. kielivaikeuksien vuoksi. Tämä ero poistuu kuitenkin jo noin vuoden oleskelun jälkeen Suomessa. Viiden vuoden oleskelun jälkeen Suomessa maahanmuuttajan keskimääräinen tuottavuus on jo ylittänyt suomalaisen kantaväestön edustajan kuudella prosentilla (Hietala 1992).

Maahanmuuton eräs näkökulma on myös globalisaatiostrategia. Globalisaation seurauksena Suomi avautuu, uudistuu, vahvistuu muuhun maailmaan nähden. Tämän myötä mahdolliset ulkomaiset investoinnit lisääntyvät ja Suomeen saapuu lisää huippuosaajia, työntekijöitä ja opiskelijoita. Tämä kaikki näyttäytyy koulutuksen ja osaamisen edistämisenä. Myös tuottavuus, kilpailukyky, talouskasvu ja hyvinvointi paranevat (Valtioneuvoston kanslia 2004).

Käsittelen työssäni edelliseen liittyen aikuiskoulutusta, työelämää ja koulutuspolitiikan kehittymistä 2000 – luvulle. Selvitän myös maahanmuuton peruskäsitteitä ja islamia, joka on enemmän kuin uskonto; yleensä elämäntapa, joka vaikuttaa ihmisen ja naisen koko elämään. Musliminaisten elämään vaikuttaa myös Koraanin tulkinta eri puolilla islamilaista ja arabimaailmaa sekä tieteellisen tutkimuksen taso ja toteutus. Musliminaisilla on lisäksi edessään sopeutuminen luterilaiseen työmoraliin ja etiikkaan Suomessa, joita käsittelen työni keskivaiheilla. Tutkimustulosten yhteydessä vertailen mielikuvia ja todellisuutta musliminaisista ja esittelen Mezirovin näkemyksiä aikuisen oppimisesta ja vanhan skeeman muuttamisesta uudeksi. Työni lopussa kuvailen tutkimustulosten valossa aikuiskoulutuksen ja maahanmuuttajakoulutuksen nykyistä kehitystä.

2. Koulutus, työelämä ja inhimillinen pääoma

Koulutus muodostaa Suomessa perustan työelämään ja yhteiskuntaan sijoittumiselle. Inhimillisen pääoman teorian mukaan maahanmuuttajan menestys työelämässä riippuu pitkälti hänen inhimillisestä pääomastaan ja siitä, kuinka hyvin sitä voidaan hyödyntää uusilla työmarkkinoilla. Maahanmuuttajan heikkoa menestystä työmarkkinoilla voidaan selittää mm. inhimillisen pääoman puutteella: kielitaidottomuudella, riittämättömällä koulutuksella, puutteellisella ammattitaidolla sekä niiden taitojen puutteella, joita uuden maan työmarkkinoilla tarvitaan. Teorian mukaan maahanmuuttajan kunnollinen ja oikeanlainen työllistyminen voitaisiin taata, jos hänet koulutettaisiin uudelleen tavalla, joka on sopiva uuden asuinmaan työmarkkinoiden tarpeeseen. (Chiswick 1978.)

Inhimillisen pääoman teoriassa työntekijöitä ei nähdä homogeenisena ryhmänä. Teoriassa korostetaan työntekijöiden aseman eriytymistä, joka johtuu koulutuksen ja sitä kautta tuottavuuden erilaisuudesta. Koulutuksen ja työssäoppimisen avulla työntekijät voivat parantaa tuottavuuttaan ja myös palkkojaan. Työmarkkinoiden lohkoutumisen todetaan olevan mahdollista koulutuksellisesti ja alueellisesti; sopeutuminen muutoksiin vie aikaa. Pitkällä aikavälillä työmarkkinoille on ominaista täydellinen liikkuvuus, jos koulutusmahdollisuudet ovat avoimet ja jos pääoma- ja työmarkkinoilla ei ole informaatio-ym. epätäydellisyyksiä. Näin ollen investoiminen koulutukseen tai fyysiseen pääomaan on yhtä tuottavaa (Nätti 1989, 8-9). Edellinen toteutuu kuitenkin vain ideaaliyhteiskunnassa.

Ihmisten muuttaessa maasta toiseen he kuljettavat inhimillistä pääomaansa mukanaan ja prosessin aikana inhimillinen pääoma kasvaa koko ajan. Mitä heikommin muuttajan inhimillinen pääoma on siirrettävissä toiseen maahan, sitä alhaisemmat ovat hänen tulonsa ja asemansa heti muuton jälkeen. Alkuvaiheessa tämä johtaa alempaan sosiaaliseen asemaan kuin mitä se oli kotimaasta lähdettäessä (Jaakkola 1991, 9). Maahanmuuttajat omaksuvat informaatiota uudessa ympäristössään ja samalla tuovat sinne omia jo omaksumiaan tietoja ja taitoja. Nämä tiedot ja taidot voivat olla hyödyllisiä uusilla työmarkkinoilla. Osaaminen ja henkilön ominaisuudet voivat pitää sisällään erilaisia työskentelytaitoja, kielitaitoa, suhteita

ulkomailla, yksittäisen henkilön riskinottokykyä, rohkeutta ja myös mahdollisesti ennakkoluulottomuutta. Kaikella tällä on vaikutuksensa kehityssuuntauksiin teknologiassa, yrittäjyydessä ja kansainvälistymisessä (Pirhonen 1992).

Maahanmuuttajalla on aluksi vähemmän Suomen työmarkkinoille sopivaa inhimillistä pääomaa kuin vastaavan ikäisellä ja saman koulutustason omaavalla suomalaisella kantaväestöllä. Uudelleen koulutus ei aina kuitenkaan anna tarvittavaa hyötyä, koska koulutuksen kautta omaksuttua hyötyä ja tasa-arvoa valtaväestön kanssa ei voi heti saavuttaa. Työmarkkinoille tarpeellista tietoa voi vähitellen kerätä uudessa ympäristössä asuessa ja erilaisia työpaikkoja kokeillessa. Tietojen ja taitojen kohennettua (kielitaito, kulttuuri- ja työmarkkinatietous) on todennäköistä, että maahanmuuttajan sosiaalinen asema paranee ja hän siirtyy työpaikkoihin, joissa myös tuottavuus kasvaa (Chiswick 1978).

3. Aikuiskoulutuksen kehittyminen ja koulutuspolitiikka 2000 – luvulle

Tarkisteltaessa edellä mainittuja muutoksia yhteiskunnassa koulutuksen, työn ja vapaa-ajan suhteen, voidaan todeta, että aikuisväestön koulutustarpeet ovat lisääntyneet jatkuvasti 70-luvulta lähtien. Tämän seurauksena on syntynyt uudenlainen suhtautuminen oppimiseen ja koulutukseen: lifelong learning, elinikäinen oppiminen ja aikuiskoulutus. Aiemmin yksi ammatillinen koulutus riitti koko elämän ajaksi ja aikuiskoulutus oli lähes tuntematon käsite. Aikuiskoulutuksen kehittymisen ja muuttumisen myötä on syntynyt myös uusia ammatteja ja ammattinimikkeitä: aikuiskoulutuspäällikkö, aikuiskouluttaja, koulutussuunnittelija, kehitysasiantuntija, hr (human resources) – vastaava, kansainvälisten asioiden päällikkö.

Aikuisten opetus ja koulutus kehittyivät viime vuosikymmeniin saakka painotetusti vapaana sivistystyönä, 1960 -luvulla kansalais- ja työväenopistojen määrä kaksinkertaistui. Vuonna 1970 otettiin hallituksen ohjelmaan maininta aikuiskoulutuksen perusteellisen selvittämisen tarpeista: suunnittelu- ja tavoitekeskeinen aikuiskoulutuspolitiikka alkoi muotoutua (Lehtisalo & Raivola 1999).

Aikuiskoulutuspolitiikan kokonaistavoitteet tulivat ensimmäisen kerran määritellyiksi aikuiskoulutuskomitean työskentelyn aikana 1971 -1975. Aikuiskasvatus määriteltiin

ohjattujen oppimistilaisuuksien järjestämiseksi aikuisille, jotka toimivat tai ovat toimineet aikaisemmin päätyneen tai keskeytyneen koulutusjärjestelmässä saadun koulutuksen jälkeen työelämässä. Tämän jälkeen termi määriteltiin aikuiskoulutukseksi. Aikuiskoulutuspolitiikan tavoitteeksi tuli neljä perustavoitetta: koulutuksellisen tasa-arvon lisääminen, tuotannon edistäminen – ammattitaidon kehittäminen, demokratian edistäminen – yhteiskunnallisten valmiuksien kehittäminen sekä kulttuurin kehittäminen ja persoonallisuuden kehittäminen.

Aikuiskoulutuksen kenttä jaettiin päätehtäväalueisiin seuraavasti: yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentäminen, ammatillinen aikuiskoulutus, yhteiskunnallinen koulutus sekä harrastustavoitteinen koulutus (Lehtisalo & Raivola 1999). Vuosille 1978 – 1985 ajoittui aikuiskoulutuspolitiikan toimintalinjojen selkiyttäminen ja eri tehtäväalueiden kehittäminen sekä niveltäminen muuhun koulutukseen. Ensisijaisesti painotettiin kuitenkin ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämistä. Mainitut periaatteet edellyttivät lukuisia toimenpiteitä, joista tärkeimpiä olivat aikuisten ammatillisen perus- ja uudelleen koulutuksen uudistaminen sekä aikuisten ammatillisen täydennys- ja jatkokoulutuksen järjestelmän luominen, johon samalla kuului mahdollisuuksien lisääminen yleissivistäviä perusvalmiuksia ja yhteiskunnallisia kansalaisvalmiuksia parantavaan opiskeluun.

Kansanopistotoimikunta ja avoimen korkeakoulun toimikunta asetettiin 1979 ja seuraavana vuonna tulivat ammatillisen lisäkoulutuksen, ammatillisen peruskoulutuksen ja aikuisten opintososiaalisen tuen toimikunnat. Opetusministeriön asettama projektiryhmä, jonka tehtävänä oli yhteismitallisen ja kattavan aikuiskoulutuksen tutkintojärjestelmän luominen, sai tehtävänsä valmiiksi 1986. 1990 – luvulle tultaessa markkinatalous ja -henki alkoi kolkutella aikuisoppilaitosten portteja ja tämä merkitsi uuden aikakauden periaatteellista alkua aikuisväestön kouluttautumisessa ja kouluttamisessa – tuottavuus- ja tulosvastuullisuus koulutuksessa (Lehtisalo & Raivola 1999).

Ammatillinen aikuiskoulutus laajeni nopeasti ja siitä tuli hyvin monipuolinen alue, jonka kehittäminen edellyttää eri tasojen ja niiden välistä ennakointia sekä koordinoitua. Huomattava osa aikuisten koulutustarjonnasta on työvoimakoulutusta, joka kytkeytyy monin tavoin ammatilliseen koulutukseen. Aikuiskoulutus on luonteensa puolesta lähempänä jatkuvassa muutoksessa olevaa sosiaalisten kenttien kokonaisuutta, yhteiskuntaa kuin koulu. Näin ollen vapaata sivistystyötä ja kulttuuria on usein vaikea erottaa toisistaan.

Aikuiskoulutuspolitiikan ja työvoimapolitiikan päällekkäisyys on monessa tapauksessa selvää. (Lehtisalo & Raivola 1999)

1980 – luvulla alkaneen taloudellisyhteiskunnallisen prosessin (rakennemuutoksen) hallinnan keinoiksi nostettiin aiempaa voimakkaammin ja uudella tavalla koulutus sekä osaaminen. Nämä muutokset painottuivat kouluiän ohittaneisiin, työelämässä toimivaan väestöön ja tämä edellytti ammatillisesti suuntautuvan aikuiskoulutuksen ripeätahtista kehittämistä. 1990 – luvulla ammatillisen aikuiskoulutuksen merkitys syveni taloudellisen tilanteen (lama) ja OECD:N sekä Euroopan Unionin asiaan kohdistaman mielenkiinnon voimistumisen vuoksi. Vuosina 1987 ja 1988 valtioneuvosto teki koulutuspoliittisia periaatepäätöksiä aikuiskoulutuksen rahoittamisesta sekä kehittämisestä. Rahoitusjärjestelmää ja vastuunjakoja selkiytettiin. Nämä merkitsivät harppausta markkinatalouteen siirtymisessä aikuiskoulutuksen rahoituksessa, hallinnossa ja toiminnan ohjaamisessa. Rahoituksen perusteella aikuisopiskelijat jaettiin omaehtoisesti opiskeleviin, henkilöstökoulutukseen osallistuviin, työllisyyskoulutukseen ja oppisopimuskoulutukseen osallistuviin.

1980 – luvulla pyrittiin siihen, että rakennemuutoksen hallinta koulutuksen avulla olisi ensisijaisesti ennaltaehkäisevää työtä. Näin omaehtoista koulutusta ja henkilöstökoulutusta pyrittiin erityisesti edistämään ja työllisyyskoulutukseen haluttiin turvautua vasta, kun muut keinot oli käytetty loppuun. Lama – aikoina ja vaikean työllisyystilanteen vallitessa tätä periaatetta ei ole voitu noudattaa. Näin työllisyyskoulutuksesta on tullut satojen tuhansien työttömien ensisijainen koulutuskeino uuteen ammattiin kouluttautumisessa tai entisen ammatin ja ammattitaidon kehittämisessä. (Lehtisalo & Raivola 1999).

Omaehtoiseen, pitkäkestoiseen koulutukseen ja sen rahoittamiseen osallistuvat valtio, opiskelijan kotikunta ja kohtuullisella määrällä myös opiskelija itse. Lyhytkestoisen omaehtoisen koulutuksen rahoittavat valtio ja opiskelija itse. Henkilöstökoulutuksen rahoitusvastuu on pitkälti työnantajilla. Valtio tosin tukee pienyritystenhenkilöstökoulutusta. (Lehtisalo & Raivola 1999)

Työllisyyskoulutuksen rahoituksesta vastaa valtio. Työllisyyskoulutuksen rahoitusta ja hallintoa kehitettiin niin, että työvoimahallinto ostaa työllisyyskoulutusta aikuiskoulutuskeskuksilta, erilaisilta oppilaitoksilta, korkeakouluilta sekä muilta

koulutuksen järjestäjiltä valtion tulo- ja menoarviossa työvoimaministeriön pääluokkaan osoitettavalla määrärahalla (Lehtisalo & Raivola 1999).

Ammatillisen aikuiskoulutuksen tuntomerkeiksi ovat muodostuneet seuraavat käsitteet: yksilöllisten koulutustarpeiden huomioiminen, erikoistuminen, koulutuksen joustavuusvaatimusten lisääntyminen, koulutuksen itseohjautuvuuden säätelyn kasvaminen sekä koulutuksen rahoituksen ohjautuminen pääosin koulutuksen kysynnän kautta. Tällä hetkellä on tunnustettava tosiasia, että yhteiskunnan muutoksen aiheuttamat koulutustarpeet ovat erittäin laajoja ja niistä aiheutuvia kustannuksia ei voida enää kattaa pelkästään julkisilla varoilla. Ammatillisen aikuiskoulutuksen rahoittamisessa tarvitaan valtion, työnantajien sekä työntekijöiden yhteisvastuullista osallistumista (Lehtisalo & Raivola 1999).

1990-luvun lama muutti pysyvästi työmarkkinoita Suomessa ja työntekijöidenkompetenssivaatimukset muuttuivat. Muodollinen koulutus ja pätevyys eivät enää riitä työmarkkinoilla, vaan tärkeitä ominaisuuksia ovat myös sosiaalinen kyvykkyys ja kokemuksellinen tietopääoma (Relander 2000). Tämän päivän työelämä on täynnä erilaisia katkoksia ja suunnanmuutoksia. Modernit työmarkkinat edellyttävät Suomessa koulutusta, tutkintoja ja arvosanoja. Tänäpäin saatu koulutus tai tutkinto ei välttämättä enää huomenna ole käyttökelpoinen. Myös koulutukseen osallistumisesta on tullut eräänlainen kunnan kansalaisuuden mittari. Koulutuksen laajeneminen ja koulutusaikojen piteneminen on aiheuttanut myös ns. ”tutkintoinflaation”, joka tarkoittaa tutkintojen arvon suhteellista laskua. Monen vuoden opinnot ja korkeat tutkinnot eivät myös takaa menestystä työmarkkinoilla, sosioekonomisen aseman noususta puhumattakaan. Näin on syntynyt tilanne, jossa koulutuksen antamat lupaukset ja koulutuksen todellinen työmarkkina-arvo eivät kohtaa. (Mäki – Ketelä 2012, 18 – 19.)

Pelkät tutkinnot eivät kuitenkaan riitä, vaan niiden lisäksi yksilön työmarkkina-arvoa määrittelevät mm. ikä, sukupuoli, etninen tausta, persoonalliset ominaisuudet ja sosiaaliset suhteet. Kulttuurinen ja sosiaalinen osaaminen on korostunut entisestään koulutuksen, työkokemuksen ja kielitaidon rinnalla. Kulttuurinen kompetenssi (kulttuuritausta) on tullut erittäin tärkeäksi piirteeksi työmarkkinoilla (Jaakkola 2000, 25).

Kulttuurisen kompetenssin pohjalta yksilö ratkoo ongelmia ja tämä määrää hänen arvostustaan. Etninen taustamme on vaikeasti muutettavissa; kuten ihonvärikin. Etniset vähemmistöt osaavat tarjota osaamistaan ja itseään suomalaisille työmarkkinoille huonosti. Suomalaisessa ja länsimaisessa kulttuuriympäristössä täytyy puhua ”oikeanlaista kieltä”, tuntea tiettyjä ihmisiä ja tietää oikeat asiat pystyäkseen sulautumaan työmarkkinoille ja etenemään urallaan. Lisäksi työntajilla voi olla mielessään tietynlaisia stereotypioita eri ryhmittymistä ja asenteiden muuttaminen voi olla hankalaa. Kulttuuritausta voi toimia siis rasitteena, eikä lisäarvona. Puutteellinen sosiaalinen ja kulttuurinen kompetenssi voi johtaa syrjäytymiseen sekä koulutuksesta että työmarkkinoilta. Maahanmuuttajien riski jäädä työmarkkinoiden marginaaliryhmään on vielä toisessakin sukupolvessa suurempi kuin valtakulttuurin edustajilla (Jaakkola 2000, 25). Työmarkkinat Suomessa eivät ole erityisen otollinen kotouttamiskeino maahanmuuttajille, koska arvot yhteiskunnassa muuttuvat hitaasti ja kansalaisuuteen sekä kieleen liittyvää syrjintää tapahtuu koko ajan (Paananen 1999, 128).

4. Varsinainen tutkimus

4.1 Oman tutkimuksen aihepiiri

Edellisen perusteella tutkimuksen aihepiiri on suomalaiselle yhteiskunnalle tärkeä. Maahanmuuttajien kotoutumiseen käytetään Suomessa runsaasti voimavaroja ja tulokset eivät aina ole toivotunlaisia. Usein musliminaiset Suomessa edustavat yhteiskuntamme kaikkein köyhintä ja vähiten koulutettua väestöryhmää, tietysti myös poikkeuksia on heidän joukossaan.

Tarkistellessamme heidän tulonjakoaan, koulutustaustaansa, ympäristön Suhtautumista/arvostusta ja työmarkkina-asemaa voimme nähdä heidät syrjäytymisvaarassa olevana marginaalisena ryhmittymänä. Lisäksi heitä rasittavat etninen tausta, ihonväri, inhimillisen pääoman ja kulttuurisen kompetenssin puute, rasismi sekä suomalaisten ennakkoluulot ja stereotypiat heistä ryhmänä, joka on toisenlainen kuin suomalaiset ja kenties vaikeasti integroitavissa suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalaiselle yhteiskunnalle on tärkeää integroida maahanmuuttajat mahdollisimman hyvin Suomeen erilaisten

palveluiden ja koulutuksen avulla. Näin säästetään alati niukkenevia resursseja kaikkien tahojen osalta.

Aihe on myös itselleni tuttu ja läheinen; olen työskennellyt maahanmuuttajien parissa vuosia. Aiheen valintaan vaikuttavat siis henkilökohtainen kiinnostus, aiheen ennakkotuntemus ja mahdollinen merkitys työvoimapolitiittisen koulutuksen suunnittelun ja toteutuksen kannalta. Mielipiteeni ja esiymmärrykseni asioista ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa ja mielestäni työvoimahallinnon kustannustehokkaat ja nopeat ratkaisut ihmisten työllistämässä eivät aina ole kovin onnistuneita eivätkä huomioi esimerkiksi marginaalisia ryhmiä. Myös työn vuoksi musliminaisten parissa olevilla voi olla omia stereotyyppioita asiakkaistaan. Pyrin työssäni vertaamaan median antamaa kuvaa musliminaisista tutkimusmateriaalin tuottamiin mielikuviin. Tämä on lisäksi eräs tutkimuskysymyksistä. Koen tärkeäksi myös sen, että mielikuvat olisivat mahdollisimman oikeita ja ainakin työnsä puolesta musliminaisia kohtaavilla olisi mahdollisuus saada oikeaa tietoa ja myös koulutusta asioista. Näin kulttuurien kohtaaminen ja moniammatillinen yhteistyö olisi aiempaa helpompaa ja työvoimapolitiittiset toimenpiteet tuottaisivat tulosta. Myös naisten integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan voisi helpottua.

4.2 Aiheeseen liittyvä kirjallisuus ja materiaali

Aiheeseen liittyvä kirjallisuutta on nykyisin saatavilla runsaasti, toisin kuin 90 – luvulla, jolloin aloitin urani aiheen parissa. Kirjallisuus sivuaa tavalla tai toisella käsiteltävää aihetta (islam, maahanmuuttajat, työ, identiteetti ym.). Toisaalta työvoimapolitiittista näkökulmaa asiaan ja maahanmuuttajien identiteettiä valottavaa tutkimusta ei ole tarjolla kovin paljon. Aiheeseen liittyvää taustatietoa on tarjolla monista eri lähteistä. Olen tutustunut mm. teoksiin *Women's Rights in Islam* (Seriff 1989) sekä *Muslims in Finland* (Martikainen 2000).

Olen osallistunut 90-luvulla myös Helena Allahwerdin luennoille koskien islamilaisuutta ja naisen asemaa islamissa sekä lukenut hänen teoksiaan islamista. Hän on filosofian tohtori ja tutkija, joka on kehittänyt Maailman kansalaisen kypsyyskokeen toimiessaan YK -liiton

palveluksessa. Helena Allahwerdi on asunut vuosia islamilaisissa maissa sekä tutkinut islamia. Häneltä on ilmestynyt myös teos Islamin porteilla 1991.

Edellisten lisäksi olen tutustunut Tampereella ALMA – projektiin 2009 (alueellisen maahanmuuttajatyön kehittämisprojekti) sosiaalityön opintojeni parissa, jonka kautta olen saanut lisää tietoa aiheesta. ALMA – projektin aineistoa ja kielipalveluja ym. voivat käyttää kaikki maahanmuuttajista tietoa tarvitsevat tahot. Erilaisia tutkimusaineistoja edustavat mm Työministeriön tuottamat omat julkaisut, mm. Monitori – lehti. Monitori on poikkihallinnollinen maahanmuuttoasioiden ammattilehti. Työhallinnon julkaisu – sarja sisältää aiheeseen liittyviä muistioita, selvityksiä ja raportteja. Sisäasiainministeriö julkaisee työpoliittista aikakauskirjaa, joista uusin on nro 1/2008 sisältäen mm. keskeisiä havaintoja työvoimakoulutusprosessin toimivuudesta ja maahanmuuttajien tietoja eri taustoineen. Opetushallitus on julkaissut selvityksen maahanmuuttajien koulutuksesta Suomessa, raportit ja selvitykset 2011:3.

Teoreettisia tutkimuksia aiheesta edustavat mm. Myllylän ja Piikkiön teos: Työvoimakoulutus osana työvoimapolitiikkaa, arvioita työvoimakoulutuksen toimivuudesta 2007. Marja Katisko on väitellyt aiheesta vuonna 2011: kansalaisuus työyhteisön arjessa, maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Muita ovat esimerkiksi: Tutkimus somalinaisten elämästä Suomessa, Tiilikainen (2003), Monikulttuurinen Suomi, kulttuurien kohtaaminen Suomessa, Liebkind (1994, 2000). Lisäksi Maahanmuuttajien elinolotutkimus vuodelta 2002 ja Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ, Martikainen & Tiilikainen (2007) soveltuvat mielestäni hyvin aiheeseen. Kirjallisuuden, erilaisten raporttien & selvitysten ja tilastojen lisäksi käytin aineistona lehtileikkeitä ja haastatteluja, joista ilmenee kunkin kertojan elämäntarina Suomessa ja osallistuminen työelämään sekä koulutukseen. Lehtileikkeet on koottu vuoden 2011 -2014 välisenä aikana erilaisista naisten- ja aikakauslehdistä sekä Opettaja – lehdestä.

4.3 Tutkimusaineiston kerääminen ja tutkimusongelmat

Maahanmuuttajanaisten haastatteluja kokosin erilaisista lehdistä yhteensä 12 kappaletta. Lehdet edustivat naistenlehtiä, sanomalehtiä ja ammatillisia lehtiä (Opettaja – lehti). Haastattelut on koottu vuosina 2011 -2014. Lisäksi käytin lähteenä kirjasta: Viisi kertomusta

pakolaisuudesta vuodelta 1993, josta poimin kaksi kertomusta. Halusin tutkia asiaa aikajanaalla 1993 -2014, koska olin kiinnostunut myös siitä, onko pakolaisuudessa ja maahanmuuttajien asemassa tapahtunut muutoksia aikojen saatossa. 1990 – luvun alun kertomukset ovat yhtä riipaisevia kuin nykyisinkin, mutta asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat koventuneet ja maailman kriisipesäkkeet lähinnä vaihtaneet vain paikkaa. Lisäksi rahaa maahanmuuttajien koulutukseen ja integrointiin oli 90 – luvun alussa käytettävissä enemmän kuin nykyään, joten maahanmuuttajien ja pakolaisten sekä erityisesti musliminaisten asema ei ole Suomessa eikä myös muualla maailmassa parantunut; pikemmin päinvastoin.

Musliminaisten haastatteluja on erilaisissa lehdissä ollut viime vuosina melko usein, johtuen ehkä kiihtyneestä maahanmuuttokeskustelusta yhteiskunnassamme tai siitä, että Suomesta on vähitellen tulossa monikulttuurinen yhteiskunta.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Tutkin haastattelujen perusteella naisten taustaa, koulutusta, työkokemusta ja heidän kokemuksiaan elämästä Suomessa. 2. Lisäksi vertailen median luomia mielikuvia musliminaisista ja naisten osallisuudesta koulutukseen ja työelämään Suomessa sekä omia käsityksiäni asiasta. 3. Tavoitteenani on selvittää myös naisten ajatuksia ko. aiheesta ja mielikuvia sekä sitä, poikkeavatko suomalaisten yleiset käsitykset oleellisesti naisten omista kertomuksista (lehtileikkeleistä) sekä myös omista kokemuksista. Haastattelut on käyty läpi analyysivaiheessa yksi kerrallaan. Käytin aineistona myös Opettaja- lehden erilaisia artikkeleita liittyen aikuiskoulutukseen ja maahanmuuttajakoulutukseen, nykyiseen tilanteeseen sekä näiden tulevaan kehitykseen.

4. Tutkimuskysymys on selvittää mielikuvia ja stereotyyppioita muslimeista/musliminaisista Suomessa ja vastaavatko stereotyyppiat ja mielikuvat todellisuutta. Lisäksi haluan vastauksia ja tietoa muslimitaustaisten maahanmuuttajanaisten osallistumisesta koulutukseen ja työelämään Suomessa. Tarkistelen myös mitkä tekijät edesauttavat kohderyhmän koulutukseen ja työelämään osallistumista ja integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä sitä, millaisia ongelmia nykyään maahanmuuttajilla on heidän yrittäessään sijoittua koulutukseen ja työhön Suomessa? Eräs näkökulma aiheeseen on myös kysymys siitä, onko heidän edustamallaan kulttuurilla ja naisten aktiivisuutta koulutuksessa, työelämässä ja yhteiskunnassa vähentävä/ taannuttava vaikutus (onko musliminaisen paikka kotona ja hänen tehtävänsä hankkia lapsia ja huolehtia perheestä). Lisäksi muslimikulttuuri on vielä suomalaisille kohtuullisen tuntematon asia ja aiheeseen

Musliminainiin liittyy Suomessa usein tiettyjä, melko varauksellisia ja stereotyyppisiä mielikuvia; musliminaiset ovat miestensä alistamia, tahdottomia ja taustalla pysytteleviä näkymättömiä henkilöitä. He ovat kouluttamattomia, suuren lapsilauman ympäröimiä kotiaitejä ja vailla todellista vaikutusvaltaa oman elämänsä suhteen. Heidän toimeentulonsa perustuu erilaisiin sosiaalietuuksiin, eivätkä he todellisuudessa ole kiinnostuneita työllistymään tai integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Usein myös median luoma mielikuva muslimeista ja islamista on negatiivinen, jolloin syntyy käsitys, että islam liittyy ongelmiin ja erilaisiin vaikeuksiin (terrorismi, sota, kunniamurhat, naisten alistaminen, ympärileikkaukset, köyhyys, oppimattomuus). Islamin jatkuva esittäminen lähinnä konfliktien yhteydessä ylläpitää suomalaisille ehkä myös tiedostamatonta kuvaa uskonnon väkivaltaisuudesta. Media esittää musliminaiset yleensä hunnutettuina tai verhottuina, jolloin länsimaalaisille lukijoille välittyy kuva vieraudesta ja naisten tukalasta asemasta.

Islamiin ja muslimeihin suhtaudutaan siis Suomessa ja länsimaissa usein hyvin ennakkoluuloisesti ja harhakuvitelmin. Lisätieto aiheesta on näin ollen tarpeellista, jotta asioihin osattaisiin suhtautua suvaitsevaisesti ja oikealla tavalla. Tietoa aiheesta tarvitaan myös, jotta esimerkiksi kotoutumiskoulutusta ja kotoutumisprosessia voitaisiin kehittää ja helpottaa.

4.4 Aiheen yhteiskunnallinen merkitys

Aihe on mielestäni yhteiskunnallisesti tärkeä, koska työvoimapolitiittiseen aikuisten maahanmuuttajien koulutukseen käytetään miljoonia euroja ja tulokset eivät aina ole toivotunlaisia. Suomalaisen yhteiskunnan ja työvoimaviranomaisten näkemys asiasta on, että kaikkien pitäisi sijoittua työmarkkinoille mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti. Kukaan ei saisi olla kustannuserä yhteiskunnalle. Ongelmana on myös seikka, kuinka paikata vuosien koulutuksellinen vaje (peruskoulua ja lukiota tms. vastaavaa ei ole suoritettu) nopeilla, taloudellisilla ja tehokkailla työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä. Monesti myös maahanmuuttajia ohjataan puutteellisesti tai väärin, jolloin integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan hidastuu ja mutkistuu entisestään. Myös mielikuvat musliminiaisista ovat usein vääristyneitä ja oikea tieto on tarpeellista, jotta eri kulttuureja ja niiden edustajia pystyttäisiin ymmärtämään ja auttamaan Suomessa.

4.5. Tutkimusmenetelmät, metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni on asiaa ja ilmiötä kuvaileva sekä selittävä tutkimus. Tarkistelen aihetta opetuksen, ohjauksen, kulttuuritaustan, työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ja niiden vaikuttavuuden, syrjäytymisvaaran ja elämänhallinnan avulla. Tarkoitukseni on selittää ilmiön luonnetta, kehitystä ja tunnuspiirteitä ja ehkä saada vastauksia kysymykseen: mitä pitäisi tehdä toisin. Käytän joitakin numeerisia aineistoja, mutta muutoin aineistot edustavat kvalitatiivisia aineistoja. Eri yksilöiden tarinat ovat lisäksi olennainen osa tutkimusta ja asioiden merkitykset muotoutuvat niiden kautta. Tutkimuksella on myös vahva kulttuurinen tausta. Käytän työssäni laadullista tutkimusotetta ja pyrin siis kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisesti edistämään ymmärrystä asiasta, luomaan uusia näkökulmia ja raportoimaan prosessin edistymisestä. (Moilanen 1995, 27). Laadullinen tutkimus perustuu oletukseen, jonka mukaan kaikki tutkittavat muuttajat ovat melko monimutkaisia ja vaikeasti mitattavia.

Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan jotain tapahtumaa sen oikeassa ympäristössä ja myös ymmärtämään tietynlaista toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on myös ymmärtää ja tulkita tapahtumia tutkittavien ja heidän tuottamiensa merkitysten kautta. Laadullisen tutkimuksen olemukseen kuuluu, että se keskittyy suhteellisen pieniin ja tarkoituksenmukaisiin otoksiin. Tutkimukseen valittujen odotetaan antavan runsaasti tutkimukseen soveltuvaa aineistoa. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 2008)

Halutessamme tutkia ihmisten ajatuksia, antavat laadullisen tutkimuksen menetelmät mahdollisuuden syvällisen tiedon löytämiseen ja mielekkääseen tulkintaan. Keskittymällä muutamaan tutkittavaan perusteellisesti, on mahdollista ymmärtää ja tulkita erilaisia asioita tutkittavien kautta. Saadaksemme tarpeeksi tietoa erilaisista ilmiöistä ja asioista tarvitsemme tieteellisen tiedon lisäksi myös arkipäivän tietoa. Meille jokaiselle avautuu päivittäin intuitiivisesti tulkintoja arkitodellisuudesta, joiden perusteella teemme erilaisia oletuksia. Arkitieto ja tiede kietoutuvat toisiinsa monin tavoin. Myös tieteellisen tiedon muodostamisessa on intuitiivisilla ja arkisilla kokemuksilla ja niihin pohjautuvilla havainnoilla sekä abstrahoinneilla oma tehtävänsä. Arkitiedon tutkimuksen voidaan sanoa olevan ihmisen toiminnan perusteiden tutkimusta, koska reaktiomme ja toimintamme sekä

niihin liittyvät toimenpiteet määräytyvät käsitystemme pohjalta, joita meillä on todellisuudesta. (Moilanen 1995, 27)

Laadullinen tutkimus kääntelee, katselee ja tarkistelee tutkittavaa asiaa monesta eri näkökulmasta sekä problematisoi myös itsestäänselvyyksiä. Laadulliselle tutkimukselle on siis luonteenomaista kerätä aineistoa, joka tekee mahdollisimman monenlaiset tarkastelut mahdolliseksi. Näin näkökulmaa asioihin voidaan vaihtaa tehtyjen havaintojen perusteella. Kvalitatiiviselle aineistolle on ominaista sen rikkaus, kompleksisuus ja monimuotoisuus. (Alasuutari 1998, 83 -85) Sille on ominaista myös ihmisen tutkiminen, induktiivinen analyysi ja ainutlaatuisuus. Tutkija pyrkii lähestymään kohdettaan avoimesti, ilman ennakkohypoteeseja. Tutkija pyrkii pääsemään lähelle tutkittavaa ja hahmottamaan todellisuutta hänen näkökulmastaan (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 2008)

Käsittelen tutkimusta narratiivisesta lähtökohdasta käsin käyttäen konstruktivistista tutkimusotetta. Narratiivisuus voi tarkoittaa monia eri asioita tutkimuksessa, eikä se välttämättä ole varsinainen metodi, vaan väljä viitekehys tutkimuksissa, jotka liittyvät kertomuksiin todellisuuden tuottajina ja välittäjinä. Narratiivit, kerronnalliset kertomukset ja tarinat aineistona voivat olla henkilökohtaisia tai julkisia, lyhyitä tai pitkiä. Yleensä narratiivilta edellytetään kertomuksellisia piirteitä esimerkiksi tietyn loogisen rakenteen noudattamista. Tällaista tarinaa siis määrittelevät alku, keskikohta ja loppu, eräänlainen juoni. (Heikkinen 2001, 121 -122)

Narratiivinen tarkastelu soveltuu tutkimuksiin, jossa ollaan kiinnostuneita yksilöiden vapaasti kertomista tarinoista, asioista ja omasta elämästään. Näin voidaan tarkistella, miten henkilökohtaiset tarinat suhteutuvat kulttuurisiin kertomuksiin ja millaisia kulttuurisia elementtejä tarinoihin sisältyy. Tarinoissa voidaan tehdä selontekoja, puolustautua, ottaa kantaa, kritisoida, tehdä asioita ymmärrettäviksi sekä asemoidaan itseä ja muita. Lisäksi tarinat voivat auttaa selviytymään erilaisista elämänmuutoksista. Niissä myös nivotaan yhteen erilaisia henkilökohtaisia kokemuksia, tarpeita, tavoitteita, toiveita ja asenteita. Narratiivisuuden kautta voidaan saada selville arvokkaita tietoja esimerkiksi opetus – ja koulutuslalla toimivien ammattilaisten elämään (maahanmuuttajakoulutus, pakolaisopetus ym.) ja toimintaa voidaan kehittää tätä kautta. (Vuokila - Oikkonen 2001)

Narratiivinen tutkimusaineisto käyttää materiaalina lehtikirjoituksia, tarinoita, kertomuksia ja selontekoja. Vastaajille voidaan antaa täysin vapaat kädet kommentoida aihetta. Konstruktivistisen tiedonkäsityksen mukaan ihmiset rakentavat tietonsa aiempien kokemusten pohjalta. Näin tieto muuttaa muotoaan ja rakentuu jatkuvasti uudeksi. Aineiston lukutapa ja tulkinta ovat vuorovaikutuksessa sekä kertojien että teoreettisen taustan kanssa. Tutkimuksen voidaan myös katsoa rakentuvan uudeksi tarinaksi aikaisemman aineiston pohjalta. (Heikkinen 2000, 50)

Haastattelua pidetään Hirsjärven mukaan ajattelun sisältöihin kohdistuvana menettelynä. Haastattelun avulla saatu tieto on erittäin syvällistä ja myös vastausten motiivit on mahdollista saada esille. Haastattelun avulla saatavaa tietoa pyritään ymmärtämään kokonaisuutena. Haastattelu tuo esille tunteita, ajatuksia ja aikeita. Haastattelu kertoo ihmisten maailmankuvasta ja antaa merkityksiä tapahtumille. Haastattelussa ihminen on tutkimustilanteen subjekti sekä merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara. 2008)

Edellisen lisäksi aion painottaa tutkittavien omia kokemuksia ja tulkintojen tekemistä aineistosta. Yritän myös selvittää mielessäni olevaa ilmiötä ja saada siitä selville olennaisia asioita. Pyrin lisäksi tekemään jo tunnettua ja tiedettyä asiaa tiedetyksi ja poistamaan virheellisiä käsityksiä. Myös minulla itselläni on jo esiyymmärrystä sekä ennakko-oletuksia aiheesta pitkän työkokemuksen ja aikaisempien opintojen perusteella. Haluan tarkistaa näitä käsityksiä ja tulosten niin salliessa, raivata myös tilaa uusille näkemyksille ja näin mahdollistaa myös esiyymmärryksen muutos.

Ongelman asettelun ehdot ovat: joustavuus ja vapaus, ongelman asettelu tarkentuu tutkimuksen kuluessa. Teoreettinen herkkyys tulee ammatillisen kokemuksen ja henkilökohtaisen kokemuksen kautta sekä teoria- ja analyysikirjallisuuden sekä analyysiprosessin avulla. Teoreettinen herkkyys auttaa tutkijaa käyttämään henkilökohtaista ja ammatillista kokemusta sekä kirjallisuutta luovasti. Teoreettinen herkkyys on myös kykyä nähdä, mikä on tärkeää aineistossa ja tulkita se oikein sekä antaa sille merkitys, niin että ilmiöstä syntyy ymmärrys. Hyvä teoria syntyy myös luovuuden ja työelämässä sekä opiskelussa saatujen taitojen vuorovaikutuksesta.

Prosessin aikana oppii tekemään kysymyksiä aineistosta, vertailuja, hypoteeseja, kehittämään miniteorioita käsitteistä ja niiden välisistä suhteista. Teoriaa käytettäessä voi joutua ajoittain menemään askeleen taaksepäin ja tarkistamaan sopiiko idea yhteen todellisuuden kanssa. Myös tulosten suhteen pitäisi olla skeptinen; tulokset ovat väliaikaisia ja tarkistettavia. Aineiston keruu ja analysointi vuorottelee. Kirjallisuudesta voi saada hyödyllisiä käsitteitä ja kirjallisuus antaa toisen käden tietoa ilmiöstä ja ohjaa aineiston täydentämiseen – theoretical sampling (Koskennurmi – Sivonen, 2004)

Teorian ja aineiston vuoropuhelu merkitsevät työssäni sitä, että varsinaisen aineiston: lehtiartikkelit ja haastattelut lisäksi käytän analysoinnin ja tulkinnan apuna muuta materiaalia; kirjallisuus, taulukot, tilastot ym. Tunnen kiinnostusta menetelmään, koska tutkimusongelman lähtökohta on minulla henkilökohtainen ja ammatillinen kokemus. Ongelman asettelussa ihminen ja hänen kokemuksensa tuntuvat mielenkiintoisilta. Lisäksi kyseeseen tulevat yhteiskunnan asettamat vaatimukset ja paineet ihmisen sijoittumisessa yhteiskuntaan. Haluan myös lisätä ymmärrystä yksilön (usein pakolaisen) kokeman maahanmuuttoprosessin ymmärtämiseen, millaisia vaikeuksia hän kohtaa uudessa ympäristössä ja miten hän voi selviytyä entisten raskaiden kokemustensa kanssa uudessa kotimaassa.

5. Maahanmuutto Suomessa, maahanmuuttoon liittyviä käsitteitä

5.1 Maahanmuuttajien osuus maamme tulevassa kehityksessä

Maahanmuuttajia saapuu Suomeen jatkuvasti lisääntyviä määriä ja tulevaisuudessa he ovat osa työvoiman tarjontaa ja työmarkkinoitamme. Suomen oma kantaväestö vanhenee kovaa vauhtia ja on ennustettu, että vuodesta 2015 eteenpäin Suomen väestönkasvu perustuisi ainoastaan maahanmuuton tuomaan lisäykseen. (Laakkonen 2004). 2000 – luvulla on mietitty keinoja, joilla saadaan maahanmuuttajat korvaamaan väestövajetta. Nykyiset asenteet Suomessa eivät ole välttämättä maahanmuuttajille kovin suosiollisia. Tulevaisuudessa he kuitenkin näyttäisivät olevan välttämätön osatekijä Suomen talouden elinvoimaisuuden turvaajina sekä suuren vanhusväestön hoitajina ja huoltajina. Maahanmuuttajiin kohdistuu siis odotuksia koulutusrintamalla ja työmarkkinoilla ja nämä osaltaan vaikuttavat heidän omiin odotuksiin ja käsityksiin työelämästä. (Laakkonen 2004.)

Maahanmuuttoon on viime vuosien taloudellisen niukkuuden vuoksi tuotu lujasti esille taloudellinen näkökulma. Maahanmuutto on erilaisten taloudellisten laskelmien perusteella kannattavaa vain, jos yli puolet työkäisistä maahanmuuttajista sijoittuu työhön, jota yhteiskunnassa on tarjolla. Maahanmuuton alkuvaiheessa maahanmuuttotyöntekijä on muun muassa kielivaikeuksien vuoksi noin kahdeksan prosenttia vähemmän tuottava kuin suomalainen kantaväestön edustaja. Jo yhden vuoden kokemus suomalaisesta työelämästä kuroo umpeen tätä kuilua. On myös laskettu, että viiden työvuoden jälkeen maahanmuuttajan keskimääräinen tuottavuus voi ylittää suomalaisen vastaavan noin kuudella prosentilla (Kyhä 2011).

Monissa yhteyksissä korostetaan Suomen kansainvälistymistä, avautumista, vahvistamista ja uudistamista. Näiden määritelmien yhteydessä puhutaan ulkomaisista investoinneista, huippuosajista ja – asiantuntijoista, työntekijöiden ja opiskelijoiden houkuttelemista Suomeen. Vahvistaminen liittyy koulutuksen ja osaamisen edistämiseen. Uudistumista tarvitaan muun muassa tuottavuuden lisäämiseksi, joka on kilpailukyvyn, talouskasvun ja hyvinvoinnin kannalta oleellista (Valtioneuvoston kanslia 2004).

Tämä kaikki merkitsee tietyn tyyppisen maahanmuuttajaväestön lisäämistä, hyvin koulutetut eurooppalaiset/ länsimaalaiset. Tämän ajattelun myötä muun muassa pakolaisille, huonosti koulutetuille/ kouluttamattomille, usein naisille ja muslimeille on huonosti sijaa Suomessa. Suomi on kuitenkin sitoutunut ottamaan vastaan tietyn määrän pakolaisia vuosittain. Myös monista muista syistä saavutaan Suomeen: esimerkiksi aiempaa paremman elintason toivossa, työn vuoksi, perheenyhdistämishjelman kautta ym. Näin ollen Suomeen ei siis saavu välttämättä toivomaamme edustuskelpoista, työkäistä väkeä ja suomalaisen yhteiskunnan on myös oltava valmistautunut ns. toisenlaiseen maahanmuuttoon ja esimerkiksi koulutuksen avulla vastattava muuttajien erilaisiin tarpeisiin.

5.2 Maahanmuuttajat Suomessa lukuina

Maahanmuuttajien ja ulkomaalaisten määrä on Suomessa kasvanut viime aikoina, minkä voimme jo havaita esimerkiksi Tampereen ja muiden suurten kaupunkien katukuvassa.

Suomessa asui vuoden 2013 lopussa pysyvästi kaikkiaan noin 224 000 vieraskielistä henkilöä. Suurimmat ulkomaalaisryhmät muodostuvat virolaisista (44 774) ja venäläisistä (30 757). Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat: ruotsalaiset (8 382), somalit (7 465), kiinalaiset (7 121), thaimaalaiset (6 484) irakilaiset (6 353), turkkilaiset (4 398), intialaiset (4 372 ja britit (4 048). Muita suurimpia ryhmittymiä edustavia kansallisuuksia on kaikkiaan alle 4000 henkilöä. Harvinaisia kansallisuuksia edustavia oleskelee Suomessa ainoastaan muutamia tai muutamia kymmeniä; esimerkiksi maltalaisia 18 tai mongolialaisia 31 henkilöä (Tilastokeskus 2014). Edellisten lisäksi Suomessa asuu jo Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Suomen kansalaisuuden sai vuonna 2012 kaikkiaan 9 087 henkilöä. (Tilastokeskus 2014).

Maahanmuuttonäkökulma on Suomessa hyvin nuori ilmiö ja Suomesta on tullut maahanmuuttomaa vasta 1980 - luvun aikana. Aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta on Suomessa alettu puhua vasta 1990 - luvulla. Suomi, toisin kuin useat muut Euroopan maat, ei ole kokenut ensimmäisen maailmansodan jälkeistä maahanmuuttoaaltoa, jolloin suuri määrä siirtolaisia siirtyi maasta toiseen etsien kotimaata tai lähtömaata parempia työllistymismahdollisuuksia ja elintasoja. Suomen maahanmuuttopolitiikkaa on kehitelty vasta myöhemmin kuin muualla Euroopassa. Tämän vuoksi Suomessa on keskitytty enemmän pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja maahanmuuttajien perheenjäseniin kuin esimerkiksi työperäiseen maahanmuuttoon. Maahanmuuttajien määrä alkoi kasvaa 1980-luvun loppupuolella. Nopean kasvun aika ajoittui Suomessa vallitsevan syvän laman aikaan. Ensimmäisen aallon maahanmuutto työllisti ulkomaalaisia eniten teollisuuteen, mutta toisessa aallossa työmarkkinoiden rakennemuutoksen vuoksi palveluala on tärkein työllistäjä. Tästä johtuen maahanmuuttajat eivät ole muodostaneet samanlaista työvoimareserviä kuin monissa muissa länsimaissa. (Pikkarainen 2005, 1, 17).

Palveluala on ollut perinteisesti sisään tuloväylä, joka tarjoaa maahanmuuttajille työpaikkoja. Palvelualojen tehtävät ovat matalapalkkaisia ja ne eivät usein vaadi erityistaitoja tai sujuvaa suomen kielen osaamista tai suomalaisen kulttuurin syvällistä tuntemista. Tästä johtuen maahanmuuttajat ovat aiempaa näkyvämpiä yhteiskunnassa ja he eivät enää kätkeydy suomalaisten katseilta ja kontakteilta tuotantolaitoksiin (Pikkarainen 2005, 1, 17).

Suomessa ulkomaalaisia asuu edelleen melko vähän maailmanlaajuisesti tarkisteltuna. Syitä

siihen, että Suomea ei ole pidetty vetovoimaisena maahanmuuttokohteena ovat mm. Suomen huono tunnettavuus maailmalla. Lisäksi Suomen syrjäinen ja kaukainen sijainti sekä kielen vaikeus ovat jarruttaneet maahanmuuttoa. Suomen ilmastoa on yleisesti pidetty kylmänä ja ikävänä ja ihmisiä ujoina ja hiljaisina. Suomea on myös pidetty tylsänä ja jopa liian rauhallisena paikkana elää. Tosin viime aikoina turvattomuus ja epävarmuus elämästä ovat lisääntyneet myös Suomessa. Suomeen muutto on kuitenkin lisääntynyt runsaasti verrattuna esimerkiksi 1990-luvun alkuun. Tällöin Suomessa asui ainoastaan 26 300 ulkomaalaista. Nykyään maahanmuuttajien osuus väestöstä Suomessa on noin 4,2 % (Tilastokeskus 2013)

Taulukko 1. Ulkomaalaiset Suomessa, suurimmat ryhmät 6.5.2013

(Aineisto: Tilastokeskus)

Viro	44 774
Venäjä	30 757
Ruotsi	8 362
Somalia	7 465
Kiina	7 121
Thaimaa	6 484
Irak	6 353
Turkki	4 398
Intia	4 372
Iso-Britannia	4 048

Suomeen suuntautuvan maahanmuuton lisääntymisen taustalla ovat olleet monet erilaiset syyt, kuten: entisen Neuvostoliiton ja reaaliosialismin luhistuminen ja korvautuminen Chicagon koulukunnan uusliberalismilla, entisen Jugoslavian sisällissota sekä Aasian ja Afrikan maiden talouskehitys, joka erityisesti jälkimmäisen maanosan osalta on lisännyt jo kolonialismin aikana muodostuneita etnisiä jännitteitä ja siten pakolaisuutta. 1980 - luvun lopussa kotimaisen työvoiman puute vaikutti myös maahanmuuttoon mutta sitä seurannut lama 1990- luvun alkupuolella sai aikaan massatyöttömyyttä. Tämä kosketti erityisesti

ulkomaalaisia ja myöhemmin ulkomaalaisten työllisyys on kasvanut hitaasti. Suurin osa maahanmuuttajista on pari - kolme kertaa todennäköisemmin työttömänä kuin valtaväestö. Joidenkin kansallisuusryhmittymien parissa työttömyysprosentti voi nousta jopa 80 – 90 %:n välille. (Tilastokeskus 2013)

5.3 Suomen maahanmuuttopolitiikka, Suomeen kotoutuminen

Suomen maahanmuuttopolitiikka rakentuu pitkälti ajatukseen ”aktiivisesta maahanmuuttopolitiikasta”. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea työperäisen maahanmuuton edistämistä. Työperäinen maahanmuutto näyttäisi olevan sellainen maahanmuuton muoto, joka ollaan valmiit yleisesti hyväksymään. Tämä vaikuttaa olevan trendinä myös yleisesti Euroopan tasolla. Näin valtiot ovat valmiita kilpailemaan ”osaajista”, ”hyödyllisistä”, hyvin koulutetuista ja ”vaivattomista” maahanmuuttajista. Humanitäärisistä maahanmuuttajista aiheutuvaa taakkaa pyritään puolestaan vähentämään. (Keskinen et al. 2012, 85)

Työ on arkipäivän ajattelussa ja puheessa yhteiskuntakelpoisuuden ja maahanmuuttajakelpoisuuden mittari. Työn välityksellä rakentuu käsitys ”meistä ja heistä”. Kun opiskelu ja työhön osallistuminen esitetään maahanmuuttajan tahdosta riippuvaiseksi, ei tuoda esille järjestelmän toimivuutta tai toimimattomuutta, asenneilmapiiriä, syrjintää, rasismia, kielitaidottomuutta ym. ym. Hyväksyttävä maahanmuuttaja käy työssä, hänellä on oltava työ. Työ on nimenomaan se indikaattori, jonka kautta mitataan maahanmuuttajaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja maahanmuuttajien itsensä keskuudessa.

(Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 85)

Suomen maahanmuuttopolitiikan tavoitteena on kaikkien maahanmuuttajien tehokas ja joustava kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Suhteellisen pienistä maahanmuuttajamääristä huolimatta Suomi on ollut eräs ensimmäisistä maista maailmassa, jossa maahanmuuttajien kotoutumisesta ja sen edistämisestä on säädetty lainsäädännöllä. Kotoutumislaki säädettiin vuonna 1999. Lakia uudistettiin 2011 ja sen tavoitteena on edistää maahanmuuttajien Suomeen kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta

toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista sekä hallitsemista. (Työ- ja elinkeinoministeriö, kotouttaminen 2014.)

Vuoden 2011 jälkeen ja uusitun lain myötä kotoutumiseen ovat oikeutettuja kaikki oleskeluluvan saaneet riippumatta maahantulon perusteista sekä myös kotiäidit. Tämä oikeus koskee minimissään kuitenkin vain suomalaista yhteiskuntaa koskevan informaation saamista ja muut varsinaiset kotouttamistoimenpiteet ovat harkinnanvaraisia. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Lain mukaan kotoutumisvelvoite on ensisijaisesti työvoimaviranomaisilla. Mikäli asiakas ei voi terveytensä, ikänsä tai muiden elämäntilanteeseen kuuluvien syiden perusteella osallistua työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin, on kotoutumisesta vastuussa ensisijaisesti kuntien sosiaaliviranomaiset. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 239)

Vuonna 1999 lähtökohtina olivat maahanmuuttajat, jotka saapuivat Suomeen pakolaisina tai paluumuuttajina. Näin painopiste oli humanitaarisessa maahanmuutossa ja työperustaisen maahanmuuton merkitys oli pieni. Maahanmuutto on kuitenkin 2000 – luvulla lisääntynyt ja muuttanut muotoaan. Pakolaisten ja humanitäärisistä syistä Suomeen saapuvien määrä on vähentynyt ja perhesiteen sekä työperusteinen maahanmuutto on taas suhteessa kokonaismäärään yleistynyt. Nykyinen laki huomioi kaikki eri syistä Suomeen muuttavat ulkomaalaiset. Sen tarkoituksena on työvoiman saatavuusongelmiin varautuminen työperusteista maahanmuuttoa kehittämällä, koulutusjärjestelmän ohjauksen tehostaminen ja eri väestöryhmien välisten etnisten suhteiden parantaminen. Maahanmuuton lisääntyessä kotoutumisen lähtökohtia ja haasteita on tarkisteltava huolellisesti ja maahanmuuttajat pitäisi nähdä yksilöinä, joiden erilaiset taustat ja yksilölliset tarpeet olisi huomioitava. Myös maahanmuuttajien työttömyyden alentamiseen pyritään tavoitteellisesti ja asteittain.

Kotoutumis- käsitteellä on useita määritelmiä. Määritelmien taustalla ovat mm. ulkomaalaisvirasto, TE – toimisto, sisäasiainministeriö sekä koulutuksen osalta opetushallitus. Maahanmuuttajan olemista maassa, hänen toimintaansa ja hänen kanssaan toimivien viranomaisten toiminnan päämääriä kuvataan virallisesti ”kotoutumisena tai integraationa” suomalaiseen yhteiskuntaan. Taina Keinäsen ja Kati Mäkeläisen (2009, 187 – 189) analyysin mukaan kotoutumisella ymmärretään Suomessa kansallisen yhteisön jäseneksi tulemistä. Kansalaisuus määritellään kulttuurin termin, ei aktiivisena

kansalaisuutena tai osallistumisena kansalais- ja poliittiseen toimintaan (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 85)

Sisäasiainministeriön määritelmän mukaan kotoutuminen tarkoittaa maahanmuuttajien osallistumista yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen elämään. Maahanmuuttajille, kun he saapuvat Suomeen, laaditaan kotoutumissuunnitelma, jossa selvitetään heidän aiempi koulutus-, työ- ja perhetausta. Vuoden 2012 alusta lähtien on kotoutumisesta vastannut Suomessa työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttamisen tavoitteena on, että maahanmuuttajat osallistuvat yhteiskunnan toimintaan, kuten maassa asuva valtaväestö. Tässä suomen tai ruotsin kielen oppiminen on kotoutumisen yksi keskeinen tekijä. Työikäisten maahanmuuttajien osalta tavoitteena on, että maahanmuuttajat pääsevät työelämään ja heidän osaamisensa ja koulutuksensa saadaan suomalaisen yhteiskunnan käyttöön. Suomeen tulleet ulkomaalaiset opiskelijat ovat kotoutumiskoulutuksen ja toimenpiteiden ulkopuolella. (Sisäasiainministeriö 2012).

Hallituksen esityksessä kotoutumislaiosta (HE 185/2010) on esitetty, että laki koskisi kaikkia Suomessa asuvia maahanmuuttajia. Siinä korostetaan sitä, että kotoutumisen ja työllistämisen nopeuttamiseksi laissa säädetään kotoutumisen alkuvaiheen palveluista. Nämä sisältävät perustiedon suomalaisesta yhteiskunnasta, viranomaisten velvollisuuden ohjaukseen ja neuvontaan sekä alkukartoitukseen. Maahanmuuttajat saavat myös tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan suomalaisen yhteiskunnan, työyhteisön ja työelämän jäsenenä (HE 185/2010). Edellisten lisäksi sekä kotoutumisen ohella, puhutaan myös integraatiosta. Integraatio – termi tarkoittaa ” eheää ” ja integroituminen eheytymistä; kokonaistumista ja yhdentymistä. Integraatiolla ja kotoutumisella tarkoitetaan yleensä maahanmuutto- ja vähemmistöpoliittisissa keskusteluissa tilaa sekä prosessia, jossa vähemmistöryhmien jäsenet ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa enemmistökulttuurin kanssa, mutta säilyttävät kuitenkin omat kulttuuriset erityispiirteensä ja identiteettinsä (Forsander 2002, 79).

Suomen monikulttuurisuudessa liitetään asiaan myös tasa-arvo ja sen ideaali. Perustuslaki takaa kaikille kansalaisille perusoikeuksiin kuuluvat ihmisten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisen kohtelun. Vuonna 2004 Suomessa tuli voimaan yhdenvertaisuuslaki (2004/21). Laki kieltää syrjinnän muodot ja velvoittaa viranomaiset suunnitelmalliseen

yhdenvertaisuuden edistämiseen. Erityisesti tämä koskee koulutusta ja työelämää. Kotoutuminen aloitetaan kotoutumissuunnitelman laatimisella asiakkaan kanssa keskustelemalla. Työvoimatoimiston virkailija ja sosiaalityöntekijä osallistuvat yhdessä ulkomaalaisasiakkaan kotoutumissuunnitelman tekoon Suomessa asumisen alkuvaiheessa. Jos asiakas on työkäinen, vastuu on työvoimatoimistolla. Jos asiakas tarvitsee toimeentulotukea, hän jatkaa asioimista sosiaalitoimistossa. Sosiaalityöntekijällä on lisäksi mahdollisuus keskustella asiakkaan elämäntilanteesta yleensä. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 245)

Edellinen tarkoittaa kaikkia niitä toimenpiteitä, joita suunnitelman pohjalta tehdään: asiakkaan ohjaus suomen tai ruotsin kielen opintojen pariin, luku- ja kirjoitustaidon opetukseen, perus-, jatko-, ja ammatillisiin opintoihin, työkokeiluihin, työssäoppimisjaksoille ja itsenäiseen työnhakuun sekä kotoutumista tukeviin harrastuksiin ja muuhun vapaa-ajan toimintaan. Asiakkaalla on oikeus tulkkaukseen ja kotoutumistukeen. Lisäksi on oikeus saada opastusta ja neuvoa liittyen elämään uudessa asuinmaassa. Vastavuoroisesti on asiakkaalla, maahanmuuttajalla, velvollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen ja siinä sovittujen toimenpiteiden toteuttamiseen. Kotoutuminen on asiakkaan sosiaalinen oikeus, jonka välityksellä luodaan side maahanmuuttajan ja julkisen vallan välille. Nämä toimenpiteet rakentavat maahanmuuttajan sosiaalista ja kulttuurista kansalaisuutta jo ennen kuin muuttajalla on mahdollisuutta viralliseen kansalaisuuteen sekä poliittisiin oikeuksiin. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 239)

Kotouttamistyötä tekevät TE- toimistojen ja sosiaaliviranomaisten lisäksi kaikki, jotka joutuvat tekemisiin maahanmuuttajien kanssa ja joiden työskentely on olennainen ja julkisesti tunnustettu osa heidän tehtäväkenttäänsä. Tällaisia ovat esimerkiksi Kelan virkailijat, terveydenhuollon henkilöstö, maahanmuuttajille suunnattujen palvelujen ohjaajat, projektityöntekijät, turvapaikanhakijoiden vastaanoton ammattilaiset sekä tietysti opettajat, aikuiskouluttajat ja maahanmuuttajakouluttajat. Tavoitteena on siis, että kaikki aikuiset maahanmuuttajat voisivat aloittaa suomen kielen opiskelun ja tutustumisen suomalaiseen yhteiskuntaan ja koulutukseen sekä tarvittaessa ammatilliseen perus- ja täydennyskoulutukseen. (Vuori 2011).

Kielitaidon ja suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin tutustumisen myötä he voivat tehdä omaa elämäänsä, perhettään ja tulevaisuuttaan koskevia päätöksiä sekä valintoja. Tavoitteena on myös, että maahanmuuttajat pystyvät ylläpitämään ja kehittämään omaa kieltään, kulttuuriaan ja harjoittamaan uskontoaan. Tämä kaikki rikastuttaa suomalaista yhteiskuntaa ja edistää monikulttuurisuutta sekä moniarvoisuutta. Koulutuksen ja kielitaidon avulla halutaan integroida maahanmuuttajat täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi ja edistää heidän mahdollisuuksia hakeutua tasavertaiseen vuorovaikutukseen suomalaisten kanssa (Opetushallitus 2011).

Edellisen lisäksi elämänhallinnan käsitteen avulla pyritään kuvaamaan erilaisia ominaisuuksia ja resursseja, joita tarvitaan elämässä selviytymiseen erilaisista vastoinkäymisistä huolimatta. Elämänhallinta on käsite, jolla usein kuvataan tavoitetta, johon syrjäytyneiksi luonnehdittujen ihmisten ja ryhmien yhteiskuntaan liittämällä pyritään. Työllistyminen on eräs indikaattori, joka osoittaa elämänhallinnan parantumista tai on väline sen saavuttamiseen.

Elämänhallinta tarkoittaa myös monia muita asioita. J. P. Roos (1985, 40 -43) on jakanut käsitteen ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Hänen mukaan ulkoinen elämänhallinta on sitä, että ihminen ohjaa omaa elämäänsä ja tähän eivät vaikuta liian monet itsestä riippumattomat tekijät. Ulkoisen elämänhallinnan merkkeinä Roosin mukaan nähdään turvattu taloudellinen toimeentulo, asema työmarkkinoilla, perhe, järjestyksessä olevat asumisasiat ja toimiva arki. Asiat näyttäisivät ulkoapäin katsottuna olevan järjestyksessä. Sisäinen elämänhallinta taas viittaa siihen, että ihmisellä on kykyä pitää elämänsä järjestyksessä myös silloin, kun elämässä tapahtuu dramaattisia, odottamattomia asioita, joihin itse ei voi vaikuttaa. Kaiken kaikkiaan elämänhallinnassa on kysymys siitä, että ihmisen elämän kannalta välttämättömät toiminnot ja asiat ovat järjestyksessä ja ihminen kokee elämänsä olevan hänen omassa otteessaan. (Juhila 2006, 61)

Myös Roivaisen mukaan elämänhallinnan tunnusmerkkeinä pidetään mm. aineellisesti turvattua asemaa, kykyä kohdata uusia elämäntilanteita ja vastoinkäymisiä, kykyä ohjata omaa elämää koskevia asioita ja tehdä sitä koskevia myönteisiä päätöksiä. Lisäksi rakentavien elämänhallintakeinojen käyttö ja psyykkisten sekä sosiaalisten kompetenssien käytettävissä olo luetaan elämänhallinnan keinoihin. Elämänhallintakeinot jaetaan sisäisiin ja ulkoisiin keinoihin. Sisäisellä elämänhallinnalla tarkoitetaan yksilön psyykkisiä

voimavaroja: yksilön keinoja ohjata omaa elämäänsä ja kohdata eteen tulevia ongelmia sekä vastoinkäymisiä. Ulkoinen elämänhallinta painottuu aineelliseen turvallisuuteen (Roivainen 2009, 132).

Elämänhallinnan käsitettä on myös kritisoitu; voidaan kysyä, voiko elämää koskaan hallita. 1990 – luvulla alkaneet keskustelut yhteiskuntien ja ihmisten elämän muuttumisesta aiempaa epävarmempaan ja ennakoimattomaan suuntaan ovat rapauttaneet elämänhallinnan tavoitteen uskottavuutta. Maailma muuttuu kovaa vauhtia: uusia valtioita muodostuu, entisiä lakkaa olemasta, sotia syttyy, ihmisiä menehtyy sodissa, talouskriisit, työttömyys uhkaavat myös hyvin koulutettuja, syöpä on yleisimpiä kuolinsyitä länsimaissa; voiko kaikkeen tähän varautua tai puhua elämänhallinnasta? Kaikesta kritiikistä huolimatta käsite elämänhallinta ja sen tavoittelu elää sosiaalityön ohjelmissa, koulutussuunnitelmissa, projekteissa ym., joissa tavoitellaan syrjäytymisen ehkäisemistä ja vähentämistä. Elämänhallitsemattomuus ja syrjäytyminen nähdään näissä toisiinsa liittyviksi asioiksi ja joskus melkein synonyymeiksi (Juhila 2006, 61).

5.4 Kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelma

Opetushallitus on laatinut vuonna 2001 suosituksen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutukseksi. Suosituksen keskeisenä tavoitteena on, että maahanmuuttaja saavuttaa kotoutumiskoulutusaikanaan arjessa selviämiseen, työelämään ja jatko – opintoihin riittävän suomen tai ruotsin kielen taidon. Kielitaidon tasojen kuvausasteikon mukaisesti tavoitteena on keskimäärin toimiva peruskielitaito B1.1. Täysin alusta aloittavalle maahanmuuttajalle tarjotaan suosituksessa keskimäärin 45 opintoviikon mittainen koulutuskokonaisuus. Yksi opintoviikko vastaa noin 40 tuntia työtä ja koulupäivän pituus on keskimäärin seitsemän tuntia. Opetus on monimuotoista ja siihen sisältyy niin luokkamuotoista lähiopetusta kuin ohjattua itseopiskelua. Myös tukiovetusta ja ohjausta järjestetään. Lisäksi opetukseen sisällytetään tutustumiskäyntejä yrityksiin ja retkiä. Itse varsinainen koulutus koostuu seitsemästä eri kokonaisuudesta ja opiskelijan osallistuminen riippuu hänen yksilöllisistä tarpeistaan, elämäntilanteestaan ja kulttuuritaustastaan. Kokonaisuudet ovat: alkukartoitus, suomen/ ruotsin kieli, arjen taidot, opiskelutaidot, yhteiskuntatietous, kulttuurintuntemus, työelämätaidot ja valinnaiset opinnot. Koulutukseen

voi kuulua myös työssäoppimista ja työelämäjaksoja. Näiden tarkoituksena on edistää maahanmuuttajan työllistymistä ja antaa hänelle mahdollisuus markkinoida osaamistaan.

Lisäksi tarkoituksena on kehittää suomen kielen taitoja, oppia työelämän viestintää ja oman alan ammattisanastoa. (Pöyhönen & Tarnanen & Kyllönen & Vehviläinen & Rynkänen 2009)

Suosituksissa on huomioitu joitakin erityisryhmiä, joiden koulutukselle on asetettu erillisiä suosituksia. Näihin ryhmiin kuuluvat: korkeasti koulutetut maahanmuuttajat, nuoret, kotiäidit, luku- ja kirjoitustaidottomat ja maahanmuuttajat, joilla on eri syistä johtuvia oppimisvaikeuksia. Korkeasti koulutetuilla pyritään huomioimaan entisen tutkinnon rinnastaminen suomalaiseen vastaavaan tutkintoon. Myös lisäpätevytyminen omalle alalle voi tulla kyseeseen. Nuorille maahanmuuttajille suositellaan erillisiä opetusryhmiä ja ohjausta opiskeluun. Kotiäitien osalta selvitetään mahdollisuuksia muuhun kuin kokopäivätoimiseen kotoutumiskoulutukseen sekä opetuksen oheisjärjestelyihin. Luku- ja kirjoitustaidottomille suositellaan järjestettävän erillisen opetussuunnitelman mukaista koulutusta. Oppimisvaikeuksien kohdalla pyritään selvittämään vaikeuksien syy. (Pöyhönen & Tarnanen & Kyllönen & Vehviläinen & Rynkänen 2009)

Opetussuunnitelmasuositus on koulutuksen järjestäjän näkökulmasta katsottuna suhteellisen väljä (suositus). Erilaisille koulutuskokonaisuuksille ei ole määrätty tarkkaa kestoja eikä liian yksityiskohtaista sisältöä. Näin koulutuksen erilaiset toteuttamistavat mahdollistuvat sen mukaan, mitkä ovat maahanmuuttajien tarpeet kulloinkin. Joustavuus voi olla erittäin positiivinen asia, mutta huonoimmillaan se voi johtaa siihen, että eriyttämistä ja tarpeellista integrointia ei tehdä. Tämä taas voi johtua siitä, että paikkakunnalla ei ole tarpeeksi taustoiltaan samanlaisia maahanmuuttajia, osaamista eriyttämiseen ei ole tai halutaan säästää kustannuksissa. (Pöyhönen & Tarnanen & Kyllönen & Vehviläinen & Rynkänen 2009)

Edellä mainittua maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta järjestetään sekä työvoimapolitiittisena että omaehtoisena koulutuksena. Työvoimapolitiittisesta kotoutumiskoulutuksesta käytetään myös nimitystä maahanmuuttajakoulutus. Tämä puolestaan on osa työvoimapolitiittisen valmentavan koulutuksen kokonaisuutta. Suurin yksittäinen ryhmä ovat suomalaisten ja Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten puoliset. Työvoimapolitiittisena koulutuksena järjestettävä kotoutumiskoulutus on tarkoitettu

ensisijaisesti maahanmuuttajille, jotka ovat työttömiä työnhakijoita. Koulutuksen avulla he voisivat sijoittua suoraan työelämään tai ammatilliseen koulutukseen. Omaehtoista koulutusta ohjaa opetushallinto. Opiskelijat hakeutuvat koulutukseen omaehtoisesti vapaan opiskeluoikeuden puitteissa. Omaehtoinen koulutus voidaan kotouttamislain perusteella rinnastaa työvoimapolitiittiseen koulutukseen niin, että opiskelijalle maksetaan toimeentulon turvaamiseksi samat etuudet kuin työvoimakoulutuksen aikana. Tätä kutsutaan rinnasteiseksi koulutukseksi. Rinnastamispäätöksen tekee TE – toimisto osana maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelmaa. Kaikesta paikkakunnalla tarjottavasta ei – ammatillisesta koulutuksesta voidaan joustavasti rakentaa maahanmuuttajalle sopiva koulutuskokonaisuus. (Pöyhönen & Tarnanen & Kyllönen & Vehviläinen & Rynkänen 2009)

Työhistoriani perusteella voin todeta, että kielitaidon tavoitetaso B1.1 vaikuttaa teoreettisesti tarkisteltuna hyvältä, sillä se ennustaa itsenäistä selviämistä erilaisissa viestintätilanteissa ja vastaa myös muita työelämän ja koulutuksen tavoite-, sekä kynnystasoja. Kokemuksesta tiedän, että kielitaito kehittyy hyvin eri tahtia kielen eri osa – alueiden suhteen ja opiskelijoilla voi olla erittäin suuria yksilöllisiä eroja keskenään. Osa opiskelijoista saavuttaa tavoitetason annetun ajan puitteissa, osa myöhemmin ja osa ei saavuta sitä koskaan. Tuloksiin vaikuttavat mm. opiskelijan aiempi opiskelutausta ja vieraiden kielten opiskelukokemukset, perhetilanne, kulttuuritausta ja monet muut seikat. Toisaalta osa opiskelijoista voi myös ylittää tavoitetason. Myös sujuva kielitaito tai vastaava tarkoittaa eri opiskelijoille eri asioita: jollekulle se merkitsee puhumista, toiselle kirjoittamista ja jollekulle muulle kieliopillista virheettömyyttä. Usein myös ohjausresurssit ja eriyttämisen mahdollisuudet ovat olemattomia, koska yksi opettaja ei ehdi tehdä kaikkea ja lisää ei rekrytoida kustannussyistä.

Valinnaisiin opintoihin ei myös usein ole runsaasti tarjontaa, vaan opinnot rajoittuvat esimerkiksi hygieniapassiin, työturvallisuuskorttiin tai tularityökorttiin. Työssäoppimispaikkoja on monesti vaikea löytää ja aina ne eivät edusta opiskelijan omaa ammattialaa, vaan jopa jotakin aivan muuta. Käytännössä otetaan vastaan mitä tahansa paikkoja on tarjolla; pyrkimyksenä on tietysti koulutusta vastaava työ, mutta tämä ei ole aina mahdollista varsinkaan pienillä paikkakunnilla. Lisäksi työnantajat ovat ennakkoluuloisia maahanmuuttajataustaisia henkilöitä rekrytoidessaan. Aina ei myös omaa ammattialaa tai

koulutustasoa vastaavaa työtä ole tarjolla Suomessa; koulutus – ja ammattijärjestelmien erilaisuus eri puolilla maailmaa.

Useat tahot, kuten TE – toimisto ja sosiaalitoimi, ovat kuitenkin sitä mieltä, että mitä enemmän yhteiskunta investoi maahanmuuttajien kielen- ja yhteiskuntaan orientoivaan opetukseen, sitä enemmän yhteiskunta säästää tulevaisuudessa mm. sosiaalitoimessa. Motivaatio on suurin uuden oppimiseen kotoutumisen alussa ja pian maahan saapumisen jälkeen, joten tätä kannattaa hyödyntää ja tarjota maahanmuuttajille erilaista tiedotusta, koulutusta ja kursseja.

5.5 Maahanmuuttajasanastoa

Käytettäessä käsitettä maahanmuuttaja, täytyy muistaa, että sen avulla luokitellaan ihmisiä eri kategorioihin. Maahanmuuttajuus ei ole itsestään selvästi sisäsyntyinen ominaisuus, vaan tietyn yhteisön antama leima sen ulkopuolisiksi ymmärretyille ihmisille. Tämä leima tekee näkymättömäksi ihmisten taustan, tulevaisuuden ja sen millä tavalla he suhtautuvat Suomeen muuttoonsa. Käsite maahanmuuttaja luo vierautta ja rajoja, eikä sen avulla ongelmallisia ilmiöitä saada katoamaan. (Wrede 2010, 12 - 13.)

Ulkomaalaisvirastolla (UVI) on omat luokituksensa erilaisista syistä Suomeen saapuneille maahanmuuttajille. Luokitus on vuodelta 2004 ja sitä on uudistettu vuonna 2007. Maahanmuuttajia ovat kaikki Suomeen pysyvästi oleskelemaan muuttaneet henkilöt, jotka eivät ole Suomen kansalaisia. Maahanmuuttaja on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein maasta toiseen muuttavia henkilöitä. Tilastokeskus (2007) puolestaan määrittelee maahanmuuttajan Suomeen muuttaneeksi henkilöksi, joka aikoo asua tai on asunut maassa yhtämittaisesti yli vuoden ja jolla on tarvittava oleskelulupa.

Maahanmuuttajien muuttomotiivit ovat hyvin kirjavia ja ryhmänä he ovat hyvin heterogeenisiä, eikä heitä tulisi yleistää yhdeksi suureksi ryhmäksi. Ulkomaalaisvirasto (UVI) on laatinut omat luokituksensa erilaisista syistä Suomeen saapuneille maahanmuuttajille. Luokitus on vuodelta 2004 ja sitä on uudistettu vuonna 2007.

Siirtolainen

Siirtolainen on henkilö, joka on muuttanut Suomeen vapaaehtoisesti. Hän on tullut maahan pysyväistarkoituksessa. Tähän ei lueta mukaan opiskelijoita ja turisteja, jotka oleskelevat maassa vain tietyn ajan.

Paluumuuttaja

Paluumuuttajan tausta on suomalainen. Hän tai hänen vanhempansa ovat asuneet Suomen rajojen ulkopuolella ja he palaavat takaisin Suomeen. Paluumuuttajan sukujuuret ovat suomalaiset tai hänellä on muutoin läheinen yhteys Suomeen (esimerkiksi palvelu Suomen armeijassa toisessa maailmansodassa, inkeriläinen).

Pakolainen

YK:n yleissopimus vuodelta 1951 määrittelee pakolaisen ja pakolaisuuden. Pakolainen on henkilö, joka oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja jolla on perusteltua syytä pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tietyn yhteiskuntaryhmän ja siihen kuulumisen vuoksi tai poliittisen mielipiteen johdosta. Tähän määritelmään eivät kuulumaassa vallitseva sota, luonnonkatastrofi tai köyhyys. Suomessa pakolaisia ovat: kiintiöpakolaiset, turvapaikanhakijat ja perheenyhdistämishjelmaan kuuluvat.

Kiintiöpakolainen

Suomeen otetaan pakolaiskiintiön puitteissa UNHCR:n (YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun virasto) pakolaisiksi määrittelemiä ihmisiä tai muita kansainvälisen suojelun tarpeessa olevia ulkomaalaisia sijoitettaviksi Suomeen. Pakolaiskiintiö päätetään vuosittain valtion tulo- ja menoarvion yhteydessä ja se on vaihdellut Suomessa 500 - 1000 henkilön välillä. Ulkomaalaisvirasto ja työministeriö valitsevat kiintiöpakolaiset. Valinnat tehdään pakolaisleireillä tehtävien haastattelujen, terveystietojen ja tapausten kiireellisyyden perusteella. Viime vuosina Suomeen on saapunut kiintiöpakolaisia Afganistanista, Iranista,

Irakista ja Sudanista. Kiintiöpakolaisen ei tarvitse Suomeen saapuessaan asua vastaanottokeskuksessa, vaan hänellä on jo valmiina varma oleskelulupa, kuntapaikka ja asunto.

Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakija anoo kansainvälistä suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Turvapaikkahakemus tehdään heti maahan saavuttaessa tai mahdollisimman pian maahantulon jälkeen. Hakemuksen käsittelyajan turvapaikanhakija asuu vastaanottokeskuksessa. Vastaanottokeskukset ovat valtion, kuntien tai järjestöjen ylläpitämiä. Perheille yritetään järjestää yhteinen huone. Turvapaikanhakija kutsutaan Ulkomaalaisvirastoon turvapaikkapuhutteluun sen jälkeen, kun hakija on jättänyt turvapaikkahakemuksensa. Hakijan odottelu puhutteluun pääsemiseen on Suomessa venynyt useista päivistä kuukausiin ja jopa vuosiin. Puhuttelun jälkeen UVI tekee päätöksensä asiassa. Jos päätös on myönteinen, hakija saa pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan. Tämän jälkeen hakijalle etsitään kuntapaikka ja hänen kotoutumisprosessinsa alkaa. Muussa tapauksessa hakijan on poistuttava maasta välittömästi (Ulkomaalaisvirasto, Pikkarainen 2005, 24).

5.6 Maahanmuuton ja maahanmuuttajaväestön piirteitä Suomessa

Suomen maahanmuuttopolitiikkaa on kehitetty myöhemmin kuin muualla Euroopassa ja sen vuoksi on keskitytty pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin ja maahanmuuttajiin sekä heidän perheenjäseniinsä (Forsander 2002).

Suomessa on selvästi vähemmän ulkomaalaisia kuin muissa EU – maissa keskimäärin. Suomen Suomessa ulkomaalaisväestön osuus on noin 4,2 %, kun EU – maiden keskiarvo on noin 6,5 %. Luku on EU – vertailun viidenneksi alhaisin. Suhteellisesti eniten maahanmuuttajia asuu Luxemburgissa, jossa heidän osuutensa väestöstä on peräti 43 %. Määrällisesti eniten maahanmuuttajia asuu Saksassa, jossa heitä on noin seitsemän miljoonaa, noin 9 % väestöstä (Tilastokeskus 2010).

Maahanmuuttajaväestön ominaispiirteisiin kuuluu, että he ovat usein parhaassa hedelmällisessä - ja työssäkäynti - iässä. Heistä työikäisiä on noin 77 %, mikä on korkeampi luku kuin valtaväestön keskuudessa; noin 67 % (Tilastokeskus 2010, 74). Huomattavan suuri osa maahanmuuttajista tulee Suomeen lähialueilta: Venäjä, Viro, Ruotsi. Lisäksi heidän taustassaan voi olla suomalaisia sukujuuria (inkeriläiset, Ruotsin paluumuuttajat) tai heidän syynsä Suomeen muutolle on avioliitto suomalaisen kanssa, jolloin heidän integraationsa suomalaiseen yhteiskuntaan voisi olettaa olevan kohtuullisen helppoa, mutta tämä arvio on usein osoittautunut virheelliseksi mm. inkeriläisten kohdalla (Tilastokeskus 2010).

Suomeen muuttajista avioliiton kautta muuttavat ja työn vuoksi tulevat lasketaan ns. vapaaehtoisiksi muuttajiksi, kun taas pakolaisilla syyt ovat pakonomaisia: sota ja vainot, köyhyys sekä elinkelvoton ympäristö. Maahanmuuttajien sukupuolijakauma on melko tasainen, mutta kansallisesti erot ovat huomattavia. Suurin osa afrikkalaisista sekä Länsi – että Etelä – eurooppalaisista on miehiä. Thaimaalaisista, venäläisistä ja filippiiniläisistä maahanmuuttajista valtaosa on naisia ja tällöin tulevat esille maahanmuuttoon liittyvät perhesyyt (SOPEMI 2003).

5.7 Marginaalisuus, köyhyys ja maahanmuuttajat

Marginaalisuus: keskustaa ja marginaalia tuotetaan ja uudennetaan erilaisissa arkipäiväisissä ja institutionaalisissa käytännöissä. Niiden avulla luodaan käsitystä siitä, keitä me olemme ja keitä ovat ”ne toiset”. Näin luodaan eroja toisiin ja luodaan käsityksiä kullekin kuuluvasta paikasta siihen liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Identiteettiä rakentavina rakennusaineina voivat toimia mm. yhteiskunnallinen asema, ikä, sukupuoli, etninen tausta ja seksuaalinen suhtautuminen. Identiteettien rakentuminen kietoutuu monella tavalla kysymykseen vallasta ja siihen, kenellä on oikeus ja mahdollisuus osallistua kamppailuun merkityksistä. Heikoilla ovat yleensä tässä kamppailussa erilaisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat, joiden äänelle ei anneta samaa painoa kuin valtaväestöön kuuluvien äänelle. Valtakulttuuri saattaa antaa heille varsin leimaavat identiteetikäsitykset (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 10 -11).

Marginaali on myös tilallinen vertauskuva: olla sivussa tai reunalla. Marginaali on sivussa keskuksesta ja edustaa syrjätilaa sekä toiseutta. Marginaalisiksi luokitellut ryhmät ovat toisistaan poikkeavia ja poikkeavassa suhteessa keskukseen. Erilaisten marginaalien näkökulmasta tarkisteltuna myös keskukset voivat olla erilaisia, moninaisia ja heterogeenisiä. Ei ole olemassa yhtä kulttuurista tai symbolista keskusta, vaan eri marginaaleista katsottuna näyttäytyy myös erilaisia keskuksia. Ihminen voi eri elämäntilanteissa ja – alueilla olla marginaalisessa asemassa ja joillakin taas ei. Tästä esimerkkinä toimii hyvin korkeasti koulutettu työssä käyvä maahanmuuttaja, joka näin on osa keskusta. Etnisen taustansa vuoksi hänet voidaan luokitella kulttuuriseen marginaaliin – muukalainen (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 12 - 13).

Syrjäytymisen ja heikon elämänhallinnan käsitteisiin kulminoituu yhteiskunnallinen rajanveto marginaalin ja keskuksen välillä. Syrjäytymiseen liittyy ajatus yhteiskunnasta, jossa toiset ovat pudonneet kilpailun ja kulutuksen kelkasta ja heidät on työnnetty syrjään. Toisinaan ”syrjäytyneistä” puhutaan joukkona, jota tulisi kesyttää, paimentaa ja opastaa kohti normaalia yhteiskuntaa. Silloin, kun syrjäytymisen tulkitaan johtuvan yksilön ongelmallisista ominaisuuksista, tarjotaan ratkaisuksi elämänhallinnan parantamista ja aktivointipolitiikkaa. Syrjäytymiskeskusteluissa elämänhallinnan tavoittelu merkityksellistyy yksilöstä lähtevänä sosiaalisten ongelmien ratkaisuna (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 57).

Liittyen maahanmuuttajiin syrjäytyneiden yhtenä paikkana mainitaan turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset. Tämä näkemys liittyy rajakeskusteluun, jota Ruth Listerin mukaan (2003, 44) painotetaan tärkeänä globalisoituneen maailman syrjäytymiskeskustelun ulottuvuutena. Kysymys on tällöin valtioiden välisistä rajoista ja näiden rajojen vahvistamisesta. Näin ollen kyseeseen tulevat ihmiset, joiden katsotaan pyrkivän tiettyyn maahan ainoastaan paremman sosiaaliturvan ja muiden etuuksien vuoksi. Lister kuvaa tätä absoluuttista syrjäyttämistä tuottavaksi. Maailma on jakautunut ja polarisoitunut taloudellisten indikaattoreiden mukaan, jossa vauraus on yksi mittari. Vauraiden ja köyhien maiden sekoittumista vartioidaan valtiokansalaisuuteen liittyvillä oikeuksilla ja tiukoilla kansalaisuuden saamisen ehdoilla. Epämiellyttävät asiat ja epäjärjestys pyritään pitämään

vauraiden maiden ulkopuolella. Tämä rajojen vahvistamispolitiikka kohdistuu vain köyhiin ja epätoivoisessa asemassa oleviin ihmisiin, joita ei haluta päästää sisäpiiriin. Mitä paremmin koulutettuja maahanmuuttajat ovat, sitä varauksettoman vastaanoton he saavat uudessa maassa. Muukalaiset ovat sitä vieraampia, mitä köyhempiä he ovat. (Juhila, 2006, 81)

Siirtolaisuuden lisääntymisen rakenteellinen este on hyvinvointivaltio. Köyhät maahanmuuttajat määritellään yleisesti hyvinvointivaltion edunsaajiksi. Kärkkäin kritiikki nimittää heitä myös etuisuuksien saalistajiksi, jotka lisäävät vastuuttomien ja hyvinvointivaltiosta riippuvaisten määrää kansalaisuuden saatuaan. Rajoja valvotaan tarkasti tämän uhkakuvan vuoksi, eivätkä vakuuttelut siitä, että maahanmuuttajat korjaisivat hyvinvointivaltioiden ikärakennetta, paikkaisivat työvoimapulaa tietyillä aloilla tms. vaikuta todellisilta tai vakuuta ketään. Ne maahanmuuttajat, jotka pääsevät rajan yli (pakolaiset, turvapaikan saaneet) eivät hekään pääse helpolla. Heidät katsotaan sosiaaliturvasta hyötyjiksi ja etuisuuksia ansaitsemattomasti saaviksi loisiksi (Juhila 2006, 81).

Rajojen muodostaminen ja vahvistaminen sekä niiden tuottama poissulkeminen on paljolti moraalinen projekti. Jo historiasta tiedostamme jaon ansaitseviin ja ansaitsemattomiin yhteiskunnallisen tuen saajiin. Tämä näyttää edelleen jatkuvan puhuttaessa meidän aikamme syrjäytyneistä. Ansaitsevia syrjäytyneitä ovat ne, jotka ottavat liittymistehtävän ja siihen liittyvät yhteiskunnalliset arvot vakavasti ja yrittävät parhaansa mukaan edetä mielestämme oikeaan suuntaan. Ansaitsemattomia ovat ne, jotka valitsevat erilaiset arvot ja elämisen tavat, eivätkä pyri liikkumaan kohti keskustaa. Tällöin lähestyttäessä keskustaa aletaan saavuttaa ns. normaalin, keskivertokansalaisen mallia. Poissulkeminen kohdentuu ennen muuta ansaitsemattomiin syrjäytyneisiin, jotka muodostavat syrjäytyneiden B – luokan. Heidän ominaisuutensa ja käyttäytymisensä määritellään sellaisiksi, että he eivät ole luottamuksen ja hyvinvointivaltion tukijärjestelmän arvoisia. Ansaitsemattomuutensa vuoksi heihin kohdistuvia toimenpiteitä täytyy kiristää entisestään. Heidät voidaan sulkea kokonaan normaalin yhteiskunnan ulkopuolelle: hylätä turvapaikkahakemuksia, karkottaa maasta, sysätä vastaanottokeskuksiin, asuntoloihin, sairaaloihin tai vankiloihin. Näin heihin voidaan kohdistaa muita kansalaisia kovempia kontrollin keinoja ja he joutuvat hyvinvointivaltion äärimmäiseen marginaaliin. He ovat yhteiskunnan ”hankalimpia ja toivottomampia” tapauksia. He ovat jopa niin hankalia, että on alettu puhua asiakkaiden demonisoinnista.

Heihin panostaminen yhteiskunnassa nähdään turhana resurssien tuhlaamisena, he ovat vain ylimääräinen kuluerä yhteiskunnalle (Juhila 2006, 82).

Modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa elämänhallinnan vaatimus koskettaa meitä kaikkia, mutta etenkin marginaaliryhmiin kohdistuu kasvatuksellisia, moraalisia ja sosiaalisia odotuksia. Normaalialue elämänhallintaa edustaa ensisijaisesti kyky siirtyä, sopeutua ja löytää paikka opiskelu- ja palkkatyöyhteiskunnasta - suunnittelevan ja rationaalisen kansalaisen idea (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 59, 69). Sana ulkomaalainen toimii marginalisoivana ja poissulkevana kategoriana monissa instituutioissa. Maahanmuuttajat, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta ovat toisenlaisessa asemassa asioidessaan viranomaisten kanssa kuin syntyperäiset suomalaiset. Ulkomaalaisen identiteettiä tuottaa usein kokemuksen ei-täysivaltaisesta yhteiskunnan jäsenestä suhteesta täysivaltaiseen tai valtaa käyttävään suomalaiseen (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 140).

Työmarkkinoilla ulkomaalaiseksi määrittymisen marginalisoiva voima on erityisen konkreettinen; työnantajat eivät tahdo palkata työntekijää ulkomaalaisuuden vuoksi. Työllistymisongelmissa voi myös olla objektiivisia syitäkin, kuten: puutteellinen kielitaito, koulutus, puuttuva työkokemus tms. (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 140 -141). Maahanmuuttajataustainen työnhakija tulee nähdä abstraktin ulkomaalaiskategorian logiikan mukaan, ei yksilöllisenä ja konkreettisenä persoonana omine hyvine ja huonoine ominaisuuksineen. Ulkomaalaisena hän on siis jo lähtökohtaisesti sopimaton tai ei-toivottu työntekijä (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 143).

Maahanmuuttaja, ulkomaalainen ja pakolainen tuottavat siis eräänlaista abstraktia, ominaisuudetonta marginaalia. Näihin määrittyvät ihmiset ovat marginaalisia, koska heitä ei nähdä samalla tavalla henkilöhistorian ja persoonallisuuden konkretisoimina yksilöinä kuin kulttuurisessa keskuksessa toimivat. Maahanmuuttajat saavat lisäksi erityisiä määreitä, jotka liittyvät kulttuuriseen tai etniseen miellettyyn taustaan: syyskuun 2001 jälkeen muslimin kategoriaan on liitetty lisää uusia merkityksiä – joissain yhteyksissä muslimista on tullut lähes synonyymi sanalle terroristi (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 147).

Suomalaisen kulttuurisen keskuksen ytimessä näyttäisivät tutkimusten valossa olevan hyvin vahvat tietynlaiset käsitykset eri sukupuolista, sukupuolten välisestä tasa-arvosta, perhe-elämästä sekä osallistumisesta koulutukseen ja työelämään. Maahanmuuttajat joutuvat eri

positioista käsin luomaan oman suhteensa tähän kulttuuriseen ytimeen (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 149).

Hyvinvointivaltion toimintatapoja tarkisteltaessa voidaan puhua siirtymisestä universaalista marginaalisen sosiaalipolitiikan suuntaan. Ihmisten toimeentulossa ja arkisessa selviytymisessä tapahtuneet muutokset merkitsevät marginaalisen toiminnan korostumista. Köyhyys ja psykososiaaliset ongelmat lisääntyvät ja nämä ovat merkkejä hyvinvointivaltion universaalien toimintatapojen riittämättömyydestä. (Raunio 2009, 195).

Köyhyys ja työttömyys ovat maahanmuuttajien parissa monin verroin yleisempää kuin paikallisväestön keskuudessa, joten tarvetta sosiaalipalveluille, koulutukselle ja erilaiselle neuvonnalle ja avulle on runsaasti. Kotouttamislaki on säädetty vuonna 1999 ja sitä on tarkistettu vuonna 2011. Lain taustalla on Suomen ensimmäinen EU- puheenjohtajuuskausi, joka nopeutti lainsäädännön yhdenmukaistamista integraatioasioissa muiden Euroopan maiden kanssa. Laki määritteli kotoutumisen ja kotouttamisen käsitteet ja antoi aiemmin integraatiotyöksi nimetylle käsitteelle pakolaissosiaalityöhön aivan uudenlaiset puitteet. Laki suositteli yhteistoiminnallista toimintatapaa viranomaisten ja kolmannen sektorin kansalaistoimijoiden kesken. Lisäksi laki määritteli eri vastuutahoja, joka toi kaupunkien päättäjille uuden alueen päätöksenteossa ja toimintojen budjetoinnissa. (Raunio 2009)

Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajien yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Lisäksi käsitteellä tarkoitetaan viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä, voimavaroja ja palveluja sekä maahanmuuttajien tarpeiden huomioimista muita yhteiskunnan palveluja ja toimenpiteitä suunniteltaessa. Kotoutuja on Suomeen muuttanut henkilö. Kotouttaja voi olla yksilö tai yhteisö; viranomainen, vapaaehtoinen tai maahanmuuttajayhdistys. Kotouttamistyö on valtaväestön ja kotouttavia toimintoja toteuttavien tahojen näkökulma kotouttamisprosessiin, kun kotoutumistyö taas on uuden asukkaan, perheen tai yhteisön näkökulma kotoutumiseen (Roivainen & Nylund & Korkiamäki & Raitakari 2008, 113 – 114).

Tutkimuskohteena ovat maahanmuuttajat, musliminaiset, edustavat edellisten määritelmien perusteella useimmiten marginaaliryhmittymää Suomessa. He ovat etniseltä

taustaltaan kulttuurista marginaalia, vähemmistöä, joita saattaa koulutukseen ja työnhakuun liittyvissä asioissa määritellä ja rasittaa rasismien, ennakkoluulojen ja tietämättömyyden lisäksi terroristi – määritelmä. Suomessa elämänhallintaa edustaa myös kyky siirtyä tilanteesta ja paikasta toiseen nopeasti muuttuvilla opiskelu- ja työmarkkinoilla. Näin muodostuu elämäänsä suunnitteleva rationaalinen kansalainen, johon esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottoman musliminaisen on vaikea samaistua.

6. Islam, islamin vaikutus naisten elämään ja koulutukseen

Kylmän sodan päättymisen jälkeen islamista on muodostunut eräs lännen tärkeimmistä ja ehkä pahimmista uhkakuvista, jonka perusteella sallitaan aseistautuminen ja erilaiset turvajärjestelyt. Islam nähdään potentiaalisena uhkana länsimaiselle ajattelulle, sivistykselle ja elämäntavalle. Myös mielikuvat naisen poikkeuksellisen huonosta ja alistetusta asemasta liittyvät tähän. (Dahlgren 1999, 88)

Islam on nykyään myös Suomessa keskustelua ja mielipiteitä herättävä ajankohtainen aihe. Islamin kuva on usein synkkä: islam nähdään usein muuttumattomana ja yhtenäisenä kokonaisuutena, joka mielletään lisäksi päinvastaiseksi länsimaiselle sivistykselle, elämäntavalle ja naisten asemalle. Islam ei ole pelkästään uskonto, vaan kokonainen elämäntapa ja sillä on tarjota laaja kirjo erilaisia elementtejä ja asioita erilaisille ihmisille niin uskonnollisesti, ideologisesti ja opillisesti. Suomalaisten negatiivisiin käsityksiin ja asenteisiin vaikuttavat vahvasti tiedotusvälineet ja media, jotka ruokkivat kuvaa ongelmista, väkivallasta, terrorismista ja naisten alistetusta asemasta. Joukkoviestimistä välittyvä islamkuva on monen tekijän summa ja aina ei ole kyse siitä, että tahallaan haluttaisiin antaa islamista vääristynyt kuva. Journalistien toiminta on osittain tiedostettua ja osittain tiedostamatonta. Suomalaiseen journalismiin vaikuttavat suuret kansainväliset uutistoimistot, joiden huomio painottuu vahvasti Lähi-idän konflikteihin. (Maasilta & Rahkonen & Raittila 2008)

Tutkija Kimmo Ketolan mukaan suomalaisten asenteet islamiin ovat jyrkentyneet. Suomalaiset ovat kansainvälisessä vertailussa keskimääräistä kriittisempiä ääriuskonnollisuuden suhteen. Muslimeista suomalaisilla on kaikkein kielteisin mielikuva,

vain kuusi prosenttia suomalaisista ajattelee islamista myönteisesti. Asenteet islamia kohtaan ovat alkaneet jyrkentyä erityisesti 2000- luvulla. (Ketola 2011)

Länsimaalaisesta näkökulmasta katsottuna islamilainen ja arabialainen maailma on yksi ja sama asia. Näin ei kuitenkaan ole ja maailman noin miljardista muslimista vain viides tai kuudes osa on arabeja. Myös arabeista kaikki eivät ole muslimeja, vaan on olemassa myös esimerkiksi kristittyjä arabeja. Maantieteellisesti islamilainen alue ulottuu Mauritaniasta ja Marokosta Filippiineille saakka. Iran ja Turkki eivät ole arabimaita; Iranissa puhutaan persiaa ja Turkissa turkkia, joista kumpikaan ei ole sukua arabialle. Molemmat maat ovat kuitenkin islamilaisia maita. (Palomurto 1997, 164)

Islamilaisen alueen keskus on islamin synnyinseuduilla Arabian niemimaalla ja sen lähiympäristössä. Islamin pyhiä kaupunkeja ovat: Mekka, Medina ja Jerusalem. Jos tarkistellaan missä maissa nykyään on eniten muslimeja, on painopiste siirtynyt pois tuolta ydinalueelta. Kymmenen maata, joissa on määrällisesti eniten muslimeja, ovat suuruusjärjestyksessä: Indonesia, Pakistan, Bangladesh, Intia, Turkki, Nigeria, Iran, Egypti, Kiina ja Marokko. Näistä kymmenestä maasta vain Egyptissä ja Marokossa puhutaan arabiaa. Arabia on kuitenkin islamin kieli kaikissa muissakin maissa. Lisäksi Koraania luetaan arabiaksi. Ainoastaan arabiankielinen Koraani on ”oikea Koraani” ja käännöstä pidetään selitysteoksena eikä varsinaisena Koraanina. Käännöskoraania voi käyttää lähinnä henkilökohtaisessa hartauskäytännössä. (Palomurto, 1997, 165)

Sana ”islam” on arabiaa ja merkitsee alistumista. Tämä tarkoittaa ihmisen aktiivista alistumista Jumalan tahtoon hänen omana valintanaan ja myös Jumalan säädösten noudattamista. Uskova antaa sielunsa ja itsensä Jumalan haltuun. Muslimi puolestaan tarkoittaa henkilöä, joka on jättäytynyt Jumalan tahtoon ja on Jumalan palvelija. Uskonnon ulkoiset muodot rytmittävät tarkasti uskontoa noudattavan muslimin elämää. Henkilöstä itsestään on kuitenkin kiinni se, miten tarkkaan hän säädöksiä lopulta noudattaa. Islamin moninaisuus näkyy hyvin erilaisina tapoina riippuen paikallisesta kulttuuriperinnöstä ja maan poliittisesta tilanteesta sekä islamin tulkinnasta. Jokaisen muslimin elämä on yksilöllinen ja islam antaa elämälle ”raamit”, mutta jokainen toimii yksilöllisesti. Termi muhamettilainen ei ole oikea, eikä sitä ole syytä käyttää. Muhammed on islamin profeetta, Jumalan sanansaattaja ja esimerkillinen ihminen. Muhammed on kuitenkin vain ihminen,

eikä itse Jumala. Näin Muhammedilla ei ole samaa asemaa islamissa kuin Jeesuksella on kristinuskossa ja näin ollen islaminuskokoiset eivät ole muhamettilaisia vaan muslimeja. (Palomurto, 1997, 165)

Maailman muslimit jakautuvat kahteen pääryhmään: sunneihin ja shiialaisiin. Maailman muslimeista sunnalaisia on noin 85 - 90 % ja sitä pidetään islamin pääsuuntauksena. Islamin opin peruskohdat on hyväksytty kuitenkin molemmissa suuntauksissa. Ero kahden eri suuntauksen välillä on syntynyt Muhammedin seuraajan asemasta. Islamissa arabiankielistä Koraania pidetään suoraan puheena Jumalalta ja tekstin ei katsota muuttuneen tai kehittyneen lainkaan historian saatossa. Koraanin käännökset ovat siis alkuperäisen Koraanin tulkintoja tai selityksiä. Kuten jo aiemmin todettiin, on vain murto – osa muslimeista arabeja, eivätkä muut (erityisesti kouluttamattomat) pysty ymmärtämään Koraanin kieltä. Arabian puhekieli ja kirjakieli eroavat toisistaan merkittävästi. Tästä syystä käytetään Koraanin käännöksiä. Rukoukset taas lausutaan arabiaksi. (Hämeen – Anttila 2004)

Käsite sunna tarkoittaa profeetta Mohammedin elämäntapaa, joka sopii esikuvaksi uskoville. Se on Koraanin jälkeen seuraavaksi tärkein auktoriteetti. Hadithit puolestaan ovat lyhyitä kertomuksia, joista sunna koostuu. Kertomukset kuvailevat eri tilanteita ja kuinka profeetta Mohammed menetteli niissä. Kaikkien muslimien pitäisi noudattaa profeetta Mohammedin esikuvaa omassa elämässään. Koraani antaa tarkkoja ja yksityiskohtaisia määräyksiä perhe-, rituaali- ja perintölainsäädännöllisissä asioissa. Muissa asioissa teksti on tulkinnanvaraista ja Koraanin ymmärtäminen on sidoksissa sunnaan. Hadithit antavat vastauksia arkielämän pulmiin. (Hämeen – Anttila 2004, 92, 97)

Uskonnollinen auktoriteetti muodostuu Koraanin ja sunnan lisäksi yksimielisyydestä ja analogiasta. Analogian avulla pyritään etsimään vastauksia nykyään ilmeneviin uusiin kysymyksiin loogisten sääntöjen ja vanhan tiedon perusteella. Auktoriteetti perustuu siis Koraaniin ja haditheihin. Uskonoppineen täytyy hallita islamin kirjallisia lähteitä sekä pyhiä tekstejä ja näin uskonoppineella on sijaisauktoiteetti. Hän voi muodostaa kantansa itsenäisesti lähteisiin tukeutuen ja islamissa ei ole uskonnollista hierarkiaa samoin kuin kristinuskossa. (Hämeen – Anttila 2004, 102 -104). Shiialaisuuden keskeinen opillinen piirre on imaamioppi. Tällöin islamin ymmärtäminen vaatii imaamin eli yhteisön johtajan

välitystä. Shiialaisille imaami on erehtymätön uskonnollinen johtaja ja Jumalan säätämän lain pääasiallinen tulkitsija (Perho 1992, 96)

Islaminuskoisella on elämässään noudatettavana viisi keskeistä velvollisuutta: uskontunnustus, rukous, paasto (Ramadan), almuvero ja pyhiinvaellus. Kaikki nämä peruskohdat ovat yleisesti hyväksytyjä muslimien parissa. Uskontunnustuksen avulla määritellään islamin peruskappaleet ja neljä muuta velvollisuutta säätelevät muslimien elämää. Yksilöllisiin velvollisuuksiin kuuluvat rukous ja paasto ja yhteiskunnallisiin almuvero sekä pyhiinvaellus. Kaksi viimeistä ovat sidoksissa ihmisen sosiaaliseen asemaan. (Hämeen – Anttila 2004, 108)

Uskontunnustus määrittelee islamin yksijumalaiseksi uskonnoksi ja Mohammedin hänen profeetakseen. Muslimin velvollisuus on rukoilla viisi kertaa päivässä kohti Mekkaa kääntyneenä arabiaksi Koraanin jakeita tiettyihin aikoihin. Rukous rytmittää päivää ja elämää uskonnon mukaan. Jos rukoilu ei jostain syystä onnistu oikealla hetkellä, voi sen korvata myöhemmin. Ennen rukoilua muslimin on puhdistauduttava pesemällä kädet, jalat ja kasvot. Rukouspaikan on oltava puhdas ja rajattu ulkopuoliselta maailmalta. (Hämeen – Anttila 2004, 110 – 111)

Islamilaista kalenterivuotta rytmittää paasto. Islamilainen kalenteri ja ajanlasku noudattavat kuukalenteria ja kuukaudet kiertävät aurinkokalenterin ympäri. Paastokuukausi kiertää ympäri vuoden ja Suomessa sattuessaan kesäksi tämä aiheuttaa ongelmia: yötön yö tai aurinko laskee vain muutamaksi tunniksi. Tällöin noudatetaan joko Mekan tai lähimmän muslimimaan aikataulua. Muslimit paastoavat Ramadan – kuukauden ajan päivittäin auringonnoususta sen laskuun. Paastoon liittyy ruoan lisäksi pidättäytymistä juomasta, nautintoaineista, sukupuoliyhteydestä ja pahoista teoista sekä sanoista. Paastosta ovat vapautettuja sairaat, lapset, heikkokuntoiset vanhukset, raskaana olevat ja imettävät naiset sekä sotaa käyvät. Paaston tarkoituksena on herkistää uskova kuulemaan Allahin ääni sisällään. Paasto herättää toisaalta myös myötätuntoa köyhiä kohtaan ja kiitollisuuden Allahin antimista. Muutoin paastokuukauden aikana keskitytään erityisesti rukoiluun ja Koraanin lukemiseen. Kun paasto päättyy seuraa sitä isot juhlat perheen ja ystävien kera. (Hämeen – Anttila 2004, 124 -127)

Almuveroa kerätään nykyään enää harvoissa maissa ja vauraus on islamin mukaan Allahin lahja, josta myös muiden tulee saada nauttia. Kitsaus ja itaruus ovat muslimille halveksittavia ominaisuuksia. Almuvero toimii käytännössä sosiaaliturvan tapaan ja tasaa tuloja rikkaiden ja köyhien välillä. Sitä maksetaan kerran vuodessa sen hetkisistä säästöistä. Veroa ei makseta, jos tiettyä varakkuustasoa ei ylitetä; kaikkein köyhimpien ei tarvitse sitä maksaa. (Hallenberg 1992, 52 – 56)

Pyhiinvaellus tehdään kerran elämässä tiettyjen sääntöjen mukaan Kaaban temppeliin Mekkaan. Tämäkin tehdään vain siinä tapauksessa, että se on taloudellisesti, terveydellisesti ja olosuhteiden kannalta mahdollista. Pyhiinvaellus voidaan korvata paastolla, almuilla tai uhrilla. (Hämeen – Anttila 2004, 127 -130)

Yhteenvedon voidaan todeta, että Koraanilla on keskeinen merkitys islaminuskoksen elämässä. Lisäksi elämää säätelevät hadithit eli perimätieto, joka perustuu profeetta Mohammedin antamiin käytännön elämää sääteleviin ohjeisiin. Hadithit muodostavat sunnan eli oikean menettelytavan jokaisessa elämäntilanteessa. Koraani määrää eettisistä asioista, kuten säädyllinen pukeutuminen ja käyttäytyminen. Sen lisäksi se antaa ohjeita elämän eri osa-alueista; ruokailusta, perhe – elämästä, avioliitosta, lapsen syntymästä ja nimenannosta aina ihmisen kuolemaan saakka. Monet määräyksistä ovat käytännön läheisiä ja historiallisesti määräytyneitä. Sianlihan kieltäminen perustuu siihen, että liha pilaantui nopeasti lämpimissä oloissa ja siihen tuli loisia. Näin se vaikutti ihmisten terveyteen haitallisesti. Veren nauttimisen kieltäminen perustuu seikkaan, että ruuhon jäänyt veri pilaa lihan nopeasti. Samaa ajatusta koskevat myös teurastussäännöt: halal. (Hallenberg 1992, 57)

6.1. Koraanin näkemys naisten asemasta yhteiskunnassa

Koraani on pyhä kirja, joka on Allahin suora ilmoitus profeetta Mohammedille. Koraanista ei saa muuttaa edes pistettä sen alkuperäisen sanoman muuttumatta. Näin Koraanin rinnalle on tarvittu Koraanin selitysoppia selvittämään sen alkuperäistä sanomaa. Koraanilla on keskeinen merkitys islaminuskoksen jokapäiväisessä elämässä ja se määrää elämää syntymästä kuolemaan. (Hallenberg 1992, 57)

Ensimmäiset islamiin kääntyneet ja suuntautuneet naiset olivat profeetta Mohammedin perheeseen kuuluneita naisia. Heidän oikeuksien ja aseman suojelu ovat keskeinen osa islamia. Naisen asema islamissa ei ole erilliskysymys, vaan se liittyy kiinteästi uskonnon ja elämän kokonaisuuteen. Islam paransi naisen asemaa joillakin alueilla aiemmasta. Koraani takasi naisille oikeuden hallita omaisuuttaan ja taloudellisen turvan avioerossa. Myöhemmin Koraania tulkittiin konservatiivisemmin kuin aikaisemmin ja tämä pysäytti naisen aseman kehityksen. Periaatteessa islamin mukaan naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia ja uskonnon määräykset liittyvät molempiin sukupuoliin. Vaikka islam on uskonnollisilta perusteiltaan tasa-arvoinen uskonto, on Koraanissa kohtia, joissa miehen todetaan olevan ”astetta ylempänä”. Sukupuolet kuitenkin täydentävät toisiaan. Sukupuolilla on erilaisia tehtäviä ja erilaisia lahjoja ja myös velvollisuuksia. Tämän vuoksi tasa-arvon käsite on erilainen kuin länsimaissa. Vaikka sukupuolet ovat tasa-arvoisia, on mies perheen pää. Tämä joidenkin tulkintojen mukaan liittyy lähinnä talouteen: miehen pitäisi elättää vaimonsa ja tyttären perintöosuus on puolet pojan osuudesta. (Palva 1998, 188)

Kaikkien muslimien odotetaan menevän naimisiin, vaikka naimattomuutta ei kielletä. Avioliittolaisissa kaikki islamilaiset koulukunnat hyväksyvät polygamian. Tämä tarkoittaa periaatteessa miehelle oikeutta solmia avioliitto usean eri naisen kanssa samanaikaisesti. Islamilaisessa laissa määrä on rajoitettu neljään vaimoon, mutta vain siinä tapauksessa, että mies pystyy olemaan kaikille tasapuolinen. Tämä tarkoittaa tasapuolista aviollista ja taloudellista velvollisuutta kaikkia puolisoita kohtaan. Naisella on oikeus yhteen mieheen kerrallaan. Käytännössä moniavioisuus on nykyään melko harvinaista ja yleensä toisen vaimon ottaminen sallitaan, jos avioliitto on lapseton. Historiallisesti moniavioisuuden juuret juontavat esi-islamilaistalle aikakaudelle, jolloin sotaleskiksi jääneiden naisten elämä haluttiin turvata patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Miehellä on oikeus erota vaimostaan niin halutessaan, mutta nainen voi saada avioeron tietyin ehdoin vain oikeuden päätöksellä. Tätä eroa perustellaan naisten suuremmalla tunteellisuudella. (Perho 1992, 96 -110)

Muslimit elävät koko elämänsä perheyhteisön jäsenenä ja laajemman yhteisön umman jäsenenä. Umma tarkoittaa kaikkien maailman muslimien muodostamaa yhteisöä, joka tulee konkreettisesti esille mm. samassa moskeijassa käyvien ihmisten ja uskovien kautta. Länsimainen individualistinen ajattelu ja itsensä toteuttaminen eivät ole perinteisesti merkityksellisiä islamilaisessa maailmassa. Jos ihminen kuuluu jo syntymän kautta ummaan,

hän ei voi luopua julkisesti islamista ilman vakavia seurauksia. Islamilaisen yhteiskuntajärjestyksen perustana on perhe ja suku, johon liittyy myös islamilaisen kulttuurin kunnia- ja häpeäkäsitys. Sosiaalisia suhteita säätelee sukupuoli ja ystävyysuhteet pitäisi solmia perinteisesti samaa sukupuolta olevien kanssa. Toisin kuin länsimaissa, vanhuksia kunnioitetaan sukupuoleen katsomatta. (Hallenberg 2005, 59 -60)

Perhe on siis islaminuskoiselle erittäin tärkeä yksikkö ja perheeseen liittyvät velvollisuudet ylittävät useimmiten muut. Naisen asema perheen kulttuuristen arvojen säilyttäjänä sekä sisäisenä johtajana on ensiarvoinen. Molemmilla sukupuolilla on tarkasti rajatut ja opitut roolit. Näitä rooleja ja perheyhteyden voivat sota, pakolaisuus ja maahanmuutto tuhota tai muodostaa uhan perheen hyvinvoinnille. Jos esimerkiksi mies joutuu pakolaisuuden takia muuttamaan rooliaan ja osallistuu kotitöihin sekä lastenhoitoon enemmän naisen roolinmukaisesti, voivat perheet kokea rikkovansa kulttuurisia tapojaan ja asia mielletään erittäin arkaluonteiseksi. (Luna 1994, 18)

Jumala on viisautessaan säätänyt, että kaikki elävät olennot on luotu pareittain (zavaj). Kumpikin sukupuoli on luotu toimimaan määrättyssä roolissa eli erikoistumaan ja vastaamaan tietyistä tehtävistä, joihin on emotionaalisesti, henkisesti ja ruumiillisesti valmis. Nämä Islamin opetukset perustuvat pääosin Koraaniin (jumalallinen ilmestys) ja hadithiin (profeetan perimätieto). Muslimin elämässä kaikki on uskontoa, eikä mikään voi tapahtua uskonnon ulkopuolella (Sheriff 1998).

Mies vastaa suuremmasta osasta taloudellisia velvollisuuksia ja nainen on varustettu kantamaan vastuuta lasten synnyttämisestä ja kasvattamisesta. Tämän roolin mukainen erikoistuminen ei vähennä miesten ja naisten välistä täyttä tasa-arvoa muslimeina ja ihmisinä. Musliminaisilla on siis kunnioitettu asema yhteisössään, eikä islam ole takaperoinen tai naisia alistava uskonto. (Sheriff 1998)

Naisten sukupuolielimien amputaatio tai poistaminen, ympärileikkaus, ei ole perusteiltaan islamilainen tapa. Ympärileikkaus perustuu paikallisiin vanhoihin traditioihin, joita esiintyi niillä seuduilla, jonne islam saapui. Ympärileikkaus perustuu perheen kunniaan ja patriarkaalisiin yhteiskunnan valtarakenteisiin ja naisen alistamisen historiaan. Kulttuurisena tapana ympärileikkaus on naista vahingoittava ja se tulisi muuttaa. Ympärileikattua naista on

kuitenkin kohdeltava kunnioitavasti ja ymmärtävästi. Suomessa ympärileikkaus on lain mukaan pahoinpitelyä, josta voi saada vankeustuomion. (Palomurto 1992, 159 – 169)

Islam on opettanut arabiyhteiskuntaa ymmärtämään, ettei nainen ole osa irtaimistoa, vaan siunaus. Yksi Koraanin ensimmäisistä osista tuomitsee tyttövauvojen surmaamisen tai elävältä hautaamisen: ”se, jolla on tytär ja joka ei hautaa häntä elävältä eikä loukkaa tai aseta poikaansa etusijalle, hänet Jumala päästää paratiisiin”. Naisilla on samat uskonnolliset velvollisuudet kuin miehillä. Naisia lisäksi palkitaan tai rangaistaan teoistaan samoin perustein kuin miehiä. Naisilla on myös oikeus koulutukseen. Profeetta Mohammed korosti koulutuksen merkitystä sanoessaan: ”hanki tietoa, vaikka joutuisit sen vuoksi Kiinaan”. (Sheriff 1998).

Tieto on jokaisen miehen ja naisen oikeus. Naisilla on oikeus lähteä kotoaan hankkimaan koulutusta ja heitä arvostetaan sen vuoksi, kunhan jalo tehtävä vaimona ja äitinä tulee hoidetuksi. Jokaisen muslimin odotetaan menevän naimisiin. Naisella on oikeus päättää avioliitostaan; avioliitto ei ole pätevä jos naisen mielipidettä asiasta ei ole kysytty. Musliminaisella on velvollisuus avioitua ja synnyttää sekä kasvattaa lapsia. Avioliitossa nainen voi säilyttää tyttönimensä ja hänellä on oikeus omaisuuteen ja varallisuuteen, jonka hän tuo mukanaan avioliittoon. Naisella on oikeus myötäjäisiin (mahriin) ja hän säilyttää taloudellisen itsenäisyytensä avioliiton aikana (Sheriff 1998).

Lisäksi aviomiehen on taattava naisen täydellinen ylläpito: ruoka, asunto, vaatetus, terveydenhuolto ja elintaso, johon nainen on tottunut edellyttäen, että miehellä on siihen varaa. Miehen on siis palkattava kotiapulainen naiselle, jos tämä ei ole tottunut tekemään kotitöitä. Siivous ja astianpesu eivät ole velvollisuuksia, jotka aviovaimo on velkaa aviomiehelleen. Jos aviomies on saita, on vaimolla oikeus ottaa miehen omaisuutta ilman lupaa oman ja perheen taloustarpeiden tyydyttämiseen. (Sheriff, 1998)

Yksin liikkuminen on useimmiten naisilta kiellettyä ja taustalla on leskiin sekä orpoihin esi-islamilaishalla ajalla kohdistunut julmuus ja hyväksikäyttö. Yleensä nainen liikkuu kodin ulkopuolella veljensä, isänsä tai aviomiehensä kanssa. Naisilla on myös oikeus tehdä työtä. Islamin mukaan työnteko ei ole naisille pakollista, koska vastuu perheen toimeentulosta on annettu miehille. Jos nainen haluaa tehdä työtä, mikä tahansa ammatti on sallittu myös

naisille. Tälle ehtona on, että naisen naisellisuus ei vaarannu tai ettei hän joudu ympäristöön, jossa hänen arvokkuutensa voi kärsiä. Naisella on oikeus kunnan palkkaan, joka on sama kuin miehillä samasta työstä. Islam myöntää tosin aviomiehille oikeuden kieltää vaimoan käymästä työssä, jos se häiritsee naisen ensisijaista tehtävää vaimona ja äitinä tai ammatti on naista alentava tai hänelle haitallinen. Jos nainen toimii opettajana, lääkärinä tai kättilönä, silloin ei hänen aviomiehensä pitäisi estää naista tekemästä työtä; nämä ovat naisille erityisesti soveltuvia ammatteja. (Sheriff, 1998)

Koraanin määräämää säädyllistä pukeutumista pidetään islamilaisessa valtiossa lakina. Islamin mukaan sekä naisten että miesten on pukeuduttava säädyllisesti, mutta yhtenäistä käsitystä pukeutumisesta muslimeilla ei ole, vaan pukeutuminen vaihtelee alueittain ja noudattaa paikallisia perinteitä. Käytöstä ja pukeutumista koskevat kaikkein tiukimmat tulkinnat ovat voimassa Saudi – Arabiassa ja Afganistanissa. Näissä maissa tulkinnat eivät perustu islamin lakiin, vaan juontavat juurensa hyvin vanhakantaisista heimotavoista. Saman alueen muunuskoisillakin on naisia alistavia ja rajoittavia perinnäistapoja. (Hämeen – Anttila 2004, 169 – 170)

Naisten hunnuttamiselle ei Koraanista löydy perusteita, lähestyttäessä Jumalaa musliminaisten tulee pitää huivia, mutta ei kasvoja peittävää huntua. Pukeutumissääntöjen avulla islam estää sukupuolisen hyväksikäytön. Kun nainen pukeutuu tavalla, joka kätkee hänen kauneutensa sellaisen miehen katseelta, joka ei ole sukua biologisesti tai avioliiton kautta, musliminainen viestittää haluavansa tulla kohdelluksi ajattelevana persoonana. Myös miehen edellytetään pukeutuvan ja käyttäytyvän vaatimattomasti. Islamilaista pukua (hijab, satr) ei ole suunniteltu naisten syrjimiseksi tai alistamiseksi, vaan se antaa mahdollisuuden toimia täysipainoisesti ja aktiivisesti ilman pelkoa häirinnästä tai epäoikeudenmukaisuudesta. Hijab koetaan perusteltuna Jumalan lakina; se antaa turvaa, suojaa, osoittaa kunniallisuutta ja takaa naisille solidaarisuuden. Naiset ovat myös tasavertaisia lain edessä. Nainen on itsenäinen juridinen henkilö, ei aviomiehensä tai isänsä jatke. Naisilla on Koraanin mukaan myös äänioikeus (Sheriff, 1998).

Patriarkaalinen perhekäsitys, jossa mies hoitaa taloudellisen toimeentulon ja yhteydet kodin ulkopuolelle, on sosiaalinen rakenne. Tämä ei merkitse niinkään sukupuoleen sidottua valtaa, vaan perheen rakenteen jatkuvuutta. Mies islamissa ja hänen roolinsa perinteisesti on naista ja perhettä suojeleva sekä säilyttävä. Naisen rooli on toimia perheen sisäisenä

johtajana ja kulttuuristen arvojen säilyttäjänä. Nainen hoitaa perheen ja sairaat ja tekee kodin ilmapiirin miellyttäväksi. Vaikka nainen kävisikin työssä, on hänen pääasiallinen tehtävä huolehtia kodista ja perheestä. Äidin tehtävä on kasvattaa lapset islamilaisen moraalin mukaisesti hyväksi muslimeiksi. Äidin ja tyttären suhde on erityisen tärkeä, koska äiti turvaa tyttärensä siveellisyyden antamansa kasvatuksen kautta. Äidin huolenpito myös vanhimmasta pojasta turvaa saman aseman äidille itselleen tulevaisuudessa. (Luna 1994, 18)

6.2 Musliminaiset Suomessa, nainen islamissa

”Rotuun” ja etnisyyteen liittyvät erottelut sekä niihin kytkeytyvä eriarvoisuus ovat vaikeita yhteiskunnallisia kysymyksiä useimmissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa. Pohjoismaisiin hyvinvointivaltioihin liittyy piirteitä, jotka asettavat erityisiä haasteita tässä suhteessa. Pohjoismaat ovat virallisella tasolla sitoutuneet monikulttuurisuuspolitiikkaan, kuitenkin näissä maissa on vahvasti vallalla ajatus kansakunnan etnisestä ja kulttuurisesta homogeenisuudesta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion peruseriaatteet: universalismi, tasa-arvo, yhteenkuuluvuus korostavat lisäksi yhteistä, jaettua ja samanlaista. Sukupuolten tasa-arvo ja hyvinvointivaltio kytkeytyvät kansakunnan määrittelyyn ja ovat keskeisessä asemassa määriteltäessä yhteiskuntaan kuulumista tai sen ulkopuolelle jäämistä ”rodun” ja etnisyyden perusteella. Lisäksi rasismia ja muita hierarkkisia eroja voi olla vaikea tunnistaa. Feministitutkijat ovat myös havainneet, että pohjoismainen naisystävällisyys ja tasa-arvo koskevat vain tiettyjä naisryhmiä, jolloin esimerkiksi rasismien haasteisiin ei ole pystytty vastaamaan kovin hyvin. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 27)

Hyvinvointivaltiollinen politiikka ja niihin liittyvät käytännöt voivat tuottaa myös kategorisointia ja tiettyjen ryhmittymien ominaisuuksien ja ongelmien määrittelyjä; kuva kotiin jääneistä ja yhteiskunnan ulkopuolella olevista ”maahanmuuttajanaisista” tai perheensä ja sukunsa vainoamista ”maahanmuuttajatyöistä”. Näillä kategorisoinneilla rakennetaan heterogeenisestä ihmisjoukosta yhtenäistäviä kuvauksia, joissa erotellaan valtaväestö ja maahanmuuttajat toisistaan. Tämä voi toimia jopa myös eriarvoistavan kohtelun perusteluna. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 28)

Etninen identiteetti, jolla tarkoitetaan kuulumista tiettyyn kansaan tai etniseen ryhmään on suhteellisen pysyvä ilmiö. Samaistuminen tiettyyn kansalliseen kulttuuriin, sen normeihin ja käsitykseen oikeasta ja väärästä tapahtuu lapsuudessa ja sitä tuetaan tietoisesti

varhaiskasvatuksella. Kulttuuri voi vaihdella maan ja kansan sisällä ja joissakin etnisissä ryhmissä kieli on tärkeä yhdistävä tekijä ja joissakin taas uskonto. Oma etnisyys taas saattaa myös vahvistua tavattaessa ja kohdattaessa muita vieraita ryhmiä. (Liebkind 1994, 23 – 24) Etnisen ryhmän määrittely on ongelmallista, sillä islamin sisällä on erilaisia ryhmittymiä ja etniset ryhmät voivat olla hyvin toisistaan poikkeavia. Kaikki islamilaisen kulttuurin maista tulevat eivät välttämättä itse ole islaminuskoisia (Allahwerdi, Hallenberg 1992, 246 – 255; Hämeen – Anttila 1999).

Suomessa muslimit ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, joka muodostuu muslimimaahanmuuttajien lisäksi tataareista ja käännyännäisistä. Tataarit olivat ensimmäisiä pysyvän muslimiyhteisön Suomeen perustaneita ryhmittymiä 1800 – luvun jälkipuoliskolla. He tulivat Suomeen kaupanteon merkeissä ja perustivat ensimmäisen varsinaisen islamilaisen yhdyskunnan 1925. Vasta 1980 – luvulla Suomeen alkoi saapua merkittävästi enemmän muslimeja kuin aiemmin. Samaan aikaan alettiin vastaanottaa kiintiöpakolaisia eri muslimimaista. 1990 – luvulla Suomen muslimiväestö alkoi kasvaa voimakkaasti. Tällöin Suomeen saapui kurdeja Irakista, Iranista ja Turkista sekä shiiamuslimeja Iranista ja Irakista. Samaan aikaan saapui myös pakolaisia Somaliasta ja entisestä Jugoslaviasta. Suomen suurimmat muslimiryhmät ovat: somalialaiset, arabit, kurdit, Kosovon albaanit ja turkkilaiset. (Ketola 2008, 183 – 184)

Tietoa musliminaisten määrästä Suomessa on melko hankala hahmottaa. Tilastokeskuksen tietoihin maahanmuuttajat on rekisteröity kansallisuuden, ei etnisen taustan mukaan. Lisäksi kansallisuuden perusteella oletetaan usein virheellisesti maahanmuuttajan olevan muslimi (esimerkiksi pakistanilaiset, turkkilaiset, irakilaiset ym. joukossa on muslimien lisäksi myös mm. kristittyjä), vaikka asia ei näin olisikaan. Toisaalta tilastoista puuttuvat lisäksi Suomen kansalaisuuden saaneet muslimit. Vuonna 2008 heitä oli yhteensä yli 4 450. Siis kieli tai kansallisuus ei kerro kuka on muslimi Suomessa. Muslimeja kaikkiaan arvellaan olevan Suomessa noin 40 000 - 45 000 henkilöä ja joidenkin oletusten mukaan heistä vajaat puolet olisi naisia. Myös muutamia satoja suomalaisia on kääntynyt muslimiksi, eräiden arvioiden mukaan heistä noin 70 % on naisia. (Linjakumpu 1997). Suurin osa Suomen muslimeista asuu pääkaupunkiseudulla ja muissa suurissa kaupungeissa. Muslimien määrän lisääntyessä myös uskonnollisten yhdyskuntien määrä on kasvanut, joiden määrä on noin 25 ja moskeijoita Suomessa on noin 40. (Martikainen 2008, 65, 71 – 75)

Islam uskontona ei ole yhtenäinen – kuten ei myös sen sisällä harjoitetut käytännöt. Länsimaisen ajattelutavan mukaan islamilaisessa maailmassa on vallitsevana yksi ainoa diskurssi, joka sanelee kaikille säännöt. Näiden sääntöjen mukaan eletään ja niitä noudatetaan. Usein länsimaiset mediat painottavat liikaa uskonnon merkitystä luodessaan käsitystä islamilaisesta maailmasta. Islam ei ole homogeeninen, pelkästään uskonnollinen ilmiö, vaan se voidaan ymmärtää myös poliittisen ja kulttuurisen näkökulman kautta (Linjakumpu 1997, 111).

Uskonnontutkija Tuomas Martikaisen mukaan Suomessa asuu noin 35 000 – 40 000 muslimia, mikä vastaa noin 0,7 % väestöstä. Tämä arvio perustuu laskelmaan, jonka mukaan Suomessa on noin 800 – 1000 käännyttäistä eli islamiin palannutta ja noin 700 tataaria. Käännyttäisten ja tataarien yhteenlaskettu määrä on noin 1500 henkilöä. Suomessa toimii noin 40 moskeijayhteisöä, joista osa on järjestäytynyt uskonnollisiksi yhdyskunniksi ja osa on rekisteröitynyt tavallisiksi yhdistyksiksi. Rekisteröidyissä islamilaisissa yhdyskunnissa on noin 4 200 jäsentä. Varsinaisesti Suomeen muuttaneita ensimmäisen sukupolven muslimeita asuu Suomessa noin 27 000 ja toisen sukupolven muslimeita noin 8000. (Maasilta & Rahkonen & Raittila 2008, 9).

Islam on jakautunut moniin eri koulukuntiin, jotka perustelevat monenlaisia näkemyksiä eri asioista. Näistä voidaan mainita esimerkkinä naisen asema yhteiskunnassa. Naiselle on määritelty ideaalirooli, jota käytännön tasolla kaikki naiset eivät pysty täyttämään. Myös länsimaalainen näkemys islamilaisesta naisesta sekoittuu usein ideaaliin käsitykseen naisten elämästä (Dahlgren 1999, 90).

Uskonnollisessa ideologiassa ideaali käsitys islamilaisesta naisesta liittyy ummaan, joka on valtioiden rajat ylittävä ja eri kansallisuuksia yhdistävä islaminuskoisten yhteisö. Umma on edelleen, kuten jo keskiajalla keskeinen osa islamilaiden kansojen identiteettiä. Yksi näkyvä merkki siitä on musliminaisten käyttämä hunttu. Hunnun merkitys ja sen käytön tulkinta vaihtelevat paljon. Toisille naisille hunnun käyttö on sanktioitu uskoon ja sitä käyttämällä vältyttyä helvetin tulta. Toisille taas huivin tai hunnun käyttö merkitsee oman uskonnollisen ja kulttuurisen identiteetin esille tuomista. Islamilaisessa yhteiskunnassa huivi ja hunttu liittyvät moraaliin ja järjestykseen, jolloin molempien sukupuolten on käytäytävä

siveellisesti. Huntu suojelee naista kaikelta pahalta ja epäsiiveelliseltä maailmassa (Sakaranaho 1999, 312).

Huntu/ huivi voi liittyä myös yksityisyyden käsitteeseen, jolloin naisten osallistuminen molemmille sukupuolille yhteisiin tilaisuuksiin on mahdollista. Yksityisyyden käsitys on kuitenkin erilainen islamilaisessa ja arabimaailmaan liittyvässä kontekstissa kuin länsimaisessa ajattelussa. Islamilaisessa ja arabimaailmassa yksityisyys perustuu tietynlaiselle ajan ja tilan konstruktiolle, joka on keskeistä islamilaisen yhteiskunnan toimivuudelle, mutta myös sukupuolten välisille jännitteille. Yksityisyys liitetään yksin tai yhdessä tapahtuvaan rukoilemiseen. Tunnollinen muslimi rukoilee viisi kertaa päivässä Mekkaan kääntyneenä. Tällöin yksityinen tila voidaan rakentaa mihin tahansa julkiseen tilaan merkitsemällä paikka rukoilua varten kääntymällä Mekkaan päin (El Guindi 1999, 77 -78).

Musliminaiselle yksityisyys on jotakin pyhää ja suojeltua ja tämä heijastuu sekä pukeutumisessa että tilassa ja käytöksessä. Yksityisyys on näin ollen etuoikeus, koska naiset edustavat islamissa yhteisöllisyyden perustaa ja pyhyttä. Arabialainen yksityisyys on julkista ja suhteellista (El Guindi 1999, 82).

Pukeutumisella on islamissa ” oma koodinsa”. Länsimaissa oletetaan yleisesti, että pukeutumiskoodi koskee vain naisia, mutta pukeutumissäännöt koskevat myös miehiä. Hämeen – Anttilan mukaan molempien sukupuolten siiveys ja säädyllinen pukeutuminen mainitaan Koraanissa ja naisilta edellytetään vain hiusten peittävää huntua. Molempien, sekä miesten että naisten on pukeuduttava vaatimattomasti ja huomiota herättämättömällä tavalla (Hämeen – Anttila 2004, 169 -172).

Koraania tulkitaan kuitenkin lukuisin eri tavoin ja joissakin yhteyksissä Koraanin on mainittu vaativan naisilta ainoastaan kaulan, ei hiusten peittämistä. Monet musliminaiset tulkitsevat pukeutumisoheja siten, että naisilta vaaditaan siiveellistä pukeutumista ja ajan mukaista säädyllisyyttä ja suositaan melko konservatiivista ja peittävää pukeutumista. Länsimaiset napapaidat ja minihameet eivät siis sovellu musliminaisille ja miesten katseet eivät ole toivottuja. (Hämeen – Anttila 2004).

Islamin sisällä voi esiintyä täysin vastakkaisia käsityksiä liittyen naisen asemaan yhteiskunnassa ja perheessä. Tämän lisäksi perinteet, alueelliset ja kulttuuriset sekä etniset erot vaikuttavat tapoihin ja käytäntöihin, joita kutsutaan islamilaisiksi (Dahlegren 1999, 89). Islamissa naisella on tärkeä ja keskeinen rooli: islam asemoi naiset pyhän islamin ja perheinstituution alkulähteeksi ja voimaksi. Naisen tehtävä on varjella perheen kunniaa ja mainetta, nainen on pyhän islamin sydän (El Guindi 1999, 171).

Sukupuolella on tärkeä merkitys islamissa myös kulttuurin rakentajana. Islamissa biologinen sukupuoli määrittää miesten ja naisten jakautumista paikan ja ajan mukaan: uskonnon määrittämä julkinen tila on varattu miehille. Kodin ja seksuaalisuuden tila kuuluu naisille. Läheisiä kontakteja luodaan samaa sukupuolta edustavien välille, kun taas vastakkaisen sukupuolen kanssa fyysistä läheisyyttä tapahtuu vain seksuaalisessa kontaktissa (Näre 1997, 197).

6.3 Naisten osallistuminen työelämään ja koulutukseen Saudi – Arabiassa; ajatusmaailman heijastuminen muualle maailman muslimikulttuureihin

Islamilaisista yhteiskunnista Saudi – Arabiassa tulkitaan Koraania ja sen määräyksiä lähinnä kaikkein tiukimmin maailmassa ja naisten oikeudet ovat siellä hyvin rajoitettuja. Naisten asema ja tiukka Koraanin tulkinta heijastuu kaikkialle islamilaiseen ja arabimaailmaan. Monin paikoin suhtautuminen ja asenteet naisiin ja heidän oikeuksiinsa ovat tiukentuneet entisestään ja naisten asema on osittain jopa huonontunut. Suhaila Zein El – Abedin teos naisten osallistumisesta työelämään ja koulutukseen vuodelta 1993 kuvastaa edelleen hyvin naisten asemaa Saudi – Arabiassa. Vaikka teos on ilmestynyt jo 21 vuotta sitten; asiat eivät ole oleellisesti parantuneet tai muuttuneet.

Naisen asema islaminuskoisissa maissa herättää usein kiivaita reaktioita länsimaissa, joissa sukupuolten välistä tasa-arvoa pidetään edistyksellisenä verrattuna muuhun maailmaan. Islamilaiset maat ovat kuitenkin suhteessa toisiinsa erilaisia ja naisen asema riippuu pikemminkin paikasta ja poliittisesta tilanteesta kuin uskonnosta itsestään. Esimerkkinä tästä ovat Saudi-Arabia ja Afganistan, joissa naisten asema yhteiskunnassa on erittäin tiukasti säännelty ja kontrolloitu. Saudi – Arabiassa islamia tulkitaan tiukimman kaavan mukaan

maailmassa ja tämä heijastuu myös muiden muslimien elämään eri puolilla maailmaa. Lisäksi tieto tieteellisestä tutkimuksesta arabimaissa ja sen tasosta ja laadusta vaikuttaa koulutukseen ja naisten asemaan islamilaisessa maailmassa ja valaisee käsityksemme muodostumista asiasta.

Aihe on ollut viime vuosina ”kuuma puheenaihe” Saudi – yhteiskunnassa. Uskonnolliset johtajat, viranomaiset, yhteiskunnalliset vaikuttajat sekä kirjailijat eivät pidä naisten osallistumista työelämään suotavana. Yleinen mielipide (erityisesti miesten mielipide) on, että naisten paikka on kotona ja työssäkäynti on oikeutettua vain, jos perhe ei mitenkään muutoin selviä taloudellisesti. Ympäristö painostaa nuoria naisia menemään naimisiin, hankkimaan lapsia ja pysymään kotona. Jos naisen täytyy valita itselleen ammatti ja hänen on mentävä töihin, on työn oltava jotakin siveellistä, naisille suotavaa ja helposti yhdistettävissä perheen velvollisuuksiin. Sopivia ammatteja ovat esimerkiksi tyttöjen opettaminen, sairaanhoito, ompelu ja ns. hiljaiset ammatit”, joissa ei jouduta tekemisiin vastakkaisen sukupuolen kanssa. (Suhaila Zein El – Abedin 1993)

Naisten työssäkäynnin väitetään johtavan moraaliseen rappioon, perinteisten arvojen katoamiseen yhteiskunnasta ja lasten heitteille jättöön. Myös Mohammed Ali – El Bar, joka on länsimaissa koulutettu lääkäri, pyytää naisia jäämään kotiin. Lisäksi hän on sitä mieltä, että naisten koulutus on jossakin määrin tarpeellista, mutta koulutukselle on käyttöä vain hätätilanteissa (sodat ym.) ja muulloin naisten paikka on kotona. (Suhaila Zein El – Abedin 1993).

Asenteiden ja moraalisen sekä eettisen ilmapiirin lisäksi on myös muita tekijöitä, jotka vaikeuttavat ja rajoittavat naisten työssä käyntiä. Naiset eivät saa ajaa autoa Saudi – Arabiassa ja julkista liikennettä ei ole, joten työpaikalle pääsy on erittäin vaikeaa. Naiset eivät saa poistua kotoaan ilman miespuolisen holhoojansa (isä, aviomies, veli, oma poika) lupaa ja myös lastenhoitoa ei ole mitenkään järjestetty. Naiset eivät myöskään saa olla tekemisissä vastakkaisen sukupuolen kanssa ja naisten perinteinen, siveellinen (musta huntupäästä jalkoihin) asu rajoittaa työntekoa: naisten oletetaan olevan siveellisesti pukeutuneita joka tilanteessa. (Suhaila Zein El – Abedin 1993).

Ideaaliseen Saudi – yhteiskuntaan kuuluu se, että naiset huolehtivat perheestä kotona ja mies on perheen päämies, joka elättää perheen. Äitiyden onnea ja naisten työssäkäynnin vaarallisuutta liioitellaan kaikkialla. Pahimmillaan naisen työssäkäynti voi pilata naisen mahdollisuudet hyvään avioliittoon, perheeseen ja lapsiin. Lisäksi se voi pilata täydellisesti naisen maineen ja siveellisyyden, jolloin häntä rangaistaan (ruuskinta, kuolemantuomio tms.) tai hänet eristetään muista yhteiskunnan jäsenistä (Suhaila Zein El – Abedin 1993).

Edelliset ajatukset ja tavat ovat käytössä siis Saudi – Arabiassa, jossa Koraania ja islamilaisuutta tulkitaan kaikkein ankarimman kaavan mukaan maailmassa. Edellä kuvatut ajatukset liittyvät kuitenkin läheisesti musliminaisten elämään myös muualla maailmassa. Usein ajatellaan miehen olevan perheen pää ja naisten paikka on monesti kotona, ei kuitenkaan aina. Lisäksi useissa lähteissä puhutaan naisille sopivista ammateista, käytöksestä, pukeutumisesta ja siveellisyydestä.

6.4. Tieteellisestä tutkimuksesta arabimaissa, sen vaikutuksesta naisten koulutukseen ja asemaan

Tieteellisen tutkimuksen ja teknologian kehittymistä arabimaissa vaikeuttavat hyvin monet seikat: koulutuksen huono laatu (usein ulkolukua) ja vähäisyys, opettajien riittämätön koulutus ja aivovuoto ulkomaille, oppimateriaalin puutteellisuus (opetuksen tarkoitus on vahvistaa uskollisuutta ja kuuliaisuutta hallitsijaa/ hallitsevia piirejä kohtaan), sananvapauden puuttuminen, yleiset ihmisoikeusongelmat, naisten täydellinen tai osittainen oikeuksien puuttuminen, inhimillisen tiedon ja pääoman käytön vaje. Lisäksi tietoon liittyvän infrastruktuurin puuttuminen tai hyvin kallis hinta, kirjastojen puuttuminen, yleiset asenteet ja moraalikäsitteet, kieliongelmat (tekstejä vähän arabiaksi, runsaasti esim. englanniksi), informaatio - ja tutkimuspolitiikan puuttuminen, joukkotiedotusvälineiden ja medioiden puutteellinen toiminta, heikko journalismin taso, toimittajien vähäinen itsenäisyys ja sananvapauden puuttuminen ovat esteenä tieteelle ja tiedolle. Osittain uskonto (islam) rajoittaa tiettyjen aihealueiden opettamista ja tutkimusta; evoluutioteoria ja seksuaalikasvatus (Näreaho, 2007).

Arabitutkimuksen ongelmia ovat myös luotettavien tilastojen puute, arabiaksi käännetyn kirjallisuuden ja tieteellisten julkaisujen vähäisyys (esim. vuonna 1995 arabimaissa 26,

Sveitsissä 1878 julkaisua). Suuri osa tutkimuksesta on soveltavaa tutkimusta. (Näreaho 2007)

Perustutkimusta tehdään vähän ja lisäksi ongelmana on arabitieteen epäinnovatiivisuus. Kehittyvillä aloilla (esim. molekyylibiologia) tutkimusta ei tehdä lainkaan. Tutkimukseen sijoitetaan hyvin vähän varoja, esim. 1990 – luvulla vain 0,2 % bruttokansantuotteesta, kun taas kehittyneissä maissa vastaava luku oli 2,5 – 5 %. Tiedonvälitys on arabimaissa autoritääristä, yksipuolista (eriäviä näkökantoja ei voi esittää), tieto on virallisesti ohjattua ja ”pyhää”. Tutkijat painottavat lisäksi arabimaiden erityisyyttä ja eivät ole kiinnostuneita teemoista, jotka eivät liity ”arabitodellisuuteen”. Arabitutkimuksessa ei ole toisen/ vieraan tutkimuksen perinnettä ja tämä haittaa vertailevan perspektiivin syntymistä asioihin. Myös yliopistojen ja tieteellisten tutkimuslaitosten itsenäisyys on puutteellista: lainsäädännössä ne ovat hallituksen kontrollin alaisina. Islam uskontona on osa arabien kansallista ja kulttuurista identiteettiä ja sinällään totuus, joka ei kaipaa tutkimusta. Islam on kokonaisvaltaisesti maailmankatsomus, joka säätelee sekä yksityisen että yhteiskunnallisen alueen arvoja (Näreaho, 2007).

Arabimaita ja Saudi – yhteiskuntaa, islamilaista kulttuuria on länsimaalaisittain melko vaikea ymmärtää, taustamme ja identiteettimme ovat kovin erilaisia. ”Länsimaalaisin silmilasein” varustettuna meidän ei kannata ratkoa muiden kulttuurien ongelmia tai ehdottaa niille kaikkialla sopivia ratkaisuja. Ajoittain nousee esille islamilaisessa maailmassa yhteiskunnallista keskustelua naisten asemasta, oikeuksista ja kohtelusta. Nuori ja uusi sukupolvi voi yrittää edistää uutta ajattelua kohti aiempaa parempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Arabimaissa ja monissa islamilaisissa yhteiskunnissa tasa-arvo ja demokratia ovat tuntemattomia ja määrittelemättömiä käsitteitä ja nainen on pysyvästi alempiarvoinen kuin mies. Kuitenkin Koraani kehottaa suhtautumaan naisiin lempeästi, kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti. ”Naisilla on sama oikeus miehiin nähden kuin miehillä on heihin, kuten on kohtuullista. Kuitenkin miehet ovat naisiin verrattuna korkeammassa asemassa” (Koraani 2: 228). Edellinen viittaa suojelutarpeeseen, eikä asemaan yhteiskunnassa tai työelämässä (Badawi 1997).

Meidän länsimaalaisten olisi hyvä muistaa, että tavallisina ja jokapäiväisinä pitämämme asiat voivat lähimmäisillemme muualla maailmassa olla vaikeita ja utopistisia. Lisäksi voimme ehkä ymmärtää muita kulttuureja erilaisesta ja uudesta näkökulmasta käsin.

Yhteenvedon voidaan todeta, että naisen asema islamissa on ristiriitainen. Islam asemoi uskontona naisia ja naiseutta, mutta se myös tuottaa islamin politiikkaa naiseuden kautta. Hunnun merkitys voidaan nähdä eräänä poliittisena islamin muotona. Tällöin naisen huntua nähdään ”islamin merkinä”. Naisen hunnun käyttö voi merkitä heille itselleen myös keinoa tuoda esiin poliittisia merkityksiä (Linjakumpu 1997).

Länsimainen kulttuuri tarkastelee usein islamia ja naisten asemaa tietyn katsantokannan mukaan: islam alistaa naisia. Naisen asema on kuitenkin hyvin erilainen kuin mitä länsimaissa on totuttu. Pakolainen – lehden artikkelissa (2004) todetaan, että islamia ja islamilaista maailmaa sekä sen tarkistelua tulisi rajata sekä suhteuttaa todellisuuskuvan rakentamiseksi niin, että Lähi – idän tilannetta suhteutetaan Pohjoismaiden/ Suomen sijaan Aasiaan tai Afrikkaan ja siellä vallitsevaan todellisuuteen (Hämeen – Anttila, 2004).

Länsimaiden näkökulma naisten asemasta islamilaisen kulttuurin parissa vaihtelee ja syynä tähän on yleensä tietämättömyys. Media antaa tietyn kuvan musliminaisten heikosta asemasta tietyissä arabimaissa; Saudi – Arabia, Afganistan. Näissä maissa naisten alistamisen kulttuuri on kuitenkin johdettavissa vanhoista heimoperinteistä, eikä islamista. Tyypillisesti vastaavanlaisilla alueilla myös muita uskontoja edustavilla heimoilla on samantapaisia naisia rajoittavia ja sortavia perinnäistapoja; ympärileikkaukset tai naisten liikkumavapauden rajoittaminen (naisilla ei ole oikeutta ajokorttiin Saudi – Arabiassa). Myös islamilaisessa maailmassa tällaiset tavat herättävät vastenmielisyyttä eivätkä ole yleisesti hyväksytyjä (Hämeen – Anttila 2004, 169 -172). Naiseus ja nainen ovat keskeisessä merkityksessä islamilaisessa kulttuurissa. Naiset ovat islamin mukaan vastuussa lasten kasvatuksesta ja perinteiden välittämisestä sukupolvilta toisille. Perhe on vahva yhteiskunnan perusyksikkö (Dahlegren 1999, 91).

Maahanmuuttajanaisten identiteetti on altis muutoksille. Akkulturoituminen aiheuttaa muutoksia omalle identiteetille. Identiteettiä ja omia arvoja etsitään. Lisäksi kulttuuriin ja uskontoon liittyviä arvoja ja rakenteita pohditaan ja jopa kyseenalaistetaan. Oma asema, perhe voivat olla muutoksen kohteena ja länsimaisen yhteiskunnan arvot ovat tavalla tai toisella läsnä elämässä – halutaan sitä tai ei. Islamissa pyritään etsimään totuutta. Näin kaikkia islamilaisiksi miellettyjä tapoja tai kulttuuria ei hyväksytä itsestään selvinä, vaan niitä kyseenalaistetaan.

7. Työelämän muutoksia viime vuosikymmeninä, työn määritelmä ja luterilainen etiikka suomalaisessa työkuulttuurissa

Verratessamme työelämää 70 -luvulta nykypäiviin voidaan todeta, että tietoyhteiskunnan kehitys ja globalisaatio ovat aiheuttaneet ehkä eniten muutoksia työelämään. Jatkuva kiire, stressi ja suorittaminen ovat lisääntyneet. Tulostavuu painaa ja asioita mitataan hyvin pitkälle rahalla. Osalle ihmisistä ei tunnu löytyvän sijaa yhteiskunnassa ja kaikille ei ole enää työtä tarjolla. Ihmisten pahoinvointi, työuupumus ja masennus länsimaissa ovat lisääntyneet. Ahkera työnteko ja koulutus eivät myös välttämättä tuo kohtuullista toimeentuloa ja menestystä elämässä, kuten aiemmin. Sosiaaliturvavapalvelujen käyttäminen työssä käyvien joukossa on lisääntynyt; osa-aikatyöstä tai matalapalkkatyöstä saatu korvaus ei riitä välttämättömiin elinkuluihin. Myös Siltalan mukaan keskeisimpiä seikkoja työelämän muuttumisessa ja kehittämisessä ovat mm. teknologian kehitys ja globalisaatio, jotka ovat muuttaneet työn luonnetta ja työn tekemisen tapoja kuin myös organisaatioita monin tavoin. Globaali kilpailu on lisännyt joustavuuden vaatimuksia niin organisaatioiden kuin työntekijöiden osalta ja työelämästä on tullut aiempaa huomattavasti enemmän markkinavetoista ja kilpailullista (Siltala, 2007).

Eri alojen ammattilaisia tutkittaessa merkittävimmitiksi työelämän muutoksiksi ovat nousseet: työn laaja-alastuminen, kiireen ja vaatimusten lisääntyminen, tekniikan kehittyminen sekä työuran epävakaa tulevaisuus ja epätyypilliset työsuhteet (määräaikaiset, osa-aikaiset työsuhteet, projektityöt ym.). Kansainvälistyminen on luonut myös paineita työntekijöiden kielitaitovaatimuksille; useissa työtehtävissä edellytetään suomen lisäksi ainakin englannin ja ruotsin taitoa ja muu kielitaito lasketaan eduksi. Lisäksi jatkuvasti kehittyvät tietoyhteiskunnan koulutusmuodot ja verkkopohjaiset oppimisympäristöt sekä monimuoto-opetus ovat vaikuttaneet eri alojen työnkuvaan. Myös työssä oppiminen ja elinikäisen oppimisen ideologiat ovat vallanneet ajattelua ja työntekijöitä kannustetaan, usein myös vaaditaan, osallistumaan jatkuvaan oppimiseen sekä itsensä kehittämiseen. Itse varsinaiseen ammattiin kasvaminen tapahtuu yleensä työpaikalla esimieheltä ja työtovereilta oppimalla sekä kokemuksen kautta. Sisäinen koulutus yrityksissä ja työelämässä on lisääntynyt (Siltala, 2007).

Korkeakoulutettujen suuri määrä Suomessa ei nykyään välttämättä ole taakaksi työllistymisestä, kun taas aiemmin oli melkein poikkeuksetta näin ja lapset sijoittuvat vanhempiaan korkeammalle statukselle yhteiskunnassa. Myös muodollinen koulutus/pätevyys ja tiettyihin tehtäviin sitoutunut ammattitaito ei vastaa nykyaikaisen tietotyön vaatimuksia. Yleisesti ottaen työntekijöiltä vaaditaan nykyään itsensä ylittämistä ja työpaikkansa lunastamista joka päivä. Muita vaatimuksia ovat lisäksi: joustavuus, muuntautumiskyky ja sopeutumiskyky, innovatiivisuus, epävarmuuden ja stressin korkea sieto, tulosvastuu, kiire, töiden paljous, kilpailuhenkisyys ja omista tarpeista tinkiminen työn vuoksi (perhe, vapaa-aika, harrastukset) ja hyvin pitkälle sitoutuminen työhön ja työnantajaan (Siltala, 2007).

Tarkisteltaessa työn vaihtosuhdetta rahaan, se tarkoittaa objektiivisimmillaan sitä, että kuinka paljon työtä on tehtävä ja millaisilla ehdoilla saadakseen ”säällisen elämän”. Säällinen elämä puolestaan tarkoittaa kohtuullista elintasoa, sopivasti työn jälkeen jäävää vapaa-aikaa ja myös voimia harrastuksiin sekä sosiaaliseen elämään. Mitä enemmän aikaa ja energiaa työ vaatii, sitä vähemmän ihmisarvoista ja itsesäästöistä elämää tästä vaihtokaupasta saa (Siltala, 2007).

Antiikissa ei tunnettu ”työn” käsitettä, joka olisi kattanut sekä raadannan elämän ylläpitämiseksi että itsensä toteuttamisen. Työn (ponos, labor) merkitys tarkoitti ponnistusta ja vaivaa, taakkaa, vaikeutta, koettelemuksia ja huonoja aikoja. Työn katsottiin orjuuttavan tekijänsä toisten tahtoon ja estävän häntä tavoittelemasta korkeampia tarkoituksia, kuten tunnustusta omalle persoonalleen. Antiikin aikoina siis työn katsottiin syrjäyttävän tekijänsä mielekkyyttä elämään antavista harrastuksista. Nykyään taas pidetään leipätyöstä ja taistelusta lakkaamista syrjäytymisenä. Ansiotyöstä on tullut identiteetin ja moraalien mitta. Vain palkkatyö osoittaa, että kuuluu oikeiden ihmisten joukkoon (Siltala, 2007).

Työssäkäynti on Suomessa hyvin latautunut ja arvotettu käsite, erityisesti maahanmuuttajien kohdalla. Työelämään osallistumisella mitataan maahanmuuttajien hyödyllisyyttä ja myös eräänlaista ”oikeutta” oleskella Suomessa. Maahanmuuttajien täytyy Suomessa oppia, että he ovat maahanmuuttajia ja erityisasemassa Suomessa. Tämä merkitsee kielen opiskelun lisäksi työhön pyrkimisen pakon sisäistämistä, avoimena olemista uusille tehtäville, valmiutta joustaa eri asioissa, tehdä mitä tahansa tarjottua työtä sekä opiskella jatkuvasti uutta. Naisten

yleisimmät työt Suomessa liittyvät heidän kulttuuriseen taustaansa ja sukupuoleensa. Näissä raja työn ja vapaa-ajan sekä työpaikan ja kodin välillä usein häviää. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 99)

Suomi on kautta aikain ollut hyvin työkeskeinen yhteiskunta ja usein yksilön saama arvostus/ yksilön ihmisarvo on ollut pitkälti riippuvainen työstä ja sen tuomasta statuksesta; palkkatyö on ollut väline hyvän elämän saavuttamiseksi Pohjoismaissa (Siltala, 2007).

Suomi on yksi Pohjoismaisista hyvinvointivaltioista, jossa toiminnan perustana on luterilaisuus. Luterilaisen etiikan mukaan korostetaan kaikkien vastuuta myös heikommista ja yhteiskunnan ja valtion tehtävänä on taata jäsenilleen perusturva ja hyvän elämän edellytykset. Yhteiskunnassa on peruseriaatteena ollut työn etiikka: ” ihminen on luotu tekemään työtä, kuten lintu on luotu lentämään (Martti Luther)”. Työ on kutsumus kaikille ja kaikki kunniallinen työ on arvokasta, samanarvoista ja pyhää. Työn tarkoitus on olla hyödyksi sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Luterilaisuus korostaa myös ahkeruutta ja yritteliäisyyttä, mutta kuitenkin niin, että kohtuus säilyy (Paarma, 2001)

Näistä lähtökohdista voidaan tarkistella asiaa: kuinka nykyisin suhtaudutaan tuhansiin ihmisiin, joille yhteiskunnalla ei ole tarjota työtä. Toteutuuko työttömien ihmisarvo ja eettinen kohtelu eri instansseissa? Millainen on musliminaisten asema Suomen työmarkkinoilla tätä taustaa vasten?

7.1 Työttömyys Euroopassa ja Suomessa vuonna 2014

Tilastokeskuksen julkaisemien tietojen mukaan työttömyysprosentti oli Euroopassa keskimäärin 10 % ja Suomessa maaliskuussa 2014 noin 9,1 %. Työttömyysprosentti oli noussut lähes vuoden takaiselta tasolta. Vähiten työttömiä euroalueella on Hollannissa 4,1 % ja Itävallassa vajaa 5 %. Eniten työttömiä taas on Latviassa noin 22 % ja Espanjassa noin 26,6 % sekä Kreikassa 28 % (Helsingin Sanomat 2014). Alueelliset erot ovat suuria myös Suomessa vaihdellen paikkakunnittain esimerkiksi Pohjois-Suomen tiettyjen alueiden noin 20 prosentin työttömyydestä Helsingin seudun 5,3 prosentin työttömyyteen (Tilastokeskus 2014). Euroopassa koulutus on usein yksi työttömien sijoituspaikka (Siltala 2007, 20).

Työttömyys vaikuttaa monella tavalla ihmisiin. Työttömyyden vaikutukset ovat sekä taloudellisia, sosiaalisia, psyykkisiä että myös kulttuurisia. Työttömyys murtaa ihmisten itsekunnioitusta, vaikuttaa ajankäyttöön ja asemaan sekä perheessä että yhteiskunnassa yleensä negatiivisesti. Osa nuorista työttömistä syrjäytyy yhteiskunnasta täysin, tämä koskee myös maahanmuuttajanuoria vielä todennäköisemmin kuin alkuperältään suomalaistaustaisia nuoria. Arvio syrjäytyneistä nuorista Suomessa vuonna 2009 oli noin 20 000.(Jahola 1995)

Pitkittyessään työttömyys, taloudellisen ahdingon lisäksi, johtaa usein masentuneisuuden pitkittymiseen, itsetunnon heikkenemiseen, frustraatioon ja arkuuteen sosiaalisissa suhteissa. Myös päihderiippuvuus, rikollisuus, jengiytyminen, itsemurha-ajatukset ja aggressiivisuus ovat mahdollisia. Työttömyys laskee yksilön tyytyväisyyttä elämään ja useinkaan työttömyyteen ei totuta. On arveltu, että suureen osaan ihmisistä työttömyys jättäisi ”pysyvät jäljet” ja he eivät koskaan toipuisi täysin ennalleen. Onneksi kuitenkin nykyään suhtautuminen työttömyyteen on muuttunut esimerkiksi 80- 90- luvulta, jolloin sitä pidettiin laiskuuden tai välipitämättömyyden merkinä. (Jahola 1995) Työttömyyden jälkeiseen hyvinvointiin vaikuttaa olennaisesti se, mihin tai millaisiin ratkaisuihin työttömyys päättyy. Parhaimpia ratkaisuja ovat olleet selkeät ja pitkäkestoiset ratkaisut. Kaikkein vähiten hyötyä on esimerkiksi lyhyistä koulutusjaksoista ja ”pätkätöistä” (Jahola 1995).

7.2 Toimenpiteitä työttömyyden ratkaisemiseksi

Inhimillisen pääoman teorian mukaan koulutus on yksi tärkeimmistä ihmisen työmarkkina- asemaan vaikuttavista tekijöistä. Maahanmuuttajalla koulutuksen hankkimispaikka, - aika ja koulutuksen sisältö ovat merkittäviä tekijöitä työmarkkina-arvon mittaamisessa. Henkilön entisillä tiedoilla ja taidoilla on oma merkityksensä ja käyttöarvonsa sen mukaan, onko niillä vaihto- tai käyttöarvoa uudessa asuinmaassa. Koulutuksen ja eri puolilla maailmaa hankittujen tutkintojen vertailu on varsin hankalaa ja näin ollen on helpompaa arvioida yksilön tietoja ja taitoja, jos koulutus on hankittu sen hetkessä kotimaassa. Koulutusta ei myöskään kyetä täydellisesti hyödyntämään, jos maahanmuuttajalla ei ole tarpeellista kielitaitoa uudessa asuinmaassa. Asuinmaassa hankitun koulutuksen ja tutkinnon avulla kielitaito paranee ja paikallisesti tarvittava inhimillinen pääoma kasvaa. Kuten myös sosiaalinen ja taloudellinen asema (Forsander 2002, 184).

Lisääntyneeseen työttömyyteen ja sen hoitoon on yritetty kehittää erilaisia ratkaisuja. Suomalainen yhteiskunta tarjoaa vielä melko hyvin koulutusta ja koulutuspalveluja työttömille nuorille ja aikuisille. Työvoimahallinnon sivuilla (www.mol.fi) on listattu työvoimapolitiittiset koulutukset, joihin kaikki työttömät voivat hakea. Koulutuksia on monenlaisia lyhyistä kursseista muutaman vuoden kestäviin koulutuksiin. Näiden koulutusten avulla voi hankkia itselleen täysin uuden ammatin, täydentää entistä tai hankkia tietoa erilaisista vaihtoehtoista koulutuksessa ja työelämässä (ohjaava koulutus). Ohjaavat koulutukset ovat luonteeltaan hyvin pitkälle yksilön ohjaamista ottamaan vastuuta omasta elämästään ja kehityksestään. Ohjaavan koulutuksen luonne on melko pitkälle sosiaalityön kaltaista ja kouluttaja joutuu asioimaan usein työvoimaviranomaisten, sosiaalitoimen ja jopa poliisin kanssa. Ohjaavien kouluttajien koulutustausta liittyy usein psykologiaan, kasvatustieteisiin tai sosiaalitieteisiin.

Entinen työministeri (2009 -2011) Anni Sinnemäki kehitti jo uransa alkupuolella tammikuussa 2010 uuden järjestelmän Suomeen: korkeakoulututkintoja voi nyt myös suorittaa ansiosidonnaisen päivärahan turvin, jos tämä edistää työnhakijan sijoittumista työmarkkinoille. Aiemmin tämä ei ollut mahdollista, vaan ansiosidonnainen päiväraha oli sidottu lähinnä perustutkintoihin, ammattitutkintoihin ja erityisammattitutkintoihin. Tällöin ns. korkeampi koulutus; ammattikorkeakoulu- ja korkeakoulututkinnot jäivät tämän ulkopuolelle. Kyseessä on siis merkittävä uudistus. Muita toimenpiteitä työllisyyden lisäämiseksi ovat: kuntouttava työtoiminta, tällöin vajaakuntoinen työnhakija yritetään saada kuntoutuksen kautta takaisin työmarkkinoiden käyttöön. Samalla periaatteella toimivat myös ns. sosiaaliset yritykset. Lisäksi pitkäaikaistyöttömien kuntoutumismahdollisuuksia ja eläke-edellytyksiä arvioidaan aiempaa huolellisemmin. (Työministeriö 2003)

Verotuksen kautta ja erilaisten työnantajien maksamien sosiaaliturvamaksujen helpottamisella tai poistamisella yritetään alentaa yritysten työllistämiskynnystä. Lisäksi kyseeseen voivat tulla palkkatuki yrityksille tms. Myös aktiivisella työvoimapolitiikalla ja yhteistyön lisäämisellä julkisen työvoimapolitiikan toteutuksella yritetään parantaa työllisyyttä. Nuorille työnhakijoille, maahanmuuttajille ja vajaakuntoisille järjestetään työpajatoimintaa, jolloin tekemisen kautta (learning -by doing) voidaan oppia uusia asioita (suomen kieltä) tai uusi ammatti. Myös osuuskuntatoimintaa ja esimerkiksi yrittäjäkursseja järjestetään työttömille (Työministeriö 2003).

8. Maahanmuuttajien osallistuminen koulutukseen Suomessa

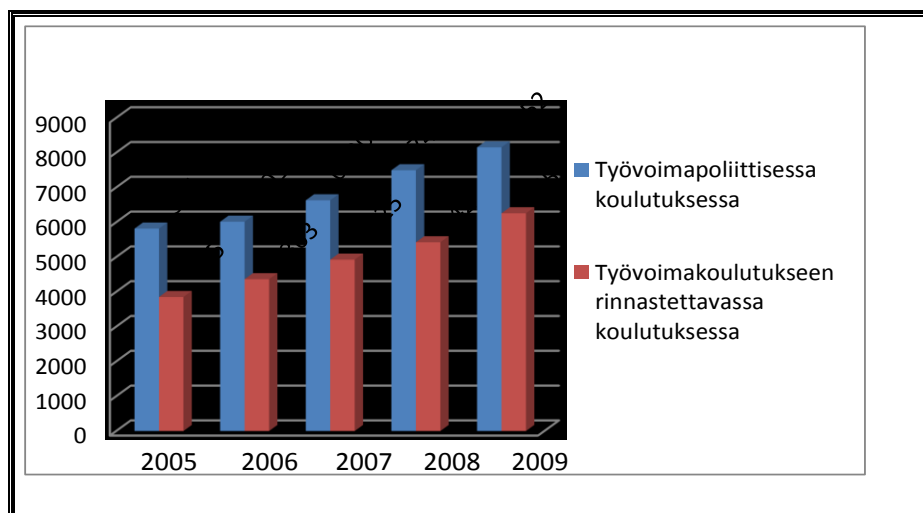
Tarkat koulutustiedot ja koulutukseen osallistumistiedot ovat maahanmuuttajien osalta melko epävarmoja, koska osa saapuu maahan työluvalla, eivätkä he näin ollen ole työvoimatoimistojen asiakkaita. Lisäksi koulutusjärjestelmät ovat erilaisia eri puolilla maailmaa ja koulutusaste voi Suomessa rekisteröityä tuntemattomaksi. Tilastokeskuksen rekisteritietojen mukaan maahanmuuttajissa on hieman enemmän korkeakoulutettuja, huomattavasti vähemmän keskiasteella koulutettuja ja huomattavasti enemmän heikosti koulutettuja tai kouluttamattomia kuin koko Suomen väestön joukossa. (Forsander, 2003.)

Maahanmuuttajat osallistuvat Suomessa kotoutumiskoulutukseen, ammatilliseen koulutukseen valmistavaan koulutukseen ja ammatilliseen peruskoulutukseen sekä oppisopimuskoulutukseen vilkkaasti ja näistä on saatavilla selkeitä tilastoja. Sen sijaan korkea – asteen koulutus edellyttää maahanmuuttajilta erittäin hyvää suomen, ruotsin tai englannin kielen taitoa ja osallistuminen on vähäisempää kuin muuhun ammatilliseen koulutukseen. Tilastointi on ongelmallista myös sen vuoksi, onko kyseessä tutkinnon rinnastaminen entiseen, lisäkoulutus ja tutkinnon päivittäminen, aloitetaanko tutkinto kokonaan alusta, tai onko kyseessä Suomessa tilapäisesti oleskeleva ulkomaalainen opiskelija.

Etnistä alkuperää ei Suomessa ole perinteisesti kelpuutettu väestön luokittelun perusteeksi ja sitä ei siis Suomen väestörekisterijärjestelmässä ja erilaisissa tilastoissa kirjata, toisin kuin esimerkiksi angloamerikkalaisissa maissa. Näin ollen Suomen vähemmistöjen lukumäärästä ei ole esittää varmoja lukuja. Etnisyys on osoittautunut luokitteluja kaihtavaksi asiaksi ja sitä on vaikea rajata tiettyihin kategorioihin (Forsander, 2001). Tarkkoja tilastoja musliminaisten osallistumisesta koulutukseen tai työelämään on näin vaikea esittää tai löytää.

Musliminaiset kuten kaikki muut maahanmuuttajat aloittavat koulutukseen osallistumisen suomalaisessa yhteiskunnassa kotoutumiskoulutuksella. Tämä on tarkoitettu ensisijaisesti työttömille työnhakijoille. Kotoutumiskoulutukseen piiriin eivät välttämättä siis kuulu kotiäidit, jotka eivät ole ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi. Kotoutumiskoulutuksen lisäksi maahanmuuttaja voi osallistua ennen ammatillista peruskoulutusta valmistavaan koulutukseen, jonka laajuus voi olla 20 – 40 opintoviikkoa. Tätä on järjestetty vuodesta

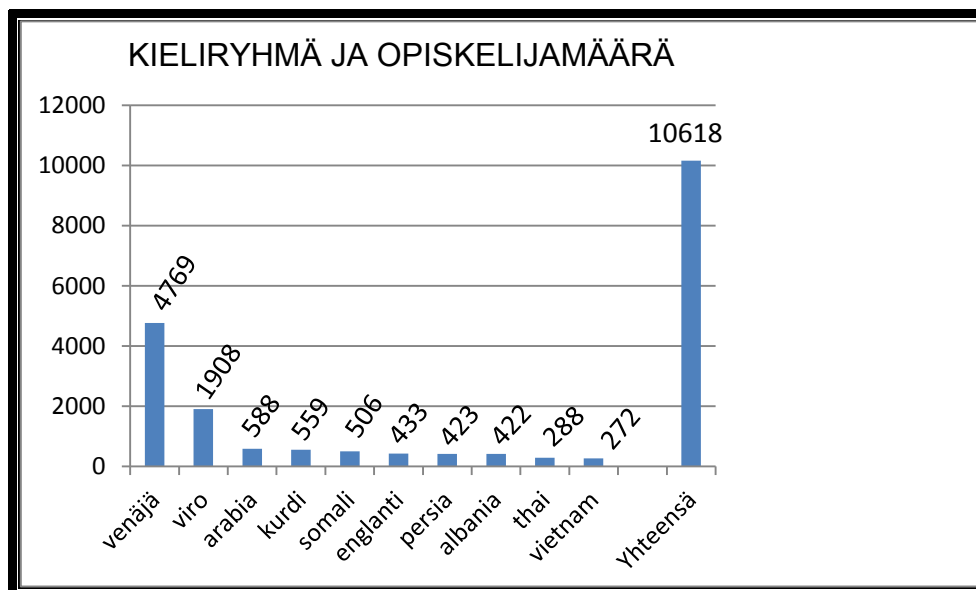
1999 lähtien. Valmistava koulutus voi toimia yleisenä valmistavana koulutuksena ammatilliseen koulutukseen tai se voi olla alakohtaista valmistavaa koulutusta. Koulutukseen kuuluu vähintään kahden alan ammatilliseen opiskeluun tutustuminen. (OPH 2011, 23)

Kuva 1. Aikuisten maahanmuuttajien koulutus Suomessa työvoimapolitiittisten ja niihin rinnastettavien koulutusten osalta (Opetushallitus 2011, 3,23).

Maahanmuuttajien määrät kotoutumiskoulutuksessa ja rinnasteisessa koulutuksessa vuosina 2005 – 2009. Rinnasteinen koulutus voi olla myös korkeakouluissa ja yliopistoissa suoritettavia opintoja tai tutkintoja.

Tilastotietojen mukaan maahanmuuttajien määrä haettaessa ammatilliseen peruskoulutukseen sekä hyväksytyjen määrä on kymmenessä vuodessa lähes kaksinkertaistunut. Keväällä 2008 siirryttiin sähköiseen yhteishakuun, jolloin hakijamäärä kohosi huomattavasti. Kaikkiaan hyväksytyjä vieraskielisiä opiskelijoita oli tuolloin 13 305. Keväällä 2009 hakijamäärä kasvoi jälleen reilusti: noin 17 prosenttia. (Opetushallitus 2011, 19- 21)

Kuva 2. Ammatillisen peruskoulutuksen vieraskieliset opiskelijat vuonna 2008.

(Opetushallitus 2011, 3, 17)

Kaikista vieraskielisistä opiskelijoista Uudellamaalla opiskeli 43 prosenttia. Naiset ja miehet jakaantuivat opiskelijoina melko tasaisesti: vuonna 2008 ammattikoulutuksessa naisten osuus oli 52 prosenttia. Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa naisia oli 49 prosenttia, mutta näyttötutkintoina suoritettavassa koulutuksessa naisten osuus oli 57 prosenttia. Ammattitutkintoa ja erikoisammattitutkintoa suorittavista opiskelijoista naisia oli molemmissa puolet. (Opetushallitus 2011, 19 -21.)

Vieraskielisten määrän kasvu näkyy ammatillisessa koulutuksessa erityisesti oppisopimuksena toteutettavassa koulutuksessa. Oppisopimusten määrä on kasvanut vieraskielisten osalta yhteensä 122 prosenttia vuodesta 2005 vuoteen 2008 eli 1 372 opiskelijalla. Kasvu on keskittynyt seuraaville aloille: tekniikka ja liikenne (217 %) matkailu- ravitsemis- ja talousala (112 %), yhteiskuntatieteet, liiketalous ja hallinto (103 %) sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala (97 %). Opiskelijamäärien laskua on tapahtunut luonnonvara – ja ympäristöalalla sekä luonnontieteissä. Suhteessa koko opiskelijamäärään vieraskielisten osuus on vuosien 2005 – 2008 kasvanut 2,2 prosentista 3,6 prosenttiin.

Eniten vieraskielisiä opiskelijoita vuonna 2008 oli matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla (9,2 %). Kaikkiaan vieraskielisiä opiskelijoita verrattaessa koko opiskelijamääriin vuonna 2008 oli 4,8 prosenttia. (OPH 2011, 19-21.)

8.1 Maahanmuuttajien suuntautuminen työmarkkinoille

Työn saaminen on Suomessa tällä hetkellä vaikeaa niin suomalaisille kuin täällä asuville maahanmuuttajille, joille se on todellinen ongelma. Eräs turhautunut maahanmuuttaja valittaa:

”Jos minulla ei ole Suomessa työpaikkaa, olen sosiaalipummi. Jos minulla taas on työpaikka, vien sen siinä tapauksessa suomalaiselta.”

Tämä on kytköksissä siihen, että suomalaisessa kulttuurissa työnteko on perinteisesti liittynyt toimeentulon lisäksi ihmisen identiteettiin. Suomalaisessa kulttuurissa, johon koulutus ja työelämä myös liittyvät, keskeisiä seikkoja ovat pärjääminen, itsellisyys ja selviäminen. Käsitteet pärjääminen ja selviäminen liittyvät 2000 – luvulla suomalaisilla työmarkkinoilla 1990 – luvun lamaan, joka synnytti määräraikaisten ja pätkätyösuhteiden markkinat. Myös 2000 – luku on ollut täynnä globaaleja ja rakenteellisia muutoksia, joiden seurauksena teollisuutta on siirretty Suomea halvemman tuotannon maihin ja julkista sektoria on voimakkaasti järjestetty uudelleen sekä tehostettu. Pärjääminen työelämässä tarkoittaa siis tällä hetkellä yleensä työhön pääsemistä ja onnistumista pysyttelemään siellä.

Monissa vahvoissa hyvinvointivaltioissa, kuten Hollannissa, Tanskassa, Ruotsissa ja Suomessa maahanmuuttajien työttömyysaste pysyttelee noin kolme kertaa muuta väestöä korkeampana (Forsander 2000). Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan ulkomaalaisten työllisyysaste oli vuoden 2011 lopussa 53,3 %. Työttömyysasteessa on suuria eroja eri kansalaisuusryhmien välillä: erityisen korkea luku on Afganistanin, Irakin, Iranin, Marokon ja Somalian kansalaisilla. Parhaiten suomalaisille työmarkkinoille työllistyvät pohjoismaalaiset, virolaiset ja myös muut eurooppalaiset. Lisäksi alueelliset erot Suomen sisällä ovat suuria. Korkeimmat työllisyysasteet ovat Ahvenanmaalla (72,9 %), Etelä – Pohjanmaalla (59,9 %) ja Satakunnassa (57,6 %). Kun taas korkeimmat työttömyysluvut ovat Lapissa ja Kainuussa (63,1 %) ja Pohjois-Karjalassa (62,2 %).

Erityisesti huomattavaa on, että naisista työvoiman ulkopuolelle on tilastoitu 17,9 % (Tilastokeskus, Helsinki 18.12.2012).

8.2 Musliminaiset työmarkkinoilla Suomessa

Toisin kuin suurimmassa osassa Euroopan maita Suomen maahanmuuttopolitiikka ei ole perustunut työvoiman tarpeeseen. Suomesta on lähdetty muihin maihin työhön, mutta Suomeen on tullut vähän maahanmuuttajia työn vuoksi. Nykyään kuitenkin suomalaisen monikulttuurisuus- ja kotoutumispolitiikan keskeisin elementti on se, että maahanmuuttajia tuetaan integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan työn avulla. Näin ollen puhutaan maahanmuuttajien työmarkkinaosallisuudesta. Maahanmuuttajat on haluttu integroida yhteiskuntaan työn ja työmarkkinoiden kautta ideologisten ja yhteiskuntamoraalisten syiden vuoksi. (Katisko 2011).

Työmarkkinaintegraation kautta pyritään myös ehkäisemään kantaväestön kielteisiä asenteita maahanmuuttajia kohtaan ennakolta. Toisaalta taas jos todellisia työllistymismahdollisuuksia ei ole, on myös puhe kotoutumisesta ja integraatiosta suomalaiseen yhteiskuntaan turhaa. Tämä merkitsee sitä, että työllistymisestä muodostuu toimeentulon ja kotoutumisen kynnyskysymys, varsinkin nyt taloudellisen taantumana myötä, kun työn merkitys hyvinvoinnin lähteenä on kasvanut Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa sosiaaliturvan rakenteellisten heikennysten ja muutosten vuoksi. Suomi ja muut Pohjoismaat ovat työsidonnaisia ja individualistisia yhteiskuntia, joissa ihmisen asema yhteiskunnassa määräytyy hänen työmarkkina- aseman kautta, eikä suvun, omaisuuden tai lapsiluvun kautta. (Forsander, 2003, Katisko 2011, 31.)

Viime aikoina on myös korostettu vastikkeellista ja velvollisuuksiin perustuvaa aktiivista kansalaiskäsitystä, jolloin erilaiset sosiaalietuudet olisivat vastikkeellisia ja edellyttäisivät pakollista osallistumista jonkinlaiseen työhön tai koulutukseen niin kantaväestölle kuin maahanmuuttajille. Aktiivisen kansalaisuuden pohdinnoissa on kritisoitu aktivointikäytäntöjä ja todettu niiden edustavan uudentyyppistä paternalismia, holhoavuutta. Toimeentuloturvaan on liitetty toistuvasti työhön velvoittavia ehtoja, joiden toteutumista viranomaiset seuraavat ja valvovat sopimusten ja erilaisten aktivointisuunnitelmien avulla.

Suomalaista sosiaaliturvajärjestelmää ja hyvinvointimallia rakennettiin toisen maailmasodan jälkeen 1980-luvulle saakka palkkayhteiskunnan periaatteella: kaikki aikuiset ovat kokopäivätoimisessa palkkatyössä. Sosiaalista kansalaisuutta ja palkkatyön normaaliutta vahvistettiin samoilla toimilla. Täystyöllisyyteen sisältyi ajatus yksilön oikeudesta työhön. Sosiaaliturva ja etenkin eläkejärjestelmä painottui ansiosidonnaiseksi ja ne tukeutuivat palkkatyöllä elämisen malliin ja työmarkkinaliikkuvuuteen. Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä ”tunnistaa” huonosti yksilöön kohdistuvia uusia ja erilaisia riskejä: yksinäisyys, pakolaisuus, maahanmuuttajuus, siirtolaisuus... Universalistinen oletus on ajatus ihmisten samanlaisuudesta, jolloin ei huomioida ihmisten eroja eri elämäntilanteissa ja tarpeissa (Katisko 2011, 32).

Naisten kokopäivätoiminen työnteko on Suomessa yleisempää kuin missään muualla Euroopassa ja ”naisen normaalius” perustuu oletukseen, että on hyväksyttävää ja tavoiteltavaa yhdistää kokopäivätoiminen työnteko ja perheestä huolehtiminen. Nämä arvot siis kertovat sen, mitä pidetään suotavana ja tavoiteltavana kotoutumisen tilana myös maahanmuuttajalaisille. (Forsander, 2003.)

Korkea työttömyys rasittaa maahanmuuttajia, jotka ovat saapuneet Suomeen pakolaisina ja muiden kuin työperusteisten syiden vuoksi. Erityisesti pakolaisten kohdalla kotimaassa kesken jääneen koulunkäynnin takia oman äidinkielen luku- ja kirjoitustaito on heikko sekä puutteellinen ja tämä vaikeuttaa suomen/ ruotsin kielen opiskelua ja myöhemmin myös ammatillisia opintoja. Osa pakolaisista tulee Suomeen jopa täysin luku- ja kirjoitustaidottomana. Ilman toimivaa luku- ja kirjoitustaitoa elämä Suomessa ja työllistyminen on vaikeaa. Kielitaito mahdollistaa oman ammattitaidon hyödyntämisen sekä erilaisen jatko- ja täydennyskoulutuksen. Nämä seikat puolestaan vaikuttavat työtehtävien muotoutumiseen, uralla etenemiseen ja työpaikan säilyttämiseen. (Forsander 2002).

Koulutuksen lisäksi työllistymiseen vaikuttavia tekijöitä ovat: kulttuurintuntemus, kulttuurien väliset erot, oma aktiivisuus työnhaussa, erilaiset verkostot, yleinen työllisyys- ja taloustilanne, työnhakijan tausta, asuinaika Suomessa, muodollinen pätevyys ja todistukset, työkokemus, monitaitoisuus, yhteistyökyky, sosiaaliset taidot, onni työnhaussa ja työnhaun ajoitus, kilpailutilanne työmarkkinoilla, diskriminointi ja ennakkoluulot sekä asenteet.

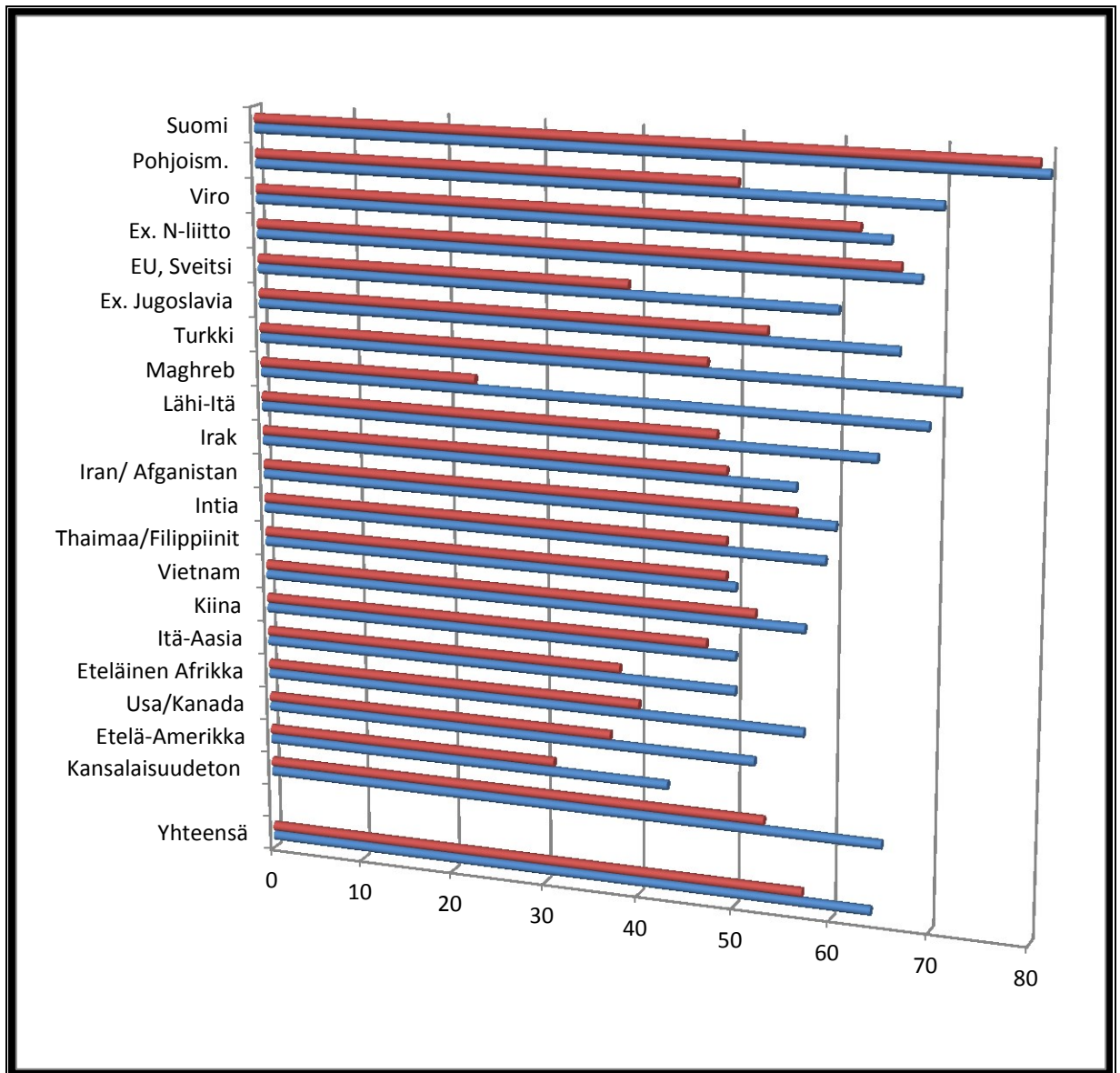
Kulttuuriset ja sosiaaliset taidot korostuvat palvelusektorin laajenemisen, tiimityöskentelyn yleistymisen ja teollisuustuotannon uudelleenorganisoinnin kautta (Forsander 2002, 277).

Monella maahanmuuttajalla saattaa olla akateeminen tutkinto suoritettuna kotimaassaan ja jopa suomalainen tutkinto, mutta kaikesta huolimatta työmarkkinoille pääsy on hankalaa (Vesterinen 2002, 8). Lisäksi pakolaiset voivat olla vajaakuntoisia pyrkiessään työmarkkinoille aiempien traumaattisten kokemusten vuoksi. Pakolaisten tie suomalaisille työmarkkinoille voi olla pitkä prosessi, jossa kielitaidon oppimiselle ja parantamiselle on varattava aikaa. Kotimaan ja uuden asuinmaan välinen kulttuurinen etäisyys vaikuttaa myös maahanmuuttajien työllistymiseen; joten tämä voi selittää länsimaalaisten parempaan työllistymiseen Suomessa kuin pakolaisten.

Kielitaidon lisäksi tärkeää on myös muiden työelämässä tarvittavien valmiuksien kartuttaminen ja oppiminen. Suomen kieli koetaan usein myös melko vaikeaksi oppia. Lisäksi voi käydä niin, että pakolaiset työllistyvät vain oman etnisen ryhmänsä pariin esimerkiksi tulkeiksi, kouluavustajiksi tai oman uskonnon ja äidinkielen opettajiksi. Tämä tulee ilmi erityisesti somalialaisten parissa, joiden on ollut hyvin vaikeaa työllistyä muualle kuin julkiselle sektorille päiväkoteihin, sairaaloihin, vanhustenhuoltoon ja terveyskeskuksiin (Paananen 1999, 94).

Maahanmuuttajanaisten työmarkkina- asema ei radikaalisti poikkea maahanmuuttajamiesten työmarkkina- asemasta ja molemmat ovat keskimäärin melko marginaalisessa asemassa suomalaisilla työmarkkinoilla. Selkein ero on naisten ja miesten välillä eri sukupuolien kuuluminen työvoimaan. Maahanmuuttajanaisten osallistuminen työmarkkinoille on huomattavasti vähäisempää kuin miesten, tosin eri kansallisuuksien väliset erot ovat huomattavat. Naisten alhaiseen osuuteen työvoimasta on useita syitä: pakolaisnaisilla perheet ovat usein suuria ja äiti jää kotiin hoitamaan lapsia. Maahanmuuttajien ikärakenne poikkeaa suomalaisista siinä, että he ovat keskimääräistä nuorempia ja parhaassa hedelmällisessä iässä. Ikärakenteen lisäksi kielitaito, puutteellinen tai Suomeen sopimaton koulutus ja työnsaannin vaikeudet selittävät vähäistä osuutta työvoimasta. (Forsander. 2003.)

Tarkistelllessamme työvoiman osuutta seuraavasta kahdesta taulukosta voimme ainoastaan olettaa musliminaisista tiettyjä määriä mm. kansallisuuden mukaan.

Kuva 3. Työvoimaosuudet prosentteina vuonna 1997 kansalaisuusryhmittäin: työssä olevat naiset punaisella, kokonaistyövoima sinisellä värillä. (Työpoliittinen aikakauskirja 2003, 67)

Ikärakenne ja työnsaannin vaikeudet selittävät sitä, että maahanmuuttajien joukossa on enemmän opiskelijoita kuin koko väestön keskuudessa. Koulutustiedot ovat maahanmuuttajien osalta epävarmoja ja puutteita esiintyy niillä, jotka ovat tulleet Suomeen työluvalla. Tilastokeskuksen mukaan maahanmuuttajanaisten koulutus rakenne noudattaa yleiseurooppalaista trendiä niin, että erityisesti nuorten naisten koulutus on parempi kuin miesten. Poikkeuksen tähän muodostavat pakolaiset ja kehitysmaista tulleet naiset. Heidän

joukossaan on paljon huonosti koulutettuja tai kouluttamattomia sekä täysin luku- ja kirjoitustaidottomia. Tämä heijastelee naisten asemaa ja mahdollisuuksia lähtömaissa. (Forsander 2003)

8.3 Tutkimustuloksia

Olen tutustunut aineistoon ja tehnyt siitä johtopäätöksiä melko pitkällä aikajanelalla: vanhimmat kertomukset ovat 90 – luvun alusta ja uusimmat vuodelta 2014. Luokittelin aineistosta haastateltujen taustatiedot, siviilisäädyn, lapsiluvun, aiemmat kokemukset, jotka mahdollisesti vaikuttavat elämään Suomessa, lähtömaan koulutustilanteen, opinnot Suomessa, osallistumisen työelämään lähtömaassa sekä nykyisen tilanteen koulutuksen ja työelämän suhteen sekä jatkosuunnitelmat.

Käytettyjen haastattelujen ja materiaalin perusteella tutkimustuloksina ilmenee seuraavaa: tutkittavien henkilöiden ikäjakauma vaihteli haastattelun tekemisen hetkellä 23 ja 42 vuoden välillä. He olivat oleskelleet Suomessa hyvin vaihtelevia aikoja; osa oli saapunut Suomeen jo 90 – luvun alussa ja osa 2000 – luvulla.

Suurin osa heistä oli naimisissa. Naimattomia oli kaksi henkilöä ja kihloissa yksi. Suomalaisen kanssa naimisissa oli kaksi henkilöä ja yksi kihloissa. Naisten lapsilukumäärä vaihteli niin, että kaksi oli lapsettomia ja muilla oli kaksi – yksitoista lasta. Naisten kansallisuudet jakautuivat seuraavasti: seitsemän heistä oli somaleja, yksi turkkilainen, yksi irakilainen, yksi albanialainen, yksi suomalainen ja yksi Kosovon albaani. Yksi henkilö oli syntynyt Suomessa, muut olivat tulleet Suomeen pakolaisina joko lapsina; kolme henkilöä, tai aikuisina. Lapsena Suomeen saapuneet olivat oppineet suomen kielen koulussa ja he olivat käyneet suomalaisen peruskoulun sekä lukion. Kaikki muut paitsi yksi henkilö oli aloittanut elämän Suomessa täysin nollasta: heillä ei ollut mitään muuta kuin hieman vaatteita ja henkilökohtaisia tavaroita. Osalla matkakassa, säästöt ja omaisuus oli kulunut matkan eri vaiheissa jokapäiväiseen elämään ja matkustamiseen. Osa oli ryöstetty matkan aikana; jopa musliminaisten käyttämä hunttu ja vaatetus oli varastettu. Tullessaan Suomeen he eivät tienneet Suomesta juuri mitään eivätkä osanneet yhtään kieltä. Ensimmäinen asunto oli yleensä pakolaiskeskuksessa. Tällaisia ovat olleet usealla paikkakunnalla esimerkiksi vanhat sairaalat ja mielisairaalat, jotka on muutettu pakolaiskeskuksiksi.

Suurimmalla osalla tutkittavista oli taustalla erittäin traumaattisia kokemuksia sekä kotimaastaan että Suomesta: pakolaisuutta, väkivaltaa, raakuutta ja epävarmuutta. Raskaat kokemukset olivat jatkuneet myös Suomessa rasismien kokemuksina ja lapsina maahan tulleilla koulukiusaamisena ja väkivaltana.

Tutkittavien henkilöiden koulutustausta heidän saapuessaan Suomeen vaihteli. Yksi heistä oli täysin luku- ja kirjoitustaidoton. Suurimmalla osalla heistä oli jonkun verran peruskoulutusta ja ainakin kohtuullinen luku- ja kirjoitustaito. Tarkkoja tietoja heidän aiemmasta koulutustaustasta ei ollut saatavilla. Yhden henkilön vanhemmat olivat akateemisesti koulutettuja perheen saapuessa Suomeen. Kaikkien paitsi yhden koulutustausta ja – taso oli kohonnut huomattavasti Suomessa, vaikka yksi heistä toteaa, että ulkomaalainen joutuu tekemään aina enemmän töitä pärjätäkseen Suomessa kuin suomalaiset. Yksi henkilö oli oppinut auttavasti lukemaan ja kirjoittamaan Suomessa. Korkeakoulututkinto oli kaikkiaan viidellä henkilöllä. Yksi suunnitteli pyrkivänsä opiskelemaan psykologiaa yliopistoon äitiysloman jälkeen. Yksi henkilö opiskeli parhaillaan sairaanhoitajaksi. Kahdella henkilöllä oli keskiasteen koulutus ja kahden henkilön jatko – opinnoista ei ole tietoa.

Suomeen kotoutumista hidastuttivat lähes kaikilla yksinäisyys, tunne suomalaisten kylmästä ja torjuvasta suhtautumisesta maahanmuuttajiin ja erityisesti muslimeihin, ikävä kotimaahan, epävarmuus sukulaisten ja perheen kohtalosta, kielitaidottomuus, ilmasto ja erityisesti pimeys. Suomalainen kulttuuri koetaan usein jopa liian individualistiseksi: suomalaiset ovat yksinäisiä ja varovat puuttumasta toisten elämään. Tämä aiheuttaa ahdistusta ja masentuneisuutta. Suomalaisten pitäisi monen mielestä auttaa ja tukea nykyistä enemmän toisiaan. Kun elämä Suomessa on vakiintunut uomiinsa, koetaan Suomi usein kuitenkin turvalliseksi ja hyväksi maaksi elää, asua sekä opiskella. Suomalaista koulutusjärjestelmää, erityisesti aikuisten ja naisten osalta, on näihin aikoihin saakka pidetty hyvänä.

Tarkistellesamme suomen kielen opiskelua ja kotoutumiskoulutusta voidaan todeta, että aikuisina Suomeen tulleista suomen kielen kurssit maahanmuuttajille ja kotoutumiskoulutuksen Suomessa oli suorittanut kuusi henkilöä. Aiempaa työkokemusta oli kaikkiaan kahdeksalla henkilöllä ja yhdellä ei ollut lainkaan työkokemusta kotimaastaan tai Suomesta. Tällä hetkellä työttömänä tai työvoiman ulkopuolella oli kaikkiaan viisi henkilöä. He olivat joko kotiäitejä tai äitiyslomalla. Työssä oli kaikkiaan kuusi henkilöä. Työssä käyvät

toimivat enimmäkseen sosiaali- ja terveysalalla sekä maahanmuuttoon liittyvissä tehtävissä: erikoissairaanhoidtajana ja erilaisissa asiantuntijatehtävissä, mm. Evirassa, opetustehtävissä, pakolaisohjaajana, tulkkina ja yksi henkilö poikkeuksellisesti valokuvamallina. Viidellä heistä oli useampi kuin yksi työtehtävä samanaikaisesti. Yhdellä henkilöllä oli kaikkiaan viisi eri ammattia (nuoriso- ja vapaa – ajan ohjaaja, alaikäisten pakolaisten kotoutumisohjaaja, tulkki, kampaaja, yrittäjä). Lisäksi hän oli työskennellyt myös projektityöntekijänä. Kahden henkilön ura on ollut jatkuvasti nousujohteinen. Toisella hänen ammattinsa edellyttämän työn lisäksi hänet oli ylennetty naisten ja ihmisoikeusliiton asiantuntijaksi, joissa tehtävissä hän edelleen toimii. Työnsä myötä hän on myös solminut runsaasti kontakteja erilaisiin päättäjiin sekä ulkomailla että Suomessa. Sama pätee myös toiseen it- alalla työskentelevään henkilöön, jonka on huomionut aiemmin jo presidentti Tarja Halonen. Myös BBC on tehnyt hänestä haastattelun. Molemmat henkilöt on valittu lisäksi Suomessa vuoden pakolaisnaisiksi. Heillä molemmilla on myös runsaasti luottamustehtäviä.

Muista jatkosuunnitelmista koulutuksen ja työn suhteen osalla unelmana oli opiskella vielä lisää Suomessa ja sijoittua työelämään. Tulevaisuus oli täysin avoin viidellä henkilöllä. Luku- ja kirjoitustaidoton henkilö unelmoi oppivansa kirjoittamaan ja lukemaan suomea sujuvasti. Tällä hetkellä lukeminen ja kirjoittaminen tuntuvat hänestä työläiltä. Jos hän lukee ja kirjoittaa nykyistä paremmin, hän mielestään voisi saada jotakin työtä Suomesta. Yksi henkilö, joka oli koulutukseltaan filosofian maisteri, suunnitteli väitöskirjan tekemistä.

Vastausta kysymykseen korreloiko lapsiluku musliminaisen sijoittumista koulutukseen ja työelämään on vaikea muotoilla tämän aineiston perusteella (suppea aineisto). Aineistosta käy kuitenkin ilmi, että vähiten koulutusta omaavalla on eniten lapsia, kaikkiaan 11 lasta. Työssäkäyvillä ja eniten koulutusta hankkineilla näyttää olevan noin kaksi – kolme lasta tai ei lainkaan lapsia. Pukeutumisen suhteen aineistosta käy ilmi, että parhaiten ovat sijoittuneet melko länsimaisen ja suomalaisen pukeutumistyylin omaavat henkilöt. Yhdestä haastattelusta ilmenee, että käännyttyään muslimiksi ja alkaessaan pukeutua huntuun (hijab) ympäristö reagoi voimakkaasti hänen olemukseensa. Kyseinen henkilö menetti kaikki asiakkaansa ja hänen oli pakko lopettaa yrityksensä. Hän kuitenkin kokee saavuttaneensa sisäisen rauhan ja harmonian elämäänsä, eikä kadu valintojaan. Tällä hetkellä hän on työtön kotiäiti, joka suunnittelee opintoja.

9. Mielikuvia musliminaisista työmarkkinoilla, naisten osallistuminen työelämään Suomessa

Media luo meille käsityksiä siitä, mitä kansakunta on, mitä se voi olla ja keitä siihen kuuluu. Media luo mielikuvia kansanryhmistä ja vähemmistöistä. Median tuottamat kuvat voivat monipuolisia, mutta myös hyvin stereotyyppisiä ja yksipuolisia. Käsitykset asioista voivat olla myös sukupuolittuneita. Medialla voi olla vaikutusta siihen, miten maahanmuuttajat kokevat olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa ja tuntevatko he olevansa tasaveroisia kansalaisia. Median kautta myös kysymys siitä, ymmärretäänkö suomalaisuus moninaisena vai etnisesti yhdenmukaisena joutuu tarkisteltavaksi. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012, 155)

Median luomat mielikuvat muslimeista ja musliminaisista ovat usein liioiteltuja ja vääristyneitä. Liberaali ja maallinen, yksilöllisyyttä ja individualismia, kilpailua sekä taloudellista toimeliaisuutta korostava länsimainen yhteiskunta ei välttämättä ole kovin otollinen ympäristö islamista kertovalle journalismille. Toimittajien, kuten monien muiden on vaikea irrottautua omasta kokemusmaailmastaan, johon hänet on sosiaalistettu koko hänen elämänsä ajan. Ylivoimaisesti suurin osa islamia ja muslimeja käsittelevistä jutuista on muiden kuin muslimien itsensä kertomia. (Maasilta & Rahkonen & Raittila 2008)

Muslimit itse ovat jutuissa sivuosissa, eivätkä he pääse ääneen kertomaan omista asioistaan niiden omilla ilmaisuilla. Median luomissa mielikuvissa juttujen kuvituksena ovat kuvat pommitetuista taloista, iskujen uhreista, erityisesti naisista ja lapsista, mielenosoittajista, poliiseista, sotilaista, poliittisista johtajista ym. Islamiin tyypillisesti liitettyjä symboleja ovat: partaiset, turbaanipäiset miehet, huiveihin ja tummiin kaapuihin pukeutuneet naiset, moskeijat ja minareetit sekä polvistuneet muslimit rukoilemassa. Lisäksi islam liitetään selvästi terrorismiin. Yleisön silmissä yhteys muslimien ja terroristien välillä saattaa syntyä, vaikka jutussa ei olisikaan suoraa aineksia sellaiseen. Hyvin suuri osa median luomasta kuvasta on luonteeltaan islamofobista. Implisiittinen ”musliminaisen ja kotiäidin kuva” on ymmärrettävissä niin, että maahanmuuttajan kuva on yhä enenevässä määrin Euroopassa ja Pohjois – Amerikassa yleistetty kuva muslimista. Tyypillinen kuva on negatiivisesti väritynyt ja ennakkoluuloinen käsitys parrakkaasta muslimimiehestä ja hänen huiviin kietoutuneesta vaimosta ja tyttärestä. Musliminainen nähdään ensisijaisesti uhrina, eikä aktiivisena kansalaisena. (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012)

Tässä mielikuvassa sekoittuvat uskonto ja poliittiset ääriliikkeet. Tämän takaa on vaikea nähdä ihmisiä ja erilaisia yksilöitä, jotka edustavat jopa hyvin erilaisia suhtautumistapoja uskontoon ja yhteiskuntaan: maallistunut muslimi, äärimuslimi... Tämä voi kertoa siitä, että median luoma negatiivinen mielikuva vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin muslimeista. Käsitteellä islamista väkivaltaisena uskontona on pitkä perinne Euroopassa. Tähän ovat vaikuttaneet mm. suulliset myytit, laulutraditio saraseeneista sekä kertomusperinne ristiretkien ajoilta. Yleisesti pidetään mahdollisena, että islamin esittäminen konfliktien yhteydessä ylläpitää tiedostamatonta kuvaa uskonnon väkivaltaisuudesta. Läntisen kristinuskon valtavirtaan verrattuna islam ei ole pelkästään uskonto, vaan myös kokonainen ja kokonaisvaltainen elämäntapa. Islamista rakentuu mediassa kaksi pääluokkaa; levoton ja sotaisa Lähi - Itä , Keski – Aasia ja Euroopassa sekä Suomessa esillä oleva rauhanomainen islam. Usein esille pääsevät vain äärimmäisyysuuntauksia edustavat maat ja ryhmät. (Maasilta et al. 2008) Lisäksi erityisesti arabimaailmaa (Irania ja Irakia) koskevissa jutuissa tuodaan esille islamin jakautuminen lähinnä shiia- ja sunnimuslimeihin, vaikka muitakin ryhmittymiä on olemassa. (Maasilta & Rahkonen & Raittila 2008)

Islamin lähes yksinomaan negatiivisen kuvan muuttamiseksi voitaisiin mediassa tuoda esille mm. islamin monimuotoisuutta ja avata keskeisiä käsitteitä, kuten: jihad, fatwa, sharia, ramadan ja muuta eksoottisilta tuntuvat käsitteet voivat päästä eroon myyttisyydestään ja pelottavuudestaan. Tämä voisi lisätä ymmärrystä islamista niin, ettei käsitettä yhdistettäisi aina väkivaltaan. (Maasilta & Rahkonen & Raittila 2008)

Islamin käsittely suomalaisessa mediassa on ollut erittäin ongelmakeskeistä ja fundamentalistinen islam on ollut näkyvästi esillä. Naisten asemaan ja naisiin liittyvä islam visualisoituu mediassa erityisesti hunnun kautta: burkha ja niqab. Nämä korostavat islamilaisen kulttuurin eroa länsimaisesta tasa – arvon kulttuurista. Suomalainen yhteiskunta suhtautuu jopa hämmästellään huntua käyttämättömään musliminaiseen: ”Koko ajan suomalaiset haluavat tietää, miksi sä et käytä huivia”.

”Mä en käytä huivia ollenkaan. Kaikki ajattelee, että jos on islaminuskoinen pitää laittaa huntu päähän. Minä olen hiljainen hissukka, kun mulla on tämä huntu, mutta ei se niin ole. 17-vuotias turkkilaistyttö”.

Edelliset lainaukset erilaisista tutkimuksista liittyen musliminaisiin kuvastavat turhautumista yleiseen ja yksioikoiseen käsitykseen islamista. Musliminaiset ovat yksilöitä, jotka tekevät omia yksilöllisiä ratkaisujaan elämässä tarvitsematta välttämättä puolustella tai selittää tekojaan kenellekään. Länsimaisen katsantokannan mukaan taas musliminaiset ovat miestensä alistamia, tahdottomia robotteja, jotka toimivat miestensä käskyjen mukaan ja täyttävät miesten heille antamia tehtäviä suuren lapsilauman ympäröiminä. Media luo lisäksi heistä kuvaa itsekkäinä loisina ja sosiaalipummeina, jotka vierastavat rehellistä työntekoa. Vuoden 2001 syyskuun jälkeen kaikkiin maailman muslimeihin on liitetty myös helposti käsite terroristi ja rikollinen.

Musliminaisia pyritään integroimaan työelämään, mutta usein erityisesti heille, tarjolla on ainoastaan vähiten arvostettuja ja alipalkattuja työtehtäviä; siivous, hoito- ja avustavat työt. Aineiston perusteella voidaan olettaa, että musliminaiset ovat suuntautuneet Suomessa aktiivisesti koulutukseen ja työmarkkinoille toisin kuin mielikuvissa usein luullaan. He näyttävät olevan valmiita tekemään erittäin lujasti työtä oman tulevaisuutensa, perheensä ja suomalaisen yhteiskunnan hyväksi. Osa aineistossa esiintyneistä musliminiaisista on onnistunut pääsemään myös erittäin arvostettuihin ja kohtuullisen hyvin palkattuihin tehtäviin.

Ammattiin ja uraan liittyvät haaveet ja suunnitelmat koetaan tärkeiksi oman tulevaisuuden kannalta. Naiset katsovat koulutuksen olevan tärkeää, jotta he pystyvät päättämään omasta elämästä, eivätkä miehet hallitse kaikkea. Naiset hankkivat jopa useita ammatteja pyrkiessään Suomessa työmarkkinoille.

He kokevat koulutuksen ja työn elämässä tärkeiksi, iloa ja merkitystä luoviksi asioiksi. Työ tuo mielekkyyttä elämään ja sen kautta voi toteuttaa itseään, työ voi myös olla unelma yksilölle ja työtä voi tehdä myös huonoilla ehdoilla: joutilaisuus on pahaksi ihmiselle. Vähitellen koulutuksen ja työn kautta avioliitto ei ole enää elämän päätarkoitus naisille, kuten monissa kulttuureissa edelleen on. Työn saannin vaikeus voi olla Jumalan tarkoittama asia elämässä ja myös kotiäitiys on tärkeää ja Jumalalle sopivaa työtä. Ihmisen tarkoitus elämässä on olla hyödyksi sekä ympäristölleen että itselleen.

Hyvin moni ammatin hankkineista musliminiaisista haluaisi auttaa muita maanmiehiään, lähtömaan tilannetta, lapsia ja maailman pakolaisia. Auttamisen ohella myös poliittinen ja

yhteiskunnallinen vaikuttaminen koetaan tärkeäksi. Lisäksi usein halutaan parantaa mm. lähtömaan ja Suomen välistä yhteistyötä. Koulutukseen ja työhön hakeutumista voi jarruttaa huono suomen kielen taito; ammatilliseen koulutukseen pääsemisen edellytyksenä on useimmiten riittävä suomen kielen taito. Tulevaisuus näyttäytyy kuitenkin monelle musliminaiselle avoimena, toiveikkaana ja mahdollisuuksia täynnä olevana.

Tarkisteltaessa kertomuksia voidaan todeta, että melkein kaikki kertomuksissa esiintyneet musliminaiset ovat olleet mukana työelämässä tavalla tai toisella. Ainoastaan yhdellä henkilöllä ei ollut virallista työkokemusta työnantajan palveluksessa. Hänkin oli tosin työskennellyt kotona kasvimaalla ja puutarhassa, hoitanut nuorempia sisarusiaan ja mennyt nuorena naimisiin. Muilla oli työkokemusta ainakin kotimaastaan. Kahdeksalla henkilöllä on työkokemusta myös Suomesta sekä tällä hetkellä työpaikka Suomessa ja samanaikaisesti he myös hoitavat useita työtehtäviä (esimerkiksi opetustehtävät, pedagoginen yhdyshenkilö). Lisäksi osalla on myös lukuisia luottamustehtäviä ym. joiden kautta he toivovat voivansa auttaa maailman ja Suomen pakolaisia sekä muita ulkomaalaisia.

Musliminaiset haluavat olla tulevaisuudessa itsenäisiä omassa elämässä ja työssä:

” Mä oon aika kovatahtoinen asioissa, et mä teen, ihan niin kuin työasioissakin; että jos mä haluan mä teen sen”. Edona, Kosovon albaani.

He haluavat hyödyntää aiempia kokemuksiaan selviytyessään vaikeista elämäntilanteista. Itsenäisyys on tärkeä asia, johon koetaan yltävän koulutuksen ja työn kautta. Joskus unelma – ammatit (lääkäri, opettaja, lakimies) ovat kaukaisia ja jopa mahdottomia toteuttaa, mutta ne kuitenkin auttavat jaksamaan arjessa ja tähtäämään ylipäätään johonkin ammatilliseen koulutukseen, esimerkiksi lähihoitajaksi.

Tämä kumoaa siis ajatuksen, että musliminaiset eivät osallistuisi tai eivät haluaisi osallistua lainkaan työelämään tai, että he olisivat ainoastaan kuluerä suomalaiselle yhteiskunnalle. Päinvastoin näyttää siltä, että koulutus ja työ Suomessa ovat heille unelma, josta yritetään pitää kiinni ja toteuttaa kaikesta huolimatta; traumaattiset aiemmat kokemukset kotimaasta, vähäinen aiempi koulutustausta, ammattitaidottomuus, huonot työehdot, huono palkka, suuret perheet ja hankala perhetilanne sekä kielitaidottomuus.

9.1 Ongelmat integroitumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan, odotukset työmarkkinoista

Kertomuksista käy ilmi, että naiset ovat yhtä mieltä siitä, että kieli ja sen oppiminen on väylä suomalaiseen yhteiskuntaan ja kotouttamisen perusta. Myös monissa muissa tutkimuksissa on huomattu, että maahanmuuttajien itsensä lisäksi myös työnantajat arvostavat riittävää suomen kielen taitoa. Monet ovat melko tyytyväisiä suomen kielen kursseihin, mutta kurssit ovat liian lyhyitä ja niitä tarjotaan liian harvoin. Puolen vuoden kurssin jälkeen voit joutua odottamaan jatkoa puoli vuotta, jopa vuoden. Pahimmassa tapauksessa et koskaan pääse jatkamaan tästä (Ekspressi 2/11, Saido Mohamedin haastattelu).

Monilla kielitaito jää puutteelliseksi myös sen vuoksi, että sosiaalisten suhteiden muodostaminen kantaväestöön on hankalaa (suomalaisiin on vaikea tutustua) ja suomen kielen kursseilla hankittu taito ”ruostuu” vähäisen käytön takia. Lisäksi perhe ja muu sosiaalinen tukiverkosto on hajaantunut ympäri Eurooppaa ja maailmaa, taustalla on traumaattisia kokemuksia ja monenlaisia ongelmia; näin koko prosessi heijastuu ahdistavasti opiskeluun, kielen oppimiseen ja integraatioprosessiin.

Suuri ongelma on myös se, että maahanmuuttajataustaiset henkilöt ”niputetaan yhteen”. Kaikkia kohdellaan samalla tavalla, vaikka joukossa on hyvin koulutettuja, akateemisia, afrikkalaisia, eurooppalaisia, aasialaisia sekä luku – ja kirjoitustaidottomia pakolaisia. Joukkoon mahtuu hyvin erilaisia taustoja, kertomuksia, kohtaloita, ongelmia ja haasteita. Näin ollen kotouttamissuunnitelmia pitäisi pystyä räätälöimään nykyistä paremmin. Myös viranomaisten yhteistyö saattaa kangerrella ja ”oikea käsi ei tiedä mitä vasen tekee”. Joskus viranomaiset saattavat jopa kumota toistensa päätökset tietämättä niistä.

Saeed Warsame on edellisestä samaa mieltä Saido Mohamedin kanssa. Warsame on somalialaistaustainen kasvatustieteiden maisteri, joka haastatteli pro graduunsa somalialaisia vanhempia heidän näkemyksistään suomalaisesta koulusta. Warsame työskentelee Suomen Punaisen Ristin monikulttuurisuustoiminnan kehittäjänä (Opettaja – lehti 2011, Saeed Warsame). Warsame korostaa, että maahanmuuttajilla on eri valmiudet jo lähtömaassa: osa on jo ennestään hyvin koulutettuja, osa ei, osa tulee kaupungista tai kaupunkimaisesta ympäristöstä ja osa maaseudulta hyvinkin alkeellisista olosuhteista. Yleensä tämä unohtetaan

ja tehdään yleistyksiä niin, että kaikki maahanmuuttajat ovat samanlaisia ja tarvitsevat samanlaista koulutusta. Integraation ja sopeutumisen vaikeuksien taustalla saattaa olla myös syrjäytymistä.

9.2 Kotiäidit ja kotoutumiskoulutus

Uuteen ympäristöön ja maahan muuttaminen on erittäin stressaava kokemus, josta jotkut eivät välttämättä pääse koskaan yli. Naiset (pakolaisnaiset, afrikkalaistaustaiset naiset) ovat monesti heikossa asemassa mm. siksi, että perheet ovat suuria. Perheessä voi olla jopa toistakymmentä lasta. Näin ollen äidit huolehtivat lapsista, eivätkä pysty osallistumaan kotoutumiskoulutuksiin tai suomen kielen kursseille. Myös psyykinen kynnykset osallistua voi olla korkea; jos nainen on ollut kymmenen vuotta kotona hoitamassa lapsia, on hänen hyvin vaikeaa lähteä kodin turvallisesta piiristä ja ymmärtää ulkopuolisten asenteita tai ajattelumaailmaa. Warsame oli haastatellut naisia, jotka olivat asuneet Suomessa jo 15 vuotta, mutta he eivät osanneet lainkaan suomea (Opettaja – lehti, nro 32, 2011 Saeed Warsame).

Tämä heijastuu myös tulevien sukupolvien kehitykseen ja yhteiskuntaan sopeutumiseen. Kouluttamattomien tai täysin luku – ja kirjoitustaidottomien vanhempien on vaikea auttaa ja tukea lapsiaan koulunkäynnissä tai uravalinnoissa. Syrjäytyminen usein periytyy. Näin käy myös suomalaisissa perheissä, joissa kuitenkin kaikki vanhemmat ovat käyneet vähintään peruskoulun. Afrikkalaistaustaisissa perheissä vanhemmat eivät välttämättä ole käyneet päivääkään elämässään koulua tai oppineet lukemaan ja kirjoittamaan. Myös opettajien pitäisi saada jatkuvasti koulutusta erilaisuudesta ja interkulttuurisesta sensitiivisyydestä (Opettaja – lehti nro 32, 2011, Saeed Warsame.).

Naisten asemaa tarkisteltaessa lähes kaikki Warsamen haastattelemat vanhemmat pitivät tyttöjen kouluttamista tärkeänä, koska he ovat tulevaisuuden äitejä. Muslimivanhemmat eivät aina suhtaudu suopeasti kaikkiin aineisiin suomalaisessa koulujärjestelmässä, kuten uimiseen tai musiikkiin, mutta tämä johtuu usein tietämättömyydestä ennemminkin kuin uskonnollisista syistä. Uskonto voi toimia eräänlaisena defenssikeinona, kun ei olla tyytyväisiä johonkin asiaan tai ei haluta tehdä jotakin (Opettaja – lehti nro 32, 2011).

Warsamen mielestä maahanmuuttajien kotoutumisohjelma painottuu liikaa kielenopiskeluun ja opetukseen. Kursseilla pitäisi hänen mielestä käsitellä myös suomalaista koulutusjärjestelmää ja yhteiskunnan toimintaa. Kielen oppiminen on teoreettista ja opetusohjelmaan pitäisi sisällyttää kielen oppimista käytännössä nykyistä enemmän. Erityisesti kotiäidit tarvitsevat tilaisuuksia harjoitella kieltä käytännössä vaikkapa leikkipuistossa. Jokaiselle kotoutumiskoulutuksen osallistujalle olisi laadittava oma henkilökohtainen suunnitelma (hops). Heikossa asemassa olevien maahanmuuttajien itseluottamusta olisi saatava parannettua positiivisella palautteella ja tuella. Warsame pelkää, että korkeasti koulutetut maahanmuuttajat jättävät Suomen ja muuttavat esimerkiksi Britanniaan tai Saksaan. Suomesta on hyvin vaikea kenenkään saada työtä ja myös suomalaisten asenneilmapiirissä on ongelmia maahanmuuttajia kohtaan. Valtio voisi näyttää esimerkkiä ja työllistää maahanmuuttajia aiempaa enemmän ja näkyvämmiin. Työelämässä toimivat maahanmuuttajat toimisivat esimerkkeinä myös lapsille ja voisivat esimerkillään kannustaa heitä opiskelemaan ja opettelemaan suomen kieltä (Opettaja – lehti nro 32, 2011).

Saapuessaan Suomeen ihmiset tarvitsevat tietoa ja apua. Alun jälkeen he tarvitsevat myös koulutusta, ammatin ja työtä. Jos tänne saapuvilla on jo kotimaastaan ammatillista osaamista ja kompetenssia, pitäisi sitä pystyä hyödyntämään. Myös maahanmuuttajataustaiset henkilöt useimmiten haluavat tehdä työtä, heille ei vain ole siihen aina mahdollisuutta. Jokaisella terveellä ihmisellä on sisäsyntyinen tarve olla hyödyksi yhteiskunnalle ja ympäristölleen sekä tuntea itsensä tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Jos näin ei ole, ihminen lamaantuu ja masentuu. Myös koulutus on tärkeää, koulutettuina maahanmuuttajilla (erityisesti pakolaisilla) on jotain vietävää entiseen kotimaahan, joka on sodan tms. kriisitilanteen takia jälleenrakennettava tai korjattava. Tällöin tarvitaan ammattitaitoisia, aktiivisia ja koulutettuja ihmisiä (Saido Mohamedin haastattelu).

Sopeutumisessa on erityisen tärkeää kieli ja sen opettelu, mutta myös oma asenne: on tärkeää elää tässä ja nyt, kouluttautua ja yrittää löytää työtä sekä tehdä työtä. Maahanmuuttajan on turha haikailla entisen perään ja pelkästään muistella menneitä, näin hän ei koskaan sopeudu uuteen kotimaahansa. Utelias ja innokas asenne, rohkeus sekä avoimuus auttavat myös. Myös iällä näyttäisi olevan vaikutusta sopeutumiseen: nuoret maahanmuuttajat oppivat kielen nopeasti ja he saavat myös uusia ystäviä vanhempia

nopeammin (Saido Mohamed). Toisen polven maahanmuuttajat ovat syntyjään suomalaisia ja he ymmärtävät, että yhteiskunnassa pärjäämisen lähtökohta on suomen kielen taito. Kun osataan kieltä, ei ihmisen alkuperällä tai ihonvärillä ole merkitystä (Opettaja – lehti nro 15, 2010).

Saeed Warsamen mukaan Suomessa asuva somaliväestö on hajanainen ryhmä. Osa heistä on liberaaleja ja halukkaita integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja osa on henkisesti kiinni kotimaassaan ja sen ongelmissa sekä kauhuissa. Integraatio ei onnistu, jos elää psyykkisesti Somaliassa, mutta fyysisesti täällä Suomessa. Somalialaisten pitäisi toimia aiempaa tiiviimmin yhdessä ja asioihin perehtyneet voisivat auttaa muita. Yhteisöllä pitäisi olla oma rooli tukijana (Opettaja – lehti nro 32, 2011).

9.3 Maahanmuuttajanaisten mielipiteitä ja odotuksia heidän asemastaan työmarkkinoilla

Moni maahanmuuttajataustainen nuori tai aikuinen opiskelee ja valmistuu ammattiin, mutta kukaan ei halua palkata häntä. Ensimmäisen työpaikan saaminen on vaikeaa. Lisäksi kantaväestön asenteissa on parantamisen varaa. Jos valittavana samaan työpaikkaan on suomalainen tai ulkomaalainen työnhakija, on melko varmaa, että työn saa suomalainen hakija. Myös siinä tapauksessa, että ulkomaalainen olisi taidoiltaan ja koulutukseltaan pätevämpi hakija kuin suomalainen (Saido Mohamed).

Työnantajien keskuudessa myös koulutuksen merkitys korostuu, sillä suomalaisen työelämän vaatimuksia vastaamaan päivitetty koulutus on oleellinen osa työllistymisessä. Oma ammattitaitoa vastaavaan paikkaan työllistymisessä olennaiseksi tekijäksi nousee myös informaali kelpoisuus, eli suomalaisten työmarkkinoiden ja työelämän vaatima asenteellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen valmius. (Forsander & Alitolppa – Niitamo 2000, 61)

Maahanmuuttajanaisten mielipide heidän asemastaan suomalaisilla työmarkkinoilla vaihtelee jonkin verran, riippuen heidän koulutustaustastaan ja kokemuksista työelämässä.

Joidenkin mielestä heidän asemansa työmarkkinoilla on hyvä, koska heillä on sopiva koulutus ja ammatti (esimerkiksi sairaanhoitajan koulutus) Suomen työmarkkinoille. Suurin osa on kuitenkin sitä mieltä, että heidän asemansa työmarkkinoilla ei ole kovin hyvä. Yhtenä heikentävänä tekijänä nähdään kielitaito: työtä hakiessaan maahanmuuttajat kokevat, että heidän epätäydelliseen kielitaitoon kiinnitetään kohtuuttoman paljon huomiota. Tällöin heidän muu osaamisensa ja ammattitaito jäävät sivuseikoiksi. Suomalaisilla on heidän mielestään myös taipumus yleistää asioita ja yksittäinen tietystä maasta tuleva henkilö voi käytöksellään pilata kaikkien maineen (kaikki somalialaiset ovat rikollisia ja laiskoja), vaikka asianomaisilla itsellään ei ole ollut mitään tekemistä asian kanssa. Tämä häiritsee maahanmuuttajia. Yksittäisiin maahanmuuttajiin voi kohdistua epäilyjä ja ennakkoluuloja (muslimit ovat terroristeja), sillä hänen taustojaan ei tunneta. Useista maahanmuuttajista tuntuu myös turhautavalta, että heille tarjotaan vain yksinkertaisia ja huonosti palkattuja työtehtäviä (mm. siivous), vaikka koulutus ja hakijan kapasiteetti riittäisivät myös vaativiin tehtäviin. (Forsander, 2003)

Ekberg – Kontulan tekemän tutkimuksen mukaan 2000 – luvun alussa tulee esille seikka, että somalialaiset naiset kokevat usein pukeutumisen esteenä työllistymiselle tai asiana, jota työnantajat eivät hyväksy. Somalialaiset olettavat myös kokevansa syrjintää ja rasismia ihonvärinsä vuoksi. (Ekberg – Kontula 2000).

”Kun aloitin itähelsinkiläisellä yläasteella, olin luokkatovereilleni vain neekeri. Myöhemmin koulukiusaamisen jälkeen pelkäsin turhaan, etten ihonvärini vuoksi saisi ikinä töitä Suomesta”. Nura, somalialainen tyttö.

Myös aiemman kokemuksen ja koulutuksen hyödyntäminen suomalaisilla työmarkkinoilla tuntuu osasta maahanmuuttajista vaikealta; samanlaista ammattia tai koulutusta ei ole olemassa Suomessa. Suomalaiset työnantajat pitävät tärkeänä sellaista koulutusta ja työkokemusta, joka on helposti vertailtavissa suomalaisen järjestelmän kanssa. Euroopassa, Pohjoismaissa tai teollistuneista länsimaista hankittu koulutus ja työkokemus on arvokkaampaa kuin esimerkiksi Afrikassa hankittu (Heikkilä, Peltonen 2002). Lisäksi suomalaiset rakastavat todistuksia ja papereita sekä muodollista pätevyyttä enemmän kuin käytännön osaamista. Näin ollen työnhakijat, jotka eivät ole kartuttaneet taitojaan muodollisen koulutuksen avulla koetaan suomalaisessa työelämässä osaamattomiksi, taitamattomiksi ja kokemattomiksi. Tällaiset maahanmuuttajat tarvitsevat Suomessa lisää

koulutusta, koska heille ei anneta mahdollisuutta osoittaa ammattitaitoaan työkokeella tai muulla korvaavalla tavalla (Heikkilä, Peltonen 2002).

Työllistyminen koetaan myös helpommaksi, jos maahanmuuttaja on jo ”sisällä työmarkkinoilla”. Työ sinänsä voi olla miltei mitä tahansa, tärkeintä on työssäkäyvän status. Suomessa asuminen pitkään ilman työtä vähentää maahanmuuttajan haluttavuutta työmarkkinoilla. Hän voi kohdata vahvaa leimaamista niin, että työllistymisen mahdollisuudet käyvät vähäisiksi tai olemattomiksi. Tällöin kasvaa myös riski maahanmuuttajan eristäytymisestä oman erilliskulttuurinsa pariin ja syrjäytyminen suomalaisesta yhteiskunnasta. (Forsander 2002)

Aineisto tuo esille sen, että työn merkitystä elämälleen ja sopeutumiselleen maahanmuuttajat pitävät hyvin tärkeänä. Työ tuo elämään merkitystä, mielekkyyttä, uusia kontakteja ja käytännöllisiä voimavaroja. Työ antaa rytmiä ja järjestystä elämään ja monet maahanmuuttajat sanovat, että he eivät halua istua yksin kotona tekemättä mitään. Liika joutilaisuus ja vapaa – aika on pahasta. Työ tuo myös toimeentulon ja sillä voi elättää perheen. Työ antaa mahdollisuuden itsensä toteuttamiseen ja yksilö tuntee itsensä hyödylliseksi ja aktiiviseksi. Työ kodin ulkopuolella on erityisen tärkeää naisille, joilla on lapsia: työympäristö luo kodin ulkopuolella tapahtuvaa sosiaalista elämää.

Työttömyys koetaan negatiivisena ja surullisena asiana. Työttömyys aiheuttaa ahdistusta, masennusta, toimeentulon vaikeutumista, yksinäisyyttä, kontaktien puutetta ja usein myös itsetunnon alenemista. Maahanmuuttajien parissa työttömyydellä voi olla vielä suurempia vaikutuksia kuin kantaväestön keskuudessa. Yhden perheenjäsenen työttömyys voi vaikuttaa koko perheen kotoutumiseen uuteen yhteiskuntaan ja näin myös seuraavan sukupolven yhteiskunnalliseen asemaan (Forsander 2000, 160).

Yleensä maahanmuuttajat ovat hyvin halukkaita työllistymään, jopa erittäin huonoilla ehdoilla, eivätkä he halua elää valtion ja yhteiskunnan tuella, ellei ole aivan pakko. Usein maahanmuuttajat ovat kunnianhimoisia kielitaidon ja työllistymisen suhteen ja he yrittävät päästä eteenpäin yhteiskunnassa erilaisista vaikeuksista huolimatta (Ahtonen et al. 2003, 34). Tämä liittyy oleellisesti siihen, että itsenäisyyttä arvostetaan toimeentuloon liittyvissä asioissa. Työllisyys- ja työmarkkinatilanne Suomessa on kuitenkin nyt huono ja työllistyminen myös suomalaisille hyvin koulutetuille on vaikeaa. Tammikuun 2012

työttömyysaste oli Suomessa 8,2 % ja työllisyysaste 15 – 64 – vuotiaiden keskuudessa oli 66, 8 %. Työvoimapoliittisissa toimenpiteissä sijoitettuina oli kaikkiaan 4,1 % työvoimasta (Työvoimatutkimus 2013).

Työttömyys maahanmuuttajien keskuudessa on lisäksi paljon korkeampaa kuin kantaväestön keskuudessa, jopa yli kolminkertainen kantaväestöön verrattuna. Työ – ja elinkeinoministeriön ennakoarvioista käy ilmi, että vuoden 2011 lopussa ulkomaalaisten työttömyysaste oli vajaat 29 %, kun lukema vuonna 2010 oli vajaat 24 %. Kun kovat ajat tulevat, joutuvat maahanmuuttajat ensimmäisenä ulos ja pääsevät viimeisenä takaisin töihin tilanteen parannuttua. Työ- ja elinkeinoministeriön hallitusneuvos Olli Sorainen uskoo, että ulkomaalaisten työttömyyttä lisää paitsi yleinen suhdannekehitys myös maahanmuuttoasenteiden koveneminen. Työmarkkinoilla ihmisiä palkkaavat samat ihmiset, joiden asenteita mielipidemittausten ja vaalien tulokset esittävät. Jos asenneilmapiiri yhteiskunnassa maahanmuuttajia kohtaan on kova ja sallimaton, harva työnantaja haluaa ”kaivaa verta nenästään” ja palkata selvästi erinäköisen työntekijän kuin mitä valtaväestö on, jos voi saada samannäköisen kuin muutkin.

Yhteensä ulkomaalaisia työnhakijoita oli Suomessa vuonna 2010 56 000 henkilöä. Ulkomaalaisten työnhakijoiden osuus kaikista oli seitsemän prosenttia. Hakijat edustivat 180 eri kansallisuutta. Suurin osa hakijoista oli venäläisiä ja virolaisia, kuten maahanmuuttajista yleensä. Suurimmalla osalla työnhakijoista oli joko keskiasteen tai ylemmän perusasteen koulutus. Lisäksi joukossa oli lukuisa määrä hakijoita, joiden kouluaste on suomalaisessa järjestelmässä tuntematon. (Taloussanomat 2011.)

Ulkomaalaisten heikko työllisyyskehitys on jatkunut siitä huolimatta, että työ – ja elinkeinoministeriön alaiset määrärahat ovat kasvaneet 2000 – luvun puolivälin noin 20 miljoonasta eurosta 34 miljoonaan euroon vuonna 2010. Vuonna 2012 määrärahat kasvoivat noin 40 miljoonaan euroon, minkä lisäksi käynnistettiin erilaisia erityishankkeita. Myös yksityistä työnhakijaa kohden summat ovat aiempaa suuremmat. Näistä varoista suurin osa kuluu kuitenkin valmentamaan koulutukseen: suomen kielen kurssiin ja kotoutumiskoulutuksiin. Työnhaussa nämä ovat vasta ensimmäisiä askeleita työmarkkinoille pääsyssä. (Taloussanomat 2011.)

Ulkomaalaiset työllistyvät usein töihin, jotka vaativat vähän tai lainkaan ammattitaitoa. Lisäksi he voivat työskennellä terveydelle vaarallisissa ja rasittavissa tehtävissä ja ympäristöissä. Suomalaisten koulutustaso on viime vuosina noussut huimasti, eivätkä suomalaiset enää ole välttämättä halukkaita tekemään kaikkia likaisia ja raskaita tehtäviä. Näin jäävät nämä kyseiset tehtävät maahanmuuttajien hoidettaviksi. Tällöin ne leimautuvat siirtolaisaloiksi, eikä valtaväestö halua työskennellä niiden parissa. Perinteisesti tällaisia aloja ovat: siivous ja puhtaanapito, hoitoalan ja sosiaalialan perustyöt, kuljetusala sekä rakennusala. Maahanmuuttajat ovat yliedustettuina naisvaltaisilla aloilla, joissa työ vaatii vähän koulutusta. Maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla vaikuttaa heidän tuloihinsa, elintasoon, asuinpaikkaan, ihmissuhteisiin työssä ja sen ulkopuolella sekä heidän yhteiskunnalliseen arvostukseensa. (Jaakkola 1991, 7)

Jos maahanmuuttajien työmarkkinakelpoisuutta ei tueta työvoimapolitiittisin keinoin: kieli- ja ammatillisen koulutuksen sekä työelämäkontaktien kautta, on vaarana, että maahanmuuttajat syrjäytyvät työmarkkinoilta tai sijoittuvat koulutustaan vastaamattomiin vain huonosti palkattuihin sekundaarityömarkkinoiden tehtäviin.

Forsander on esittänyt kolme tapaa, joilla hyvinvointivaltio voisi parantaa maahanmuuttajien työllistymistä:

1. Inhimillistä pääomaa parannettaisiin kielenopetuksen ja ammattitaitokoulutuksen avulla.
2. Kulttuurista pääomaa voitaisiin parantaa tutustumalla suomalaiseen työelämään, sen normeihin ja siinä vallitseviin kulttuurisiin malleihin.
3. Työmarkkinoille johtavaa kynnystä madallettaisiin tarjoamalla maahanmuuttajille mahdollisuuksia kartuttaa sosiaalista pääomaa ja luottamuspääomaa; kontakteja ja suhteita työmarkkinoille. (Forsander 2002, 222)

Ilkka Nio on työ- ja elinkeinoministeriön neuvotteleva virkamies, joka on selvittänyt ulkomaalaisten työllistymistä avoimille työmarkkinoille erilaisten työllistämistoimenpiteiden jälkeen. Hänen mukaansa maahanmuuttajien työllistymistä edistäisi, jos tukea suunnattaisiin aiempaa enemmän ammatilliseen työvoimakoulutukseen, työharjoitteluihin ja palkkasubventioihin. Näiden erilaisten aktivointitoimenpiteiden jälkeen osa ulkomaalaisista työnhakijoista työllistyi yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin suomalaiset vastaavassa asemassa olevat. Taantuma vuoden 2012 alussa on kuitenkin heikentänyt toimenpiteiden tehoa ylipäätään. Lisäksi hallitus on leikannut aikuiskoulutuksen määrärahoja runsaasti vuoden 2012 alusta.

Ulkomaalaisille olisi selvästi apua erilaisten henkilökohtaisten työllistymispolkujen luomisesta. Maahan tulleiden työllistymistä tulisi seurata vuosittain, jolloin olisi nähtävillä kuinka moni on työllistynyt. Nion selvityksen mukaan moni maahanmuuttaja, joka oli epäonnistunut jo muutamien vuosien ajan työnhaussa ja työllistymisessä oli lähtenyt Suomesta. Tämä on turhauttavaa kaikkien kannalta; maahanmuuttajan kotouttamiseen ja koulutukseen käytetään paljon rahaa, mutta maahanmuuttaja ei kuitenkaan löydä työtä Suomesta ja lähtee maasta. Näin haaskataan kaikkien osapuolten aikaa, kärsivällisyyttä ja varoja. (Taloussanomat 2011.)

Näin ollen käyttämäni aineiston ja materiaalien perusteella voidaan todeta, että odotukset työmarkkinoista näyttäisivät maahanmuuttajien osalta olevan hyvin samankaltaisia kuin suomalaisillakin: ”haluaisin oppia suomen kieltä ja tehdä työtä, mitä tahansa. Haluaisin olla

hyödyksi yhteiskunnalle ja perheelleni. Haluaisin ansaita omaa rahaa ja opiskella. Haluaisin, että minua kohdellaan samoin kuin suomalaisia, vihaan rasismia”.

Ylimpiä toiveita työelämän suhteen ovat itsensä toteuttaminen, tyytyväisyys työhön, onnistuminen työssä, työn tuoma mielihyvä ja tietenkin hyvä ja onnellinen elämä Suomessa työtätekevänä ja täysivaltaisena kansalaisena, joka voi itse päättää omista asioistaan.

10. Lopuksi, onnistunut integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan

Naisten asema islamissa on ristiriitainen. Länsimaissa näkökulmat naisten asemasta islamilaisessa maailmassa vaihtelevat suuresti johtuen usein tietämättömyydestä. Median antama kuva musliminaisten heikosta asemasta tietyissä arabimaissa ei ole aina johdettavissa islamista (legitimointi uskonnon nimissä), vaan esimerkiksi Afganistanissa ja Saudi – Arabiassa naisten alistamiseen liittyvät tavat, mm. ympärileikkaukset ovat todellisuudessa peräisin vanhoista heimoperinteistä (Patokoski, 2008).

Musliminaisten elämässä Euroopassa on ollut havaittavissa merkkejä siitä, että naisilla on lisääntynyttä kiinnostusta naisten oikeuksiin ja itsensä toteuttamiseen. Tämä vaikuttanee myös maahanmuuttajanaisten sopeutumiseen tulevaisuudessa; tietoisuus itsestä naisena ja naisten oikeuksista voi toimia voimavarana ja avata uusia mahdollisuuksia myös ammatinvalinnassa. Monissa kulttuureissa ei ole lupaa tai sallittua tuoda omaa mielipidettä tai osaamistaan esille, vaan se on miehen, esimiehen/ virkamiehen tehtävä (diktatuuri / demokratia). Myös naisten asema vaihtelee eri puolilla maailmaa ja naisten oletetaan usein olevan passiivisia kuuntelijoita. Musliminaisten sopiva ja säädyllinen pukeutuminen työssä saattaa myös olla ongelmallista. Keskustelua on herättänyt monissa maissa naisten hunnun/huivin käyttäminen, jolloin työasun käyttäminen voi olla hankalaa.

Maahanmuuttajille onkin korostettava, että Suomessa omat mielipiteet ovat tärkeitä ja omaa osaamista täytyy osata arvioida realistisesti. Lisäksi työnantaja voi vaatia työntekijää käyttämään työasua ja miehet sekä naiset työskentelevät yhdessä suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös autoritäärisistä kulttuureista tulevien on vaikeaa mieltää itseohjautuvuuden, itsereflektion, aktiivisuuden, oman vastuun ja kontrollin merkitystä

työelämässä. He ovat tottuneita järjestelmään, jossa kaikki sanellaan ulkoapäin, kaikkea kontrolloidaan ja valvotaan säännöllisesti. Myös Koraani sanelee pitkälti muslimien elämää ja erityisesti naisten elämää.

Sopeutuminen ja muiden kulttuurien ymmärtäminen sekä hyväksyntä vaativat aikaa sekä suomalaisilta että maahanmuuttajilta. Meidän on huomioitava myös maahanmuuttajan synnyinpaikka, koulutus ja kasvatus sekä halu sopeutua ja integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan ja valtaväestöön. Lepolan mukaan (2000, 210) maahanmuuttajien omasta kulttuurista puhuttaessa kulttuuri esitetään yhteiskunnasta irrallisena seikkana, joka on mahdollista ottaa mukaan uuteen ympäristöön. Oma kulttuuri ei voi kuitenkaan sellaisenaan säilyä uudessa kotimaassa. Uusi kotimaa on usein historiallisesti, kulttuurisesti ja rakenteellisesti erilainen kuin lähtömaa. Näin oman kielen ja kulttuurin käyttökelpoisuus supistuu, kun ympäröivä yhteiskunta toimii toisella kielellä ja toisella tavalla. Maahanmuuttaja ei tuo Suomeen pelkästään itseään ja työvoimaansa, vaan myös oman kulttuurisen tapansa tehdä työtä, nähdä yhteisön rakenteet ja osallistua vuorovaikutukseen työpaikalla. Parhaaseen tulokseen yhteistyössä pääsemme olemalla avoimia, kärsivällisiä ja kunnioittavia muita tapoja ja kulttuureja kohtaan.

Työttömyys on vakava yhteiskunnallinen ja taloudellinen ongelma, johon suomalainen yhteiskunta ei vieläkään tunnu reagoivan tarpeeksi tehokkaasti. Yleinen suhtautuminen työttömyyteen on nykyään kuitenkin ymmärtäväisempää kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Aiemmin (1970 – 80-luvuilla) hyvä koulutus ja sinnikäs työnhaku takasivat työn saannin. Tällöin työttömyyden katsottiin olevan paljolti omaa syytä: työttömyyden taustalla oli laiskuus, haluttomuus kouluttautua, päihdeongelmat tai muut henkilökohtaiset ongelmat.

Nykyään suomalaiset ovat koulutetumpia kuin koskaan aikaisemmin ja pärjäävät myös hyvin kansainvälisessä koulutustason vertailussa. Ikävä kyllä edes kaksi akateemista tutkintoa samalla henkilöllä ei takaa työllistymistä täysin varmasti. Enää työttömyyden ei katsota välttämättä olevan henkilön omaa syytä, vaan johtuvan yhteiskuntarakenteen muutoksista (automatisoituminen, sarjatuotanto, tuotannon siirtäminen halvemman kulurakenteen maihin, tiettyjen ammattien ja työpaikkojen katoaminen, kiristynyt kilpailu ja tulosvastuu, tehokkuusvaatimukset). Jotkut kuitenkin pärjäävät tässä loppumattomassa kilpajuoksussa ja onnistuvat tavalla tai toisella, jopa maahanmuuttajat ja musliminaiset,

saamaan itselleen hyvän työpaikan ja sosioekonomisesti arvostetun aseman. Joidenkin halukkuus tai henkilökohtaiset resurssit eivät taas tähän riitä. Heille on usein varattuna häviäjän rooli alati kovenevassa kilpailussa rajallisista työpaikoista, arvostetusta ammattiasemasta, sosiaalinen huono-osaisuus ja pahimmillaan syrjäytyminen yhteiskunnasta.

Työllistyminen voi olla täysin myös sattumaa; henkilö on oikeassa paikassa oikeaan aikaan, kiinni sopivista suhteista tai esimerkiksi persoonakysymys: sopiva/ hyvä tyyppi. Työttömyysetuuksia on supistettu ja pienennetty aiemmasta, esim. aiemmin työttömyyskorvaus saattoi olla 80 % vakiintuneesta ansiotasosta, kun nykyisin se on usein esim. 50 %. Myös omavastuuajat, karenssit ym. ovat pidentyneet. Lisäksi hakemusten käsittelyyn kuluu aikaa enemmän kuin noin 20 vuotta sitten työvoiman vähentämisen vuoksi.

Määritteleekö työttömyys ihmisarvoa on vaikea kysymys, johon vastausta ei ole helppoa määritellä. Kuitenkin Suomessa arvostetaan kovaa työntekoa mm. historiallisen taustan ja luterilaisen etiikan sekä kasvatuksen perusteella ja työura on monelle tärkeämpi asia kuin perhe. Työ tuo mukanaan vaurautta, sosiaalisia suhteita, ympäristön hyväksyntää, kouluttautumismahdollisuuksia ja vaihtelua elämään. Työttömänä jäädään usein näitä mahdollisuuksia vaille ja tutkimusten mukaan työttömyys voi vaikuttaa työttömän persoonallisuuteen pysyvästi (elinikäinen trauma). Tämä pätee sekä suomalaisiin että maahanmuuttajaväestöön.

Kokemusteni mukaan työttömien itsensä suhtautuminen omaan tilanteeseen vaihtelee: toiset suhtautuvat työttömyyteen välivaiheena, jolloin annetaan aikaa itselle ja perheelle, harrastetaan paljon ja kehitetään omaa osaamista tai ammattitaitoa. Toisille taas työttömyys on häpeällistä ja aikaa ei saada kulumaan järkevästi. Joillekin työttömyys saattaa olla melko positiivinen jakso (erityisesti jos työttömyys ei kestä kauaa). Toisille taas erityisesti pitkittyessään työttömyys on ajanjakso elämässä, jota ei haluta muistella tai josta haluttaisiin keskustella.

Musliminiaisille työttömyys Suomessa voi olla Jumalan heille tarkoittama elämänvaihe. Tässä tapauksessa nainen voi keskittyä perheeseen ja sen hoitamiseen sekä lasten kasvattamiseen, eikä työttömyys tunnu niin raskaalta kokemukselta kuin miltä se voi tuntua

yksinäisen suomalaisen näkökulmasta. Tämä kaikki on Koraaanin mukaan kunniallista, arvokasta ja naisille sopivaa työtä. Ikävä kyllä suomalainen yhteiskunta ei juuri arvosta kotiäitiyttä ja lasten kasvatustehtävää, vaan haluaa kaikki työnhakijat tehokkaiden ja nopeiden työllistämistoimenpiteiden pariin. Nämä toimenpiteet eivät aina tuota toivotunlaisia tuloksia, vaan kielitaidottomista ja kouluttamattomista musliminaisista saattaa muodostua kuluerä yhteiskunnalle. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, vaan myös musliminaiset voivat työllistyä suomalaisille työmarkkinoille ja menestyä siellä, kuten tutkimukseni osoittaa. Yhteiskunnallamme ei ole myöskään tarjottavana järkeviä työtehtäviä kaikille, esimerkiksi matalan osaamistason työpaikat ovat miltei kadonneet suomalaisesta työelämästä. Suomessa on vallalla työnantajien hyvin epäinhimilliset markkinat, joilla kykenevät kilpailemaan vain tietynlaisen profiilin omaavat työnhakijat: hyvin koulutetut, lapsettomat/ tai vähän lapsia hankkivat, uralle omistautuneet, kielitaitoiset, joustavat ja tavallisesti myös melko nuoret henkilöt. Usein työnantajat syrjivät jo yli 40-vuotiaita työnhakijoita.

Onnistunut maahanmuuttajien integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan, koulutukseen ja työelämään vaatii kulttuuritaustan, aikuisen oppimisen rakenteiden ja tulkintojen huomioimisen sekä aikaa. Kulttuuritaustan erilaisuuden lisäksi aikuisen oppiminen ja tulkinnan rakenteet eri asioista muodostuvat merkitysskeemojen välityksellä. Merkitysskeemat ovat asiakokonaisuuksia koskevia uskomuksia ja käsityksiä. Ne ovat konkreettisia ja helposti tiedotettavia rakenteita, joita omaksutaan myös tavoitteellisesti.

10.1 Mezirovin näkemys vanhan skeeman muuttamisesta uudeksi onnistuneessa integraatiossa ja sen vaikutus maahanmuuttajakoulutuksessa

Jack Mezirow on tunnettu amerikkalainen tutkija ja kasvatustieteilijä, joka on tutkinut oppimisen lajeja sekä reflektiivisyyttä oppimisessa. Mezirow tulkitsee aikuisen oppimisen prosessiksi, jossa kokemuksen merkitys tulkitaan uudelleen tai tulkintaa tarkistetaan niin, että syntynyt uusi tulkinta ohjaa asioiden myöhempää ymmärtämistä, arvioimista ja toimintaa. Tällöin hän puhuu merkityksen annossa merkitysskeemoista (Ruohotie 1998, 24).

Mezirovin mukaan oppimisen tasolla merkitysskeemaa voi tarkastella esimerkiksi vanhan skeeman parantelun kautta. Tällöin tarkoitetaan täydennyskoulutuksen hankkimista jo ammatissa toimiville. Täysin uuden oppimisen skeeman sisältää jonkun asian tai kokonaisuuden uudelleen opettelu täysin alkeista (pianon soiton opettelu). Aikuisen oppimisen kannalta tärkeää on vanhan skeeman muuttaminen uudeksi pois oppimalla ja omaksumalla uuden ja entistä paremman tavan tilalle (esim. henkilöstökoulutuksen kautta). Merkitysperspektiivin muuttaminen on kyseessä silloin, kun jo olemassa oleva maailmankuva ja uusi perspektiivi asioihin eivät sovi yhteen. Skeemat ja perspektiivit rajaavat ja jäsentävät valikoivasti kaikkea oppimaamme. Ne määrittelevät ”odotushorisonttimme”, joka vaikuttaa merkityksen havaitsemiseen, ymmärtämiseen ja muistamiseen (Mezirow 1998, 19 - 20).

Merkityksen konstruoinnin viitekehykset omaksutaan useimmiten kulttuurisesti ja epäkriittisesti lapsuuden sosialisointiprosessissa, useinkin liittyen oppijan ja tämän vanhempien, opettajien tai muiden mentoreiden välisiin emotionaalisesti ladattuihin suhteisiin (vertaa: suomalainen, länsimainen kasvuympäristö -iranilainen, islamilainen kulttuuriympäristö). Jos oppimiseen liittyvät puitteet ja mielikuvat ovat vahvasti emotionaaliset ja sitä mielikuvaa vahvistetaan myöhemmin, niin sitä syvemmälle odotusperspektiivimme muovautuvat ja sitä pinttyneemmiksi ne muodostuvat.

Kokemuksemme ja ympäristömme vahvistavat, laajentavat ja hiovat merkitysrakenteitamme vahvistamalla käsityksiämme siitä, millaisia asioiden tulisi ja tulee olla. Jos kokemus on liian outo tai uhkaava omalle ajattelu- tai oppimistavallamme, pyrimme herkästi sulkemaan sen pois mielestämme tai turvaudumme ns. psyyken defenssimekanismeihin, jotta saisimme eheän tulkinnan asioista. Fenomenologisesti nykyisen kokemuksen mielekkyys on tottumuksen toimintaa, tavanomaisten tuntemus- ja ajattelutapojemme maailmojen välillä valitsevaa jännitettä, jonka kautta minäkäsityksemme ja ympäristömmekin samanaikaisesti muuttuvat (Mezirow 1998, 20).

Uudistavassa aikuisoppimisessa merkityksen konstruomisella on keskeinen sija. Termiä reflektio käytetään korkeampien henkisten prosessien synonyyminä (Mezirow et al. 21, rivit 16 - 17). Tätä pidetään siis käsitteenä älyllisille ja affektitoiminnoille, joissa aikuiset pyrkivät selvittämään kokemuksiaan tavoitteenaan uudenlainen ymmärrys asioille ja arviointien muuttaminen. Reflektion keskeinen merkitys on jo tiedetyn pätevyyden

osoittaminen. Epäkriittisiä ja kelvottomia merkitysskeemoja ja -perspektiivejä voidaan muuttaa kriittisen reflektion välityksellä (mitä, miten ja miksi opimme?). Aikuisella omien lähtökohtien reflektointi voi johtaa uudistavaan oppimiseen. Keskeistä aikuisen oppimiselle on myös aiemmin opitun jälkikäteisreflektointi. Tällä selvitetään, onko oppimamme perusteltua nykyisissä olosuhteissa.

Aikuiskoulutuksessa oppimisessa on aina kyseessä prosessi ja oppijan apuna ja ohjaajana toimii kouluttaja/ opettaja. Uudistavan aikuisoppimisen teorian tulisi keskittyä erilaisten merkitysperspektiivien luonteeseen ja edellytyksiin ja niiden muuttamiseen tavalla, joka voi avata uusia kiinnostavia mahdollisuuksia merkityksen ja arvojen toteutumiseen. Muutokset merkitysperspektiiveissä ja merkitysskeemoissa ovat uuden tiedon syntymisen ehto. (Ruohotie 1998, 26) Oppijan on myös tunnettava itsensä kykeneväksi (empowered) oppimaan uutta. Ihminen, joka ei tunne olevansa kykenevä edes jossakin, on voimaton (disempowered) ja muutosprosessi ei voi alkaa. Itseensä luottavalle oppijalle taas muuntumisen kokemus voi olla kauttaaltaan hyvin positiivinen elämys. (Ruohotie 1998, 27)

Onnistuneen integraation edellytyksenä on siis kulttuuritaustan huomioimisen lisäksi aikuisopiskelijan oppimisen huomiointi: vanhan skeeman muuttaminen uudeksi ja uuden entistä paremman oppiminen. Oppimisen merkityksen konstruointi on myös merkittävää; suomen kielen oppiminen on elintärkeää yhteiskuntaan sijoittumisen, opiskelun ja työelämän kannalta. Oppiminen on perusteltua uuden elämän alussa uudessa yhteiskunnassa. Oppimisen kautta saadaan luotua uusia kontakteja, tullaan toimeen jokapäiväisessä elämässä, osataan hoitaa omat asiat viranomaisten ym. kanssa, sijoitutaan mahdollisesti työelämään ja saadaan luotua sosiaalitukia parempi elämä itselle. Tämä osaltaan myös ehkäisee syrjäytymistä ja marginalisaatiota. Lisäksi suomalaisen yhteiskunnan olisi osattava aiempaa paremmin hyödyntää maahanmuuttajien jo olemassa olevaa kompetenssia niin, että maahanmuuttajan koulutus- ja kokemustaso kohtaisivat työtehtävien kanssa. Usein on niin, että myös korkeasti koulutetut maahanmuuttajat ovat Suomessa koulutustaan vastaamattomassa työssä. He myös monesti edustavat aloja, joilla ennustetaan tulevaisuudessa olevan työvoimapulaa.

Korkeasti koulutetuilta maahanmuuttajilta saattaa puuttua Suomen työmarkkinoilla vaadittavaa osaamista ja kompetenssia, kuten kielitaitoa, tietoteknistä osaamista, uusinta oman alan osaamista sekä oman alan ammatti- ja tiedeyhteisöihin liittyviä suhteita ja

verkostoja. Kielitaito ja kulttuuriympäristön ominaisuudet opitaan vähitellen. Näin usein akateemisten maahanmuuttajien on vaikeampaa työllistyä Suomen työmarkkinoille kuin muun ammattitaitoisien väen. Hyvän kielitaidon vaatimus on usein epätarkka ja siihen vedoten voidaan torjua kaikki ei- syntyperäiset kielenpuhujat, jolloin todelliset hakijoiden poissulkemissyyt eivät pääse esille. Kieli- ja kulttuuritaitoja opittaisiin toisaalta taas parhaiten osallistumalla työelämään (Forsander 2002, 164).

Kotoutumiskoulutuksiin olisi varattava nykyistä pidempi aika, etenkin vähän koulutetuille ja opinnoissaan hitaasti eteneville. Henkilökohtaistamista ja ohjausta olisi lisättävä entisestään ja opettajia palkattava lisää ohjaamaan aikuisen oppimisprosessia. Myös työssäoppimisjaksot voisivat olla nykyistä pidempiä. Oppisopimuskoulutusta ja näyttötutkintoperustaista tutkintojen suorittamista olisi lisättävä entisestään. Ammatillisessa koulutuksessa lähiopetuksen ja ohjauksen määrää olisi myös lisättävä.

10.2. Nykyinen kehitys aikuis- ja maahanmuuttajakoulutuksessa

Aikuisopiskelu lisää hyvinvointia ja vapaan sivistystyön opinnot hyödyttävät sekä yksilöä että yhteiskuntaa. Lisäksi opiskelu aikuisena parantaa sosiaalisia suhteita, oppimismotivaatiota ja yleistä hyvinvointia. Mitä matalampi koulutustaso, sitä enemmän aikuisopiskelu muuttaa elämää. Opinnot vapaan sivistystyön piirissä tasoittavat lapsuuden ja nuoruuden koulutustaustasta johtuvia sosiaalisia eroja ja lisäävät mahdollisuuksien tas-arvoa. Vapaan sivistystyön opintoihin osallistuu vuosittain yli miljoona suomalaista. Suomea ja Pohjoismaita lukuun ottamatta vapaa sivistystyö on Euroopassa hajanaisesti organisoitua ja opinnot liittyvät yleensä ammattiin. (Opettaja – lehti nro 7/2014, 9)

Aivan viime vuosiin saakka aikuiskoulutusjärjestelmä on toiminut Suomessa loistavasti, mutta valitettavasti nykyinen kehitys kulkee päinvastaiseen suuntaan: aikuiskoulutuksen määrärahoja on supistettu vuonna 2013 71 miljoonaa euroa. Supistukset jatkuvat näillä näkymin vuoteen 2015 saakka ja supistustarve on kaikkiaan neljännesmiljardi euroa. Opiskelijamäärissä tämä tarkoittaa noin neljänneksen vähentämistä ja lisäksi lähes 500 aikuiskouluttajaa irtisanottiin useissa aikuiskoulutusinstituutioissa vuonna 2012. Vapaan sivistystyön opetuksesta leikataan 11,5 miljoonaa ja leikkauksia tulee myös oppisopimuskoulutuksiin. Tätä laajennettiin vuonna 2013 myös aikuisten ammatilliseen

lisäkoulutukseen. Lisäksi aikuisten ammatillista lisäkoulutusta ajetaan alas. Näin aikuiskoulutukselta ja noin 600 000 työkäiseltä leikataan merkittävästi elinikäisen oppimisen resursseja. Useita näitä aikuisia uhkaa vakava yhteiskunnasta syrjäytyminen (yhteiskunta- ja koulutustakuu eivät koske heitä). Vähäosaisten väestönsien erityisesti osallistumismahdollisuudet koulutukseen heikentyvät merkittävästi, heidän joukossaan myös musliminaiset. (Opettaja – lehti nro 50/ 2011,12 – 13)

Tänä vuonna (2014) aikuiskoulutukselta leikataan sata miljoonaa euroa valtionosuuksia. Tällä hetkellä leikataan lähinnä aikuiskoulutusta, joka ei johda tutkintoon ja näihin kuuluvat mm. kielikoulutukset. (Opettaja – lehti nro 11/2014, 12). Tämä kaikki tarkoittaa aikuiskoulutuksen radikaalia supistamista ja samalla myös maahanmuuttajakoulutusten vähenemistä. Vapaa sivistystyö, oppisopimuskoulutus ja ammatillinen lisä – ja täydennyskoulutus koskettavat erityisesti myös maahanmuuttajia. Kun rahoitusta leikataan merkittävästi ja yrityksillä myös menee huonosti, ei mistään suunnasta löydy aikuiskoulutuksen rahoittajia. Puheet kaikkien oikeudesta elinikäiseen oppimiseen ja kouluttautumiseen sekä koulutuksen laadun parantamisesta ovat jyrkässä ristiriidassa hallituksen ja valtiovallan toimien kanssa.

Mielestäni koulutusta ja sen laatua supistamalla viedään Suomelta edellytyksiä taloudelliselta kilpailukyvyltä ja myös työurien pidentymiseltä tulevina vuosina. Hyvin koulutettu väestö (sekä syntyperäiset että maahanmuuttajat) pystyy vastaamaan yhteiskunnan haasteisiin myös maailman muuttuessa ja löytää itselleen työtä. Hyvin koulutetut pystyvät myös huolehtimaan läheisistään ja ohjaamaan heitä oikeiden opintojen ja valintojen pariin. Tämä korostuu erityisesti musliminaisten kohdalla. He pystyvät ainakin jossain määrin luomaan uusia työpaikkoja. Jos työvoimaa on liikaa tarjolla, kuten nykytilanteessa on, jäävät heikosti koulutetut kokonaan ilman työpaikkaa. Koulutuksen ja työllistymisen välillä on siis vahva side. Nämä linkittyvät toisiinsa siten, että koulutus on työmarkkinakelpoisuuden vähimmäisvaatimus, jonka puuttuminen nähdään jonkinlaisena osoituksena yksilön sopeutumattomuudesta.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden psyykkiset ongelmat ja traumaattiset kokemukset haittaavat myös integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan:

”Lähdin kotimaastani, koska oli pakko. Siellä ei ollut enää turvallista. Yksi veljistä on vankilassa, toinen on menettänyt jalkansa. Televisiosta katson uutiskuvista tuttuja kasvoja, mutta niitä ei tunnista enää, niin riutuneita ne ovat. Ehkä minä olen jo tottunut, minä olen itkenyt paljon. Tulevaisuus on sekamelska. Unelma toisensa jälkeen on murentunut kuin kuiva leipä. Haaveista en ole kuitenkaan kokonaan luopunut. Päälimmäisin niistä on, että ihmiset kunnioittaisivat toisiaan.” Somalinainen.

Ongelmat kiteytyvät osittain kokemuksista lähtömaassa ja matkan varrella, mutta myös kokemuksista, joita osaltaan muutto täysin vieraaseen kulttuuriin ja ympäristöön sekä asettuminen Suomeen on tuonut tullessaan. Maahanmuuttajien mielenterveysongelmat aiheuttavat erityisiä haasteita sosiaalityölle, eri viranomaisille, asiakkaan läheisille ja integroitumiselle suomalaisen yhteiskuntaan. Kun asiakkaalla on psyykkisiä ongelmia, joutuvat muut asiat ja ongelmat odottamaan. Näin aika kuluu, eikä asettuminen uuteen ympäristöön etene. Erityispalvelujen ja mielenterveyspalvelujen resurssit ovat nykyään hyvin rajalliset ja niillä on vain vähän valmiuksia hoitaa maahanmuuttaja-asiakkaiden ongelmia. Lisäksi kukaan ei ota vastuuta kokonaisuudesta, vaan asioita hoidetaan yksi erityinen ongelma kerrallaan.

Monilla, jotka työskentelevät maahanmuuttajien parissa, on huoli siitä, että osa apua tarvitsevista maahanmuuttajista jää ilman tukea ja apua tilanteissa, joissa sitä kipeästi kaivattaisiin. Usein kohteena nähdään naiset, jotka ovat solmineet avioliiton joko suomalaisen tai toisen maahanmuuttajan kanssa ja saaneet oleskeluluvan avioliiton perusteella. Aina ei ole takeita siitä, että edes suomalainen puoliso osaisi tai haluaisi auttaa vaikeissa tilanteissa. Heidän ei voida myös olettaa opettavan suomen tai ruotsin kieltä. Toisaalta, jos puoliso ei tue osallistumista kieliopintoihin ja muuhun kodin ulkopuoliseen toimintaan, saattaa vaimo syrjäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta ja mm. asiointi julkisissa palveluissa voi jäädä vieraaksi. Tämä kaikki vaikeuttaa kielen oppimista ja omaksumista sekä kouluttautumista ja sosiaalisten kontaktien luomista. Tämä voi myös altistaa perheväkivallalle. (Sisäasiainministeriö 2010, 42)

Myös kotiäideistä (joihin myös osa musliminaisista lukeutuu) ollaan erityisesti huolissaan, koska työssä käyvällä tai opiskelevalla naisella on enemmän kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan ja muihin ihmisiin kuin kotona lapsiaan hoitavilla äideillä. Usein heillä ei ole mahdollisuutta kielen oppimiseen tai käyttämiseen kotona, koska heillä ei ole ystäviä tai

sukulaisia Suomessa. Lisäksi on olemassa kotiäitejä, jotka puoliso eristää kotiin tai pahoinpitelee. Tällaisten naisten on erityisen hankalaa saada apua ja tukea suomalaisilta viranomaisilta (Keskinen & Vuori & Hirsiaho 2012).

Suomalaisilla maahanmuuttajatyötä tekeillä henkilöillä ja viranomaisilla ei ole juuri mitään systemaattisia keinoja löytää asiakkaita, joilla on ongelmia sekä puuttua niihin, kun on puuttumisen aika. Suomessa ei ole vahvaa yhteisöllisen tai jopa ”etsivän” sosiaalityön perinnettä. Tällöin työntekijät kiinnittyisivät esimerkiksi alueellisiin tai yhteisöllisiin verkostoihin ja toimisivat niiden avulla (Roivainen 2008).

Omat huomioni toimiessani urallani maahanmuuttajien ja kotoutumistoimenpiteitten parissa tukevat edellisiä näkemyksiä. Usein maahanmuuttajat jätetään yksin esimerkiksi mielenterveysongelmiensa kanssa:

”Ajattelen vain sodan tapahtumia ja kaikkia silpomisia mitä siellä tehtiin”. Somalinainen.

Erilaiset maahanmuuttajien parissa toteutettavat projektit, niiden määräaikaisuus ja rahoitusongelmat estävät asioiden kehittämisen ja pitkäjänteisen työn. Myös työntekijät ja viranomaiset uupuvat resurssien puutteen, kiireen ja valtavan asiakasvirran myötä. Lisäksi esimerkiksi kouluttajilta ja opettajilta puuttuu useimmiten työnohjaus ja erilaiset tukipalvelut vaativan asiakasaineksen parissa. Koulutuksen hinta määrittelee ja sanelee ehdot; tarjouskilpailun voittaa yleensä edullisimman tarjouksen tehnyt oppilaitos tai yritys ja tällöin tukipalvelut karsitaan minimiin tai kokonaan pois.

Toisaalta median välittämä ”etnisesti väritynyt kuva” musliminaisista esittää kaikki muslimiäidit kotiäiteinä ja yhteiskunnan ulkopuolelle jättyväinä ryhmänä ja uskonnollisesti sitoutuneina henkilöinä. Muslimikulttuureista tulevilla naisilla on keskimäärin enemmän lapsia kuin keskivertosuomalaisella ja islamilaiseen kulttuuriin liittyy vahvasti näkemys naisen roolista lasten kasvattajana sekä kodin hoitajana. Näin musliminaisten keskuudessa on runsaasti kotiäitejä, mutta toisaalta heidän ryhmässään on myös perheitä, joissa ei ole paljon lapsia tai perheen äiti on työssäkäyvä. Musliminaiset ovat hyvin heterogeeninen joukko erilaisia yksilöitä omine yksilöllisine ratkaisuihinsa ja elämäntilanteineen.

Omissa ryhmissäni on vuosien saatossa ollut runsaasti musliminaisia, sekä perheellisiä että perheettömiä. Myös paljon lapsia saaneet perheenäidit ovat usein sitkeästi yrittäneet löytää aikaa suomen kielen opiskelulle ja uuden oppimiselle. Opiskelua ja tietoa pidetään arvossa ja tämä tuntuu olevan monille musliminaisille erityisen tärkeää. Toisaalta jos yksilö itse ei ole tietoinen omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja sitoudu oman elämänsä suunnitteluun sekä parantamiseen, on yhteiskunnan melko vaikeaa auttaa häntä. Suomessa ajattelua hallitsee pitkälti yksilön oman vastuun korostaminen ja sen mukaan ihannekansalainen on aktiivinen ja vastuullinen.

Harvat länsimaalaiset ymmärtävät, miten erilaista maailmankuvaa itäiset ja läntiset uskonnot edustavat. Länsimaisten yhteiskuntien lainsäädäntö ja tavat perustuvat paljolti juutalais-kristilliseen arvomaailmaan ja näille on ominaista politiikan ja uskonnon erottaminen toisistaan. Islam vaatii kokonaisvaltaista omistautumista ja se vaikuttaa arkielämään paljon enemmän ja tiiviimmin kuin keskivertokristityllä. Musliminaisten yhteinen hyvä määrittellään suomalaisten ”silmälasiin läpi” ja meidän kulttuuritaustaa ajatellen. Tämä taas voi olla ristiriidassa islamilaisen ajattelun kanssa: kaikki yksilölle tapahtuva on Jumalan hänelle suunnittelemaa ja Allahin tahto.

Maahanmuuttajien keskuudessa on myös runsaasti käyttämätöntä potentiaalia (kielitaitoa, kulttuurien tuntemusta, koulutusta, elämäkokemusta), jota suomalaisten työmarkkinoiden tulisi hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi maahanmuuttaja saattaa valmistua akateemiseen ammattiin Suomessa suomalaisesta oppilaitoksesta, mutta hän ei koskaan saa koulutustaan vastaavaa työtä, vaan joutuu tyytymään esimerkiksi siivous- ja puhdistuspalvelualan tehtäviin. Maahanmuuttajan koulutuspolku hänen saapuessaan Suomeen siihen saakka kunnes hän valmistuu esimerkiksi tradenomiksi tai maisteriksi on pitkä ja rosainen. Koulutus on tullut yhteiskunnalle kalliiksi ja lopputuloksena on maahanmuuttajan turhautuminen, syrjäytyminen tai maastamuutto. Maastamuuton lopputuloksena maahanmuuttaja vie täällä hankkimansa koulutuksen ja monipuolisen kapasiteettinsa mennessään ja Suomelle jää lähinnä maksajan rooli.

Maastamuutto, frustraatio ja syrjäytyminen ja näiden hoitaminen tulee yhteiskunnalle erittäin kalliiksi ja se koskettaa usein lisäksi seuraavia sukupolvia. Nykyisten niukkenevien taloudellisten ym. resurssien Suomessa ja maailmassa meillä ei ole tähän psyykkisesti eikä taloudellisesti varaa.

Niin vähän on aikaa odottaa. Jos myöhästy, se toinen jo kiittää radallaan ja sinä kiidät radallasi, ihminen. Kuin tuuli kiidät iltaan ja vaikenet... Voimmekin kysyä aloittaako maahanmuuttaja uuden elämän uudessa yhteiskunnassa vaikenemalla monella kielellä?

Lähteet:

Aaltonen, M. Kirjoitelma Tampereen kaupunginvaltuuston kokouksesta 24.3.2010.

Alasuutari, P. Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere 1999.

Abbas, P. (2009). Valintojen ja vahvistumisen elämäntapa, musliminaisen hijab ja siihen liittyvät yhteiskuntakokemukset ja niiden merkillistäminen. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.

Ahtonen, S. & Jussila, M. & Kotisaari, L. (2003). Maahanmuuttajat työelämässä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 27/2003.

Badawi, J. (1997). The Status of Women in Islam. International Islamic Publishing House, Canada.

Chiswick, B. (1978). The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign – born Men. Journal of Political Economy.

Dahlegren, S. (1999). Islamilaisen naiskuvan monet tulkinnat. Teoksessa Airaksinen, J. & Ripatti, T. (toim.). Rotunaisia ja feministejä. Vastapaino, Tampere.

Ekberg – Kontula, P. (2000). Toimettomuus tylsistää. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

El Guindi, F. (1999). Veil, Modesty, Privacy and Resistance. Oxford.

Exit, viisi kertomusta pakolaisuudesta. Anab Abdullahin & Arijeta Danin haastattelut. Sosiaali- ja terveysministeriö/ pakolaistoimisto. Forssan kirjapaino, Forssa 1993.

Expressi – lehti, asiakaslehti 2/ 2011. Sydän kahdessa maassa. Saido Mohamedin haastattelu.

Forsander, A. (2003). Maahanmuuttajat sukupuolitetuilla työmarkkinoilla, mistä löytyy naisen paikka? Työpoliittinen aikakauskirja 1/2003. 64 – 72.

Forsander, A. (2000). Työvoiman tarve ja maahanmuuttopolitiikka. Teoksessa Trux, Marja – Liisa (toim.): Aukeavat ovet, kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. WSOY, Helsinki.

Forsander, A. (2001). Tilastot maahanmuuttajien kuvaajina. Teoksessa Trux, Marja – Liisa (toim.): Aukeavat ovet, kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. WSOY, Helsinki. 335 -341.

Helsingin Sanomat 13.2.2014. Kreikan työttömyys ennätyslukemissa.

Hietala, K. (1992). Maahanmuuton vaikutukset. Työpoliittinen tutkimus nro 36. Työministeriö, Helsinki.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. (2008). Tutki ja kirjoita. Tammi, Helsinki.

Hämeen – Anttila, J. (2004). Islamin käsikirja. Otava, Keuruu.

Iltalehti 22.09.2011. Olen EU – muslimi. Sahra Ali Mohamudin haastattelu.

Jahola, M. (1995). Unemployment, A Mental Health Issue. The Jobs Letter No 24/9.

Jokinen, A. Huttunen, L. Kulmala, A. (2004). Puhua vastaan ja vaieta, neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus, Helsinki 2004.

Juhila, K. (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere 2006.

Kaisto J. & Pyykkönen M. (2010). Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki University Press.

Katisko, M. (2011). Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Väitöskirja, Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitos. Unigrafia, Helsinki 2011.

Keskinen, S. & Vuori, J. & Hirsiaho A. (toim. 2012). Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press.

Ketola, K. (2011). Suomalaisten asenteet islamiin ovat jyrkentyneet – artikkeli. Yle-uutiset 24.08.2011.

Kotiliesi – lehti, 08.09.2009. Maailman lasten emo. Pakolaisohjaaja Paiman Karimin haastattelu.

Kyhä, H. (2011). Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla. Tutkimus korkeakoulututkimuksen suorittaneiden maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien alusta Suomessa. Väitöskirja, Turun yliopisto.

Lehtisalo & Raivola (1999). Koulutuspolitiikka 2000 -luvulle. WSOY, Helsinki.

Lehtovaara, M. (1994). Teoksessa Kohti elämismaailmaa ja ihmisen laadullista tutkimusta (toim. J. Varto). Suomen fenomenologinen instituutti. Tampere.

Lepola, O. (2000). Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi: kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. SKS, Helsinki.

Liebkind, K. (toim.) (1994). Maahanmuuttajat, kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Gaudeamus, Hakapaino Oy, Helsinki.

Linjakumpu, A. (1997). Islam ja naiseuden politiikka – luento. Lapin yliopisto 02.11.2004.

Maasilta, M. & Rahkonen, J. & Raittila, P. (2008). Islam suomalaisissa joukkoviestimissä. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö.

- Martikainen, T. (2000). *Muslims in Finland*. Åbo Akademi.
- McDowell, L. (2009). *Working Bodies. Interactive Service Employment and Workplace Identities*. Wiley – Blackwell, Malden, s. 200 -202.
- Me naiset – lehti, 08.04.2009. Kahden maailman kouluma. Fatbarde Hetemajin haastattelu.
- Me naiset – lehti, 29.4.2009. Allahin tie, Maryam Elon haastattelu.
- Me naiset – lehti, 26.01.2012. Kehun Niliä joka päivä. Nilyfer Asikaisen haastattelu.
- Me naiset – lehti, 20.02. 2014. Vapaana mekossa. Nura Farahin haastattelu.
- Mezirow, J. (1998). *Uudistava oppiminen, kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa*. Painotalo Miktor. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Moilanen, L. (1995). *Ryhmähaastattelu työyhteisössä, tiedonkeruun ja vaikuttamisen väline*. Työterveyslaitos, Helsinki.
- Mäki – Ketelä, J. (2012). *Kiskot vievät elämään – ammatillisessa ja koulutuksellisessa marginaalissa elävien nuorten erilaisia elämäntilanteita*. Kasvatustieteen alan väitöskirja, Itä - Suomen yliopisto.
- Näre, S. (1997). *Girl's and Boy's Economy of Emotions. A Comparison with Islamic Gender System*. Teoksessa Helve, Helena: *Youth and Life Management*.
- Näreaho, L. (2007) *Tietoyhteiskunta ja informaatiolukutaito arabimaissa – essee*.
- Nätti, J. (1989). *Työmarkkinoiden lohkoutuminen*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Ojala, H. & Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Vastapaino, Tampere.

Opettaja – lehti 2010, numero 15, Haaveammattissa – artikkeli. Hawa Aallon haastattelu (Teemu Lievonen).

Opettaja – lehti 2011, numero 32, Kodin ja koulun lähentäjä – artikkeli, Saeed Warsamen haastattelu (Heta Lievonen).

Opettaja – lehti 2011, numero 50, Massiiviset irtisanomiset uhkaavat aikuiskouluttajia – artikkeli (Paula Savolainen – Järvinen).

Opettaja – lehti 2014, numero 7, Aikuisopiskelu luo hyvinvointia – artikkeli (Antti Vanas).

Opettaja – lehti 2014, numero 11, Työttömyys iskee opettajiinkin – artikkeli (Matti Rutonen).

Opetushallitus (2001). Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. Moniste 9/2001, 27 s. Edita Oy, Helsinki.

Paananen, S. (1993). Suomalaisuuden armoilla. Ulkomaalaisten työnhakijoiden luokittelu. Tilastokeskus, Helsinki.

Paarma, J. (2001) Puhe Lahdessa 28.04 Harjulan Settlementin vuosijuhlassa.

Palomurto, A. (2002). Naisten ja miesten maailma. Teoksessa Allahwerdi, Helena (toim.). Islamin porteilla. Tammi, Jyväskylä.

Patokoski, S. (2008). ”Olen tällainen uusi laji”. Nuorten musliminaisten identiteettikertomuksia diasporassa. Pro gradu – tutkielma. Matkailun kulttuuritutkimuksen suuntautumisvaihtoehto. Lapin yliopisto, kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta.

Perho, I (1992). Sharia – islamilainen laki. Teoksessa Allahwerdi, Helena (toim.) Islamin porteilla. Kirjayhtymä, Helsinki.

Pikassos Oy, hyvinvointipalvelujen kehittämissyksikkö. Maahanmuuttajatyön loppuraportti 8/2007. 19 s.

Pirhonen, A. (1992). Karu Kainuu vai vetävä ura. Kainuun työvoimapiiri, Kajaani.

Pöyhönen, S. & Tarnanen, M. & Kyllönen, T. & Vehviläinen, E. & Rynkänen, T. (2009). Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä 2009.

Raunio, K. Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus, Helsinki 2009.

Relander, R. (2000). Työ ei lopu, vaikka perinteiset työpaikat katoavatkin. Tietoaika, huhtikuu 2000.

Roivainen, I. & Nylund M. & Korkiamäki R. & Raitakari S: Yhteisöt ja sosiaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS – kustannus, Juva 2008.

Ruohotie, P. (1998). Motivaatio, tahto ja oppiminen. Oy Edita Ab.

Sakaranaho, T. & Pesonen, H. (1999). Muslimit monikulttuurisessa Suomessa. Yliopistopaino, Helsinki.

Sara – lehti, nro 3 2011. Opin lukemaan ja kirjoittamaan. Khadro Hassanin haastattelu.

Sheriff, S. (1989). Women's Rights in Islam. Ta– Ha Publishers Ltd.

Sisäasiainministeriö (2012). Uusi kotoutumislaki: Suomeen muuton alkuvaiheen ohjausta parannetaan. MMO < <http://intermin.fi>. Luettu 14.05.2014.

Siltala, J. (2007). Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Mukana uudet huononnukset. Otava. 2007.

SOPEMI (2007). Trends in International Migration. OECD Publishing.

STT, Uusi Suomi (2010). Artikkelialal – matkailusta. Päivitetty 26.08.2010.

Suhaila, Z. (1993). Womens' Participation in Working Life and Education in Saudi – Arabia.

Suvanto, M. & P. (1993). Exit – viisi kertomusta pakolaisuudesta. Sosiaali – ja terveysministeriön pakolaistoimisto. Forssan kirjapaino 1993.

Taloussanomat 16.02.2012. Elina Kervisen artikkeli: Ensimmäisinä ulos, viimeisinä sisään – maahanmuuttajien työttömyys kasvaa.

Tiilikainen, M. & Martikainen, T. (2007). Maahanmuuttajanaiset, kotoutuminen ja työ. Väestöntutkimuksenlaitoksen julkaisusarja D46/2007.

Tilastokeskus (2013). [Maahanmuuttajat lukuina. www.tilastokeskus.fi](http://www.tilastokeskus.fi). Luettu 18.05.2014.

Trux, M. (2001). Kulttuurisensitiivisyys ja psykologisen toisen arviointi. Yliopistopaino, Helsinki.

Työministeriö (2003). Rakennetyöttömyyden purkaminen, projektin raportti. Julkaisu nro 321.

Ulkoasianministeriö (2004). Global Finland – julkaisu. Arabinaiset suurennuslasin alla.

Ulkomaalaisvirasto (2004). Maahanmuuttajat lukuina Suomessa. UVI> <http://www.migri.fi>. Luettu 14.05.2014.

[Vesterinen, P. \(2004\). Maahanmuutto – ikääntymisongelmiemme ratkaisu. Valtiovarainministeriön kansantalousosasto, Helsinki.](#)

Viskari, S. (2009). Tieteellisen kirjoittamisen perusteet. Opas kirjoittamiseen ja Seminaarityöskentelyyn. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere 2009.

Wrede, S. (2010). Suomalaisen työelämän globalisaatio ja vieraat työssä. Palmenia – sarja. Helsinki University Press.

YLE Uutiset 06.05.2011. Artikkelit – Ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö lisääntyy siivousalalla.